

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ

**ΔΡΑΣΗ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΤΟΥΣ:
Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ**

Επιμέλεια: Πέτρος Χατζηαννίδης

Επιβλέπων καθηγητής: Κυριάκος Μικέλης

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2020

Σελίδα Σκόπιμα Κενή

Η παρούσα διπλωματική εργασία
αφιερώνεται σε όλους τους Έλληνες
που έπεσαν υπέρ βωμών και εστιών,
καθ' όλη την μακροχρόνια ιστορία του Ελληνισμού.

Σελίδα Σκόπιμα Κενή

Ευχαριστίες

Στους γονείς μου, που με βοήθησαν από τα πρώτα μου βήματα μέχρι σήμερα, προσπαθώντας να με κάνουν πάνω απ' όλα χρήσιμο άνθρωπο.

Στη σύζυγό μου Ειρήνη, καθώς χωρίς τη δική της στήριξη και υποστήριξη, θα ήταν αδύνατη η ολοκλήρωση του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Στους καθηγητές του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, που μου άνοιξαν νέους ορίζοντες σκέψης, εμπλουτίζοντας ταυτόχρονα τις γνώσεις μου και ενισχύοντας την κριτική μου ικανότητα.

Στον Επίκουρο Καθηγητή κύριο Κυριάκο Μικέλη, για τη βοήθεια και την καθοδήγησή του καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης αυτής της διπλωματικής εργασίας.

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Πέτρος Χατζηαννίδης

ΣΥΝΟΨΗ

Τόσο τα Αφρικανικά κράτη όσο και η Ρωσία, αποτελούν περιπτώσεις κρατών που μέσα στον αιώνα που πέρασε έχουν βιώσει ραγδαίες εξελίξεις. Από τη μια η Ρωσία η οποία μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης κατάφερε να ορθοποδήσει και πλέον να αποτελεί ένα από τα ισχυρότερα κράτη με μείζονα ρόλο όσον αφορά τις διεθνείς σχέσεις και από την άλλη τα κράτη της Αφρικής, όπου απαλλαγμένα από το αποικιοκρατικό τους παρελθόν και από τις δικτατορικές τους κυβερνήσεις, αποτελεί πλέον έναν πόλο έλξης για έναν μεγάλο αριθμό διεθνών επενδυτών, χάρη και του τεράστιου φυσικού τους πλούτου. Στην παρούσα εργασία εξετάζονται οι διεθνείς σχέσεις μεταξύ της Ρωσίας και των πολλά υποσχόμενων Αφρικανικών χωρών. Το χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης της υποδομής των Αφρικανικών κρατών αποτελεί μεγάλη επιχειρηματική ευκαιρία για τις ρωσικές κατασκευαστικές εταιρείες, ενώ η παραγωγή ενέργειας και τροφίμων αποτελούν ορισμένους επιπλέον τομείς μέσω των οποίων θα μπορούσαν να αναπτυχθούν επιχειρηματικές σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Αφρικανικών κρατών. Ωστόσο, μέχρι σήμερα, οι ρωσικές επιχειρήσεις δεν έχουν δραστηριοποιηθεί εκτεταμένα στις χώρες της Αφρικανικής ηπείρου, καθώς τα δύο μέρη δεν είχαν ποτέ μεταξύ τους ιστορικούς δεσμούς.

Σελίδα Σκόπιμα Κενή

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΟΨΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	14
ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	14
2.1 Ρεαλισμός	14
2.2. Νεορεαλισμός	16
2.3. Φιλελευθερισμός	17
2.4. Σύνθετη Αλληλεξάρτηση	18
2.5. Μετα-φιλελευθερισμός	19
2.6. Κονστρουκτιβισμός	20
2.7. Μαρξισμός	22
2.8. Εναλλακτικές Προσεγγίσεις	22
2.9. Αγγλική Σχολή	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	25
ΠΕΡΙΦΕΡΙΑΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ	25
3.1. Η ισχύς των περιφερειακών δυνάμεων	26
3.2. Η περίπτωση της Ρωσίας	27
3.2.1. Αναζήτηση κύρους μέσω της εξωτερικής πολιτικής	27
3.2.2. Αντίκτυπος της ανησυχίας του ρωσικού κύρους	30
3.2.3. Ευκαιρίες και προθυμία της Ρωσικής εξωτερικής πολιτικής	33
3.2.4. Κόστος αναζήτησης Ρωσικού κύρους	36
3.2. Η περίπτωση περιφερειακών δυνάμεων της Αφρικής	39
3.2.1. Η περίπτωση της Αιγύπτου	39
3.2.2. Η περίπτωση της Νοτίου Αφρικής	42
3.2.3. Η περίπτωση της Νιγηρίας	45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο	48
Η ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΗΠΕΙΡΟΣ	48
4.1. Η Αφρική κατά τον Ψυχρό πόλεμο.....	48
4.2. Η Αφρική στον 21ο αιώνα	51
4.2.1. Το εσωτερικό περιβάλλον	52
4.2.2. Το εξωτερικό περιβάλλον.....	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο	60
Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ.....	60
5.1. Η στρατιωτική παρουσία.....	61
5.2. Ο ρόλος της Ρωσίας στη Λιβύη.....	62
5.3. Η στάση της Ρωσίας στην Αραβική Άνοιξη σε Χώρες της Αφρικής.....	67
5.4. Η δυναμική της Αφρικής από τη σκοπιά της Ρωσίας.....	69
5.4. Ο ρόλος της Ρωσίας στην Αφρική και οι μελλοντικές προκλήσεις	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο	75
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	75
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	80
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	87

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η άσκηση της εξωτερικής πολιτικής και οι διεθνείς σχέσεις αποτελούν ένα δυναμικό πεδίο που παρουσιάζει διαρκείς αλλαγές, ανάλογα με την περιοχή ή τη χώρα, συχνά με έναν τρόπο που δεν μπορεί να προβλεφτεί. Ωστόσο, ορισμένα στοιχεία του σύγχρονου διεθνούς περιβάλλοντος, όπως το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η υιοθέτηση του δόγματος των ανθρωπιστικών επεμβάσεων, η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης καθώς και οι επιθέσεις των ισλαμιστών φονταμενταλιστών στα δυτικά κράτη, αποτελούν μείζονες αλλαγές που έχουν αλλάξει την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου με την κατάρρευση του Συμφώνου της Βαρσοβίας το 1989, θεωρείται ότι έφερε μια επανάσταση στις διεθνείς σχέσεις. Αναμφίβολα, το τέλος μιας αυτοκρατορίας επιφέρει σημαντικές αλλαγές στους υπολογισμούς και την προοπτική των υπολοίπων μελών του συστήματος, ιδιαίτερα για την περίπτωση της πτώσης τα Σοβιετικής Ένωσης και της περιόδου που ακολούθησε, καθώς οι αλλαγές που ακολούθησαν δεν σχετίζονταν απλά και μόνο με το τέλος ενός συνόλου διεθνών θεσμών και την ταπείνωση μιας υπερδύναμης, αλλά και με την πτώση μιας ιδιαίτερα σημαντικής υπερεθνικής ιδεολογίας. Η ισχύς της Σοβιετικής Ένωσης, σε συνδυασμό με την ιδεολογία του κομμουνιστικού διεθνισμού, λειτουργούσαν αποτρεπτικά ως προς την εξωτερική πολιτική πολλών κρατών που βρίσκονταν υπό τη σφαίρα της εν λόγω υπερδύναμης. Σήμερα, πολλές από τις χώρες της Ανατολικής και της Κεντρικής Ευρώπης σπεύδουν να ενταχθούν στο NATO και την ΕΕ, παρά τις ισχυρές ενστάσεις της Ρωσίας, ένα γεγονός που οι περισσότερες άλλωστε το έχουν επιτύχει.

Η Σοβιετική Ένωση προέκυψε από μια σοσιαλιστική επανάσταση και για χρόνια λειτουργούσε ως ένας πυρήνας σοσιαλιστικών κρατών. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης δημιουργήθηκαν ανεξάρτητα κράτη, όπως αυτό της Ρωσική Ομοσπονδία που σήμερα κατέχει το μεγαλύτερο τμήμα της τέως Σοβιετικής Ένωσης. Πολλά από τα υπόλοιπα κράτη που αναδύθηκαν από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, προσχώρησαν σε ευρωατλαντικές συμμαχίες υπό σφαίρα επιρροής της Δύσης. Ωστόσο η Ρωσική Ομοσπονδία, λόγω της

γεωγραφικής της θέσης μετέχει τόσο σε Ευρωπαϊκά όσο και Ασιατικά θεσμικά όργανα, χωρίς όμως να είναι μέλος ισχυρών δυτικών συνασπισμών όπως το NATO και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Παράλληλα, πολλά από τα κράτη που γεωγραφικά βρίσκονται στην περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης ή κεντρικά και βόρεια της Ασίας, έχουν σχηματίσει Ευρωασιατικές Ενώσεις, όπως αυτή της «Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης (Eurasian Economic Union - EAEU)» που αποτελεί μια οικονομική ένωση που περιλαμβάνει κράτη όπως η Ρωσία, το Καζακστάν και η Λευκορωσία. Σύμφωνα με τον Mikelis (2018: 98), η ευρασιατική προοπτική πολλές φορές εκδηλώνεται ως μια στάση αναγνώρισης-απειλής απέναντι στη Δύση και ως μια οντότητα που μετριάζεται ορισμένες δυτικές ιδιαιτερότητες και διεκδικήσεις της Δύσης.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Ρωσία προσπαθεί να ανακτήσει τη διεθνή της θέση στο διεθνές στερέωμα, με την παράλληλα ανάδειξη νέων μεγάλων δυνάμεων, όπως η Βραζιλία, η Ινδία και ιδιαίτερα η Κίνα, οι οποίες πλέον ασκούν εξωτερική πολιτική με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, χάρη στη θεαματική οικονομική τους ανάπτυξη. Για τα σύγχρονα κράτη, η άσκηση εξωτερικής πολιτικής μεταφράζεται σε προώθηση της ασφάλειας και της ευημερίας, που στην ουσία αποτελούν δύο στενά συνδεδεμένες έννοιες.

Παράλληλα με τις παραπάνω αλλαγές, τα κράτη της Αφρικανικής Ηπείρου, με μακρά τα βιώματα μιας αποικιοκρατικής πολιτικής και εν συνεχεία διαφόρων δικτατορικών καθεστώτων, αλλάζουν εσωτερικά, έλκοντας ολοένα και περισσότερους νέους εμπορικούς εταίρους, όπως η Βραζιλία, η Ινδία και η Κίνα. Αυτές οι εξελίξεις δείχνουν πως ο δυναμισμός που αποπνέει η Αφρικανική ήπειρος τονίζει ότι η ευημερία της δεν προσδιορίζεται απαραίτητα από το παρελθόν της και πολύ περισσότερο από ορισμένα ενδογενή χαρακτηριστικά.

Γενικότερα, οι περιφερειακές δυνάμεις είναι ικανές να διαμορφώσουν την πολικότητα μιας περιφερειακής περιοχής. Στην παρούσα εργασία εξετάζεται η περίπτωση της περιφερειακής περιοχής της Αφρικανικής ηπείρου, μιας ηπείρου με πολλές προοπτικές ανάπτυξης για το άμεσο μέλλον, καθώς πρόκειται για μια περιοχή που αποτελείται από ένα μίγμα χωρών με εξαιρετικά μεγάλο φυσικό πλούτο και ιδιαίτερα σημαντική γεωπολιτική θέση στην παγκόσμια σκηνή. Ορισμένες Αφρικανικές χώρες όπως η Νιγηρία, η Νότιος Αφρική και η Αίγυπτος,

κατέχουν ήδη το ρόλο της περιφερειακής δύναμης για την ευρύτερη αφρικανική γειτονική τους περιοχή, λόγω της ιδιαίτερης γεωπολιτικής τους θέσης.

Ακολούθως, η Ρωσία, μετά την καταστροφική για αυτή καταβάρθρωση του κομμουνισμού και της Σοβιετικής Ένωσης, βρίσκεται σε μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της διπλωματικής της θέσης στην παγκόσμια σκηνή, μια προσπάθεια που σε ορισμένες περιπτώσεις, έχει στεφθεί με επιτυχία σε μεγάλο βαθμό, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της Συρίας. Ωστόσο, η Ρωσία μη έχοντας στο παρελθόν αναπτύξει ιδιαίτερες σχέσεις με τα μακρινά Αφρικανικά κράτη, αν θέλει να έχει το ρόλο μιας σημαντικής περιφερειακής δύναμης στη συγκεκριμένη περιοχή, ο οποίος θα ενισχύσει ακόμα περισσότερο τη διπλωματική της θέση στο παγκόσμιο στερέωμα, θα πρέπει να αδράξει τις αναδυόμενες ευκαιρίες συνεργασίας, αναπτύσσοντας οικονομικές σχέσεις με τα κράτη της περιοχής.

Στόχος της παρούσης εργασίας είναι να εξετασθούν οι αναδυόμενες διεθνείς σχέσεις μεταξύ της Ρωσίας και των κρατών της Αφρικανικής Ηπείρου, μέσω της αναζήτησης της διεθνούς διαθέσιμης σχετικής βιβλιογραφίας. Η δομή της εργασίας, αρχικά αναλύει το θεωρητικό πλαίσιο των διεθνών σχέσεων και εν συνεχεία εξετάζει την έννοια των περιφερειακών δυνάμεων στο διεθνές προσκήνιο, εστιάζοντας στην περίπτωση της Ρωσίας και των σημαντικότερων περιφερειακών Αφρικανικών κρατών. Ακολούθως, εξετάζεται η κατάσταση των Αφρικανικών χωρών κατά τον Ψυχρό πόλεμο και κατά τον 21ο αιώνα. Τέλος, η εργασία εστιάζει στην παρουσία της Ρωσίας στην Αφρική, καθώς και την προοπτική της στο εγγύς μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Η θεωρία των διεθνών σχέσεων είναι η μελέτη των «Διεθνών Σχέσεων (International relations - IR)» από θεωρητική άποψη, η οποία προσπαθεί να παράσχει ένα εννοιολογικό πλαίσιο στο οποίο μπορούν, γενικότερα, να αναλυθούν οι διεθνείς σχέσεις (Snyder, 2004: 52). Οι τρεις πιο σημαντικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων είναι ο ρεαλισμός, ο φιλελευθερισμός και ο κονστρουκτιβισμός. Οι θεωρίες των διεθνών σχέσεων μπορούν να χωριστούν σε «θετικιστικές ή ορθολογιστικές» θεωρίες, οι οποίες εστιάζουν σε μια ανάλυση σε επίπεδο κράτους και σε «μεταπολιτιστικές / ανακλαστικές» θεωρίες, οι οποίες ενσωματώνουν εκτεταμένες έννοιες της ασφάλειας, που κυμαίνονται από την τάξη, το φύλο έως και την μεταποικιακή ασφάλεια. Στην θεωρία των IR είναι συχνή η ύπαρξη πολλών αντιφατικών τρόπων σκέψης, συμπεριλαμβανομένου του κονστρουκτιβισμού και του μαρξισμού. Ωστόσο, οι δύο πιο διαδεδομένες θετικές σχολές σκέψης είναι ο ρεαλισμός και ο φιλελευθερισμός.

Η μελέτη των διεθνών σχέσεων, ως θεωρία, μπορεί να ανιχνευθεί στην Κρίση των είκοσι χρόνων, που δημοσιεύτηκε το 1939, και στην πολιτική του Hans Morgenthau μεταξύ των εθνών που δημοσιεύτηκε το 1948 (Burchill et al., 2013: 3-4). Οι διεθνείς σχέσεις, ως βασικές αρχές, πιστεύεται ότι έχουν προκύψει μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο με την ίδρυση μιας έδρας των Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο της Ουαλίας, Αμπερίστουϊδ (Burchill & Linklater, 2009: 15). Η πρώιμη ακαδημαϊκή μελέτη των διεθνών σχέσεων κατά τους μεσοπολεμικούς χρόνους επικεντρώθηκε στην ανάγκη να αντικατασταθεί η ισορροπία του συστήματος εξουσίας με ένα σύστημα συλλογικής ασφάλειας. Αυτοί οι στοχαστές περιγράφηκαν αργότερα ως «ιδεαλιστές», ενώ (Burchill, 2005: 2) η κορυφαία κριτική αυτής της σχολής σκέψης ήταν η «ρεαλιστική» ανάλυση που προσέφερε ο Carr.

2.1 Ρεαλισμός

Ο ρεαλισμός (Baylis et al., 2017: 3-5) αποτελεί την κυρίαρχη θεωρία των διεθνών σχέσεων από την σύσταση του κλάδου. Η θεωρία ισχυρίζεται ότι βασίζεται σε μια αρχαία παράδοση σκέψης που περιλαμβάνει συγγραφείς όπως ο

Θουκυδίδης, ο Μακιαβέλι και ο Χόμπς. Ο πρώιμος ρεαλισμός μπορεί να χαρακτηριστεί ως αντίδραση κατά της ιδεαλιστικής σκέψης του μεσοπολέμου. Το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου θεωρήθηκε από τους ρεαλιστές ως απόδειξη των ελλείψεων της ιδεαλιστικής σκέψης. Υπάρχουν διάφορα σκέλη της σύγχρονης ρεαλιστικής σκέψης. Ωστόσο, οι βασικές αρχές της θεωρίας έχουν αναγνωριστεί ως κρατισμός, η επιβίωση και η αυτοβοήθεια (Snyder, 2004: 52)

Κρατισμός: Οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι τα εθνικά κράτη είναι οι κύριοι παράγοντες της διεθνούς πολιτικής. Ως εκ τούτου, αποτελούν μια κρατική κεντρική θεωρία των διεθνών σχέσεων. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις φιλελεύθερες θεωρίες των διεθνών σχέσεων που διευκολύνουν τους ρόλους των μη κρατικών φορέων και των διεθνών οργανισμών. Η διαφορά αυτή εκφράζεται μερικές φορές από την περιγραφή μιας ρεαλιστικής παγκόσμιας άποψης ως μιας που βλέπει τα έθνη ως οντότητες που λειτουργούν αυτόνομα στην παγκόσμια σκηνή, ενώ οι φιλελεύθεροι θεωρούν τις σχέσεις μεταξύ των κρατών αλληλένδετες ως ένας ιστός αράχνης (Snyder, 2004: 52).

- **Επιβίωση:** Οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι το διεθνές σύστημα διέπεται από αναρχία, που σημαίνει ότι δεν υπάρχει μια κεντρική αρχή. Ως εκ τούτου, η διεθνής πολιτική είναι ένας αγώνας για την εξουσία μεταξύ των αυτόνομων κρατών (Mearsheimer, 2001: 3).
- **Αυτοβοήθεια:** Οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι δεν μπορούν να βασιστούν σε άλλα κράτη για να διασφαλίσουν την επιβίωση του κράτους.

Ο ρεαλισμός διέπεται από αρκετές βασικές αξίες. Θεωρεί ότι τα έθνη-κράτη είναι ενιαίους, γεωγραφικά βασισμένους φορείς σε ένα αναρχικό διεθνές σύστημα χωρίς ανώτερη εξουσία που να είναι ικανό να ρυθμίζει τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κρατών, καθώς δεν υπάρχει πραγματική κυρίαρχη παγκόσμια κυβέρνηση. Επιπλέον, θεωρεί ότι τα ηγεμονικά κράτη, παρά οι διακυβερνητικές οργανώσεις, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις ή οι πολυεθνικές εταιρείες, είναι οι κύριοι παράγοντες των διεθνών υποθέσεων. Έτσι, τα κράτη, ως ανώτατη τάξη, ανταγωνίζονται μεταξύ τους. Ως εκ τούτου, ένα κράτος ενεργεί ως μια ορθολογιστική αυτόνομη οντότητα, επιδιώκοντας το δικό του συμφέρον, με πρωταρχικό σκοπό να διατηρήσει και να διασφαλίσει τη δική του ασφάλεια - και επομένως την κυριαρχία

και την επιβίωσή του. Ο ρεαλισμός θεωρεί ότι, για την επιδίωξη των συμφερόντων τους, τα κράτη θα προσπαθήσουν να συγκεντρώσουν πόρους και ότι οι σχέσεις μεταξύ των κρατών καθορίζονται από το σχετικό επίπεδο εξουσίας τους. Αυτό το επίπεδο εξουσίας καθορίζεται με τη σειρά του από τις στρατιωτικές, οικονομικές και πολιτικές ικανότητες του κράτους.

Μερικοί ρεαλιστές, γνωστοί ως ρεαλιστές της ανθρώπινης φύσης ή κλασικοί ρεαλιστές, πιστεύουν ότι τα κράτη είναι εγγενώς επιθετικά, ότι η εδαφική επέκταση περιορίζεται μόνο από αντίθετες δυνάμεις, ενώ άλλοι, γνωστοί ως επιθετικοί / αμυντικοί ρεαλιστές, πιστεύουν ότι τα κράτη αποτελούν μια εμμονή που σχετίζεται με την ασφάλεια και τη συνέχιση της ύπαρξής τους. Η αμυντική άποψη μπορεί να οδηγήσει σε ένα δίλημμα ασφαλείας, όπου η αύξηση της ασφαλείας του κράτους ενδεχομένως να φέρει μεγαλύτερη αστάθεια καθώς ο αντίπαλος αναπτύσσει τα όπλα του, καθιστώντας την ασφάλεια ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος, από το οποίο μόνο σχετικά κέρδη μπορούν να αποκομιστούν (Dillon & Reid, 2009: 2).

2.2. Νεορεαλισμός

Ο νεορεαλισμός ή ο δομικός ρεαλισμός αποτελεί μια εξέλιξη του ρεαλισμού που προώθησε ο Kenneth Waltz στη θεωρία της διεθνούς πολιτικής. Ωστόσο, αποτελεί μόνο ένα σκέλος του νεορεαλισμού (Cerere, 2012: 3). Ο Joseph Grieco έχει συνδυάσει τη νεορεαλιστική σκέψη με πιο παραδοσιακούς ρεαλιστές. Αυτό το σκέλος της θεωρίας ονομάζεται μερικές φορές «σύγχρονος ρεαλισμός». Ο νεορεαλισμός του Waltz υποστηρίζει ότι η επίδραση της δομής πρέπει να ληφθεί υπόψη στην ερμηνεία της κρατικής συμπεριφοράς, ενώ παράλληλα σχηματίζει όλες τις εξωτερικές πολιτικές επιλογές των κρατών στη διεθνή σκηνή. Για παράδειγμα, οποιαδήποτε διαφωνία μεταξύ των κρατών, θεωρείται ότι προέρχεται από την έλλειψη μιας κοινής εξουσίας από μια κεντρική αρχή για την επιβολή και τη διαρκή διατήρησή κανόνων. Έτσι, οι νεορεαλιστές θεωρούν ότι υπάρχει μια σταθερή αναρχία στο διεθνές σύστημα που καθιστά αναγκαία για τα κράτη την απόκτηση ισχυρών όπλων για την εξασφάλιση της επιβίωσής τους (Angstrom, 2009: 231-233). Επιπλέον, σε ένα αναρχικό σύστημα, τα κράτη με μεγαλύτερη ισχύ έχουν την τάση να αυξήσουν περαιτέρω την επιρροή τους (Lamy, 2008: 127). Σύμφωνα με τους νεορεαλιστές, η δομή θεωρείται ένα εξαιρετικά σημαντικό στοιχείο στο IR και ορίζεται δυϊκά ως: α) η ρυθμιστική αρχή του διεθνούς

συστήματος που είναι αναρχία, και ως β) η κατανομή δυνατοτήτων σε όλες τις μονάδες. Επιπλέον, ο Waltz αμφισβητεί την έμφαση του παραδοσιακού ρεαλισμού στην παραδοσιακή στρατιωτική δύναμη, ενώ αντίθετα χαρακτηρίζει τη δύναμη της εξουσίας σε σχέση με τις συνδυασμένες δυνατότητες του κράτους (Gartzke, 1998: 3-4).

2.3. Φιλελευθερισμός

Ο πρόδρομος της θεωρίας των φιλελεύθερων διεθνών σχέσεων ήταν ο «ιδεαλισμός». Ο ιδεαλισμός αντιμετωπίστηκε κριτικά από όσους θεωρούνταν «ρεαλιστές», όπως για παράδειγμα ο E. H. Carr. Στις διεθνείς σχέσεις, ο ιδεαλισμός, συνδέεται με τον Woodrow Wilson, ο οποίος δημιούργησε μια σχολή σκέψης που θεωρεί ότι ένα κράτος θα πρέπει να κάνει την εσωτερική πολιτική του φιλοσοφία και στόχο της εξωτερικής του πολιτικής. Για παράδειγμα, ένας ιδεαλιστής μπορεί να πιστεύει ότι ο τερματισμός της φτώχειας στο σπίτι θα πρέπει να συνδυαστεί με την αντιμετώπιση της φτώχειας στο εξωτερικό. Ο ιδεαλισμός του Wilson ήταν πρόδρομος της φιλελεύθερης θεωρίας των διεθνών σχέσεων, που θα προέκυπτε μεταξύ των «θεσμικών-κατασκευαστών» μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (Rosato, 2003: 586-587).

Ο φιλελευθερισμός θεωρεί ότι οι κρατικές προτιμήσεις, παρά οι κρατικές ικανότητες, αποτελούν τον πρωταρχικό καθοριστικό παράγοντα της κρατικής συμπεριφοράς. Σε αντίθεση με τον ρεαλισμό, όπου το κράτος θεωρείται ως παράγοντας, ο φιλελευθερισμός επιτρέπει την πολυφωνία στις κρατικές ενέργειες. Έτσι, οι προτιμήσεις θα διαφέρουν από κράτος σε κράτος, ανάλογα με τη διαμόρφωση διαφόρων παραγόντων όπως ο πολιτισμός, το οικονομικό σύστημα ή ο κυβερνητικός τύπος. Ο φιλελευθερισμός θεωρεί επίσης ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ των κρατών δεν περιορίζεται μόνο στην γενικότερη πολιτική ή στην πολιτική ασφάλειας, αλλά και στην οικονομική και την πολιτιστική πολιτική, είτε μέσω εμπορικών επιχειρήσεων είτε μέσω οργανισμών ή ακόμα και μεμονωμένων ατόμων. Έτσι, αντί για ένα αναρχικό διεθνές σύστημα, υπάρχουν πολλές ευκαιρίες συνεργασίας και ευρύτερες έννοιες της εξουσίας, όπως το πολιτιστικό κεφάλαιο. Ένα παράδειγμα είναι η επιρροή ταινιών που οδηγούν στη δημοτικότητα του πολιτισμού της χώρας και δημιουργούν μια αγορά για τις εξαγωγές της παγκοσμίως. Μια άλλη θεώρηση είναι ότι μπορούν να επιτευχθούν απόλυτα κέρδη

μέσω της συνεργασίας και της αλληλεξάρτησης, κάτι που μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ειρήνης.

Η δημοκρατική ειρηνευτική θεωρία υποστηρίζει ότι οι φιλελεύθερες δημοκρατίες δεν πολεμούν ποτέ ή σχεδόν ποτέ μεταξύ τους και γενικότερα παρουσιάζουν λιγότερες συγκρούσεις. Αυτή η θεώρηση έρχεται σε αντίθεση με τις ρεαλιστικές θεωρίες και αυτός ο εμπειρικός ισχυρισμός αποτελεί μια από τις μεγάλες διαμάχες στην πολιτική επιστήμη. Έχουν προταθεί πολλές ερμηνείες που σχετίζονται δημοκρατική ειρήνη. Έχει επίσης υποστηριχθεί ότι οι δημοκρατίες διεξάγουν τη διπλωματία εν γένει πολύ διαφορετικά από τα μη δημοκρατικά κράτη (Copeland, 1996: 24-25). Οι Νεορεαλιστές διαφωνούν με τους Φιλελεύθερους πάνω στη θεωρία, συχνά επικαλούμενοι διαρθρωτικούς λόγους για την ειρήνη, σε αντίθεση με την κυβέρνηση του κράτους. Ο Sebastian Rosato, κριτικός της δημοκρατικής ειρηνευτικής θεωρίας, επισημαίνει τη συμπεριφορά της Αμερικής έναντι των αριστερών δημοκρατιών στη Λατινική Αμερική κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου για να αμφισβητήσει τη δημοκρατική ειρήνη. Ένα επιχείρημα είναι ότι η οικονομική αλληλεξάρτηση καθιστά τον πόλεμο μεταξύ των εμπορικών εταίρων λιγότερο πιθανό (Sutch & Elias, 2007: 4-5). Αντίθετα, οι ρεαλιστές ισχυρίζονται ότι η οικονομική αλληλεξάρτηση αυξάνει παρά μειώνει την πιθανότητα σύγκρουσης. Τέλος, ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί μια εξέλιξη της φιλελεύθερης σκέψης, που υποστηρίζει ότι οι διεθνείς οργανισμοί μπορούν να επιτρέψουν στα έθνη να συνεργαστούν επιτυχώς στο διεθνές σύστημα.

2.4. Σύνθετη Αλληλεξάρτηση

Ο Robert Keohane και ο Joseph Nye (1987: 725-727), ανταποκρινόμενοι στον νεορεαλισμό, ανέπτυξαν μια αντίθετη θεωρία, που την ονόμασαν ως σύνθετη αλληλεξάρτηση. Σύμφωνα με τους ίδιους, η πολύπλοκη αλληλεξάρτηση ανταποκρίνεται μερικές φορές καλλίτερα την πραγματικότητα από ό,τι ο ρεαλισμός. Για την ερμηνεία της θεώρησής τους, οι Keohane και Nye καλύπτουν τις τρεις παραδοχές της σύνθετης αλληλεξάρτησης σε ρεαλιστική σκέψη. Πρώτον, θεωρούν ότι τα κράτη είναι αυτόνομες μονάδες και είναι οι κυρίαρχοι παράγοντες στις διεθνείς σχέσεις. Δεύτερον, υποθέτουν ότι η δύναμη αποτελεί ένα χρήσιμο και αποτελεσματικό μέσο πολιτικής και τέλος, θεωρούν ότι υπάρχει μια ιεραρχία στη διεθνή πολιτική (Chandler, 2010: 4-5).

Η βάση του επιχειρήματος των Keohane και Nye (1987: 727-728) είναι ότι στην πραγματικότητα στη διεθνή πολιτική υπάρχουν πολλαπλά και σύνθετα κανάλια που συνδέουν τις κοινωνίες που ξεπερνούν το συμβατικό σύστημα των κρατών της Βεσφαλίας. Αυτό εκδηλώνεται με πολλές μορφές που κυμαίνονται από ανεπίσημους κρατικούς δεσμούς με πολυεθνικές εταιρείες και οργανισμούς. Οι Keohane και Nye θεωρούν ότι ενώ οι ρεαλιστές θεωρούν ότι οι διακρατικές σχέσεις αποτελούν τα κανάλια σύνδεσης, οι διακυβερνητικές σχέσεις είναι αυτές που λαμβάνουν δράση όταν χαλαρώνει η ρεαλιστική υπόθεση ότι οι πολιτείες ενεργούν με συνέπεια ως μονάδες. Τα διακρατικά – πολυεθνικά κανάλια εφαρμόζονται όταν αφαιρείται η θεώρηση ότι οι πολιτείες είναι οι μοναδικές μονάδες. Η θεωρία της σύνθετης αλληλεξάρτησης θεωρεί ότι η πολιτική συζήτηση συντελείται μέσα από αυτά τα κανάλια και όχι μέσω των περιορισμένων διακρατικών καναλιών όπως υπερασπίζονται οι ρεαλιστές.

Επιπλέον, οι Keohane και Nye (1987: 730-731) ισχυρίζονται ότι δεν υπάρχει στην πραγματικότητα μια ιεραρχία μεταξύ των θεμάτων, που σημαίνει ότι για την πραγματοποίηση της ημερήσιας διάταξης που σχετίζεται την εξωτερική πολιτική ενός κράτους υπάρχει ένα πλήθος διαφορετικών επιλογών εκτός της στρατιωτικής επέμβασης. Η γραμμή μεταξύ εγχώριας και εξωτερικής πολιτικής γίνεται θολές στην περίπτωση αυτή, καθώς δεν υπάρχει ρεαλιστική κατεύθυνση στις διακρατικές σχέσεις. Τέλος, η χρήση της στρατιωτικής επέμβασης δεν θεωρείται ως λύση όταν επικρατεί μια πολύπλοκη αλληλεξάρτηση. Η βασική ιδέα αναπτύσσεται στο γεγονός ότι μεταξύ των χωρών στις οποίες υπάρχει μια πολύπλοκη αλληλεξάρτηση, ο ρόλος του στρατού στην επίλυση των διαφορών αποτελεί ένα ανατρεπτικό μέσο. Ωστόσο, οι Keohane και Nye (1987: 752-753) συνεχίζουν να δηλώνουν ότι ο ρόλος του στρατού είναι στην πραγματικότητα πολύ σημαντικός από την άποψη των πολιτικών και στρατιωτικών συμμαχικών σχέσεων.

2.5. Μετα-φιλελευθερισμός

Μια εκδοχή της μετα-φιλελεύθερης θεωρίας υποστηρίζει ότι μέσα στον σύγχρονο, παγκοσμιοποιημένο κόσμο, τα κράτη στην πραγματικότητα οδηγούνται να συνεργαστούν για να εξασφαλίσουν την ασφάλεια και τα κυριαρχικά τους συμφέροντα. Η απομάκρυνση από την κλασική φιλελεύθερη θεωρία γίνεται

ιδιαίτερα αισθητή στην επανερμηνεία των εννοιών της κυριαρχίας και της αυτονομίας. Η αυτονομία γίνεται μια προβληματική έννοια όταν απομακρύνεται από την έννοια της ελευθερίας και της αυτοδιάθεσης και μετατρέπεται σε μια έντονα υπεύθυνη και φορτισμένη έννοια. Η αυτονομία θα πρέπει να συνδέεται με την ικανότητα και τη διάθεση για μια καλή διακυβέρνηση (Gray, 2014: 28). Ομοίως, η κυριαρχία στα πλαίσια του μετα-φιλελευθερισμού θεωρείται επίσης ως μια έννοια περισσότερο συνυφασμένη με το καθήκον, παρά με το δικαίωμα. Στην παγκόσμια οικονομία, οι διεθνείς οργανισμοί συγκρατούν τα κυρίαρχα κράτη, οδηγώντας σε μια κατάσταση όπου η κυριαρχία παράγεται από ηγεμονικά κράτη. Η έννοια γίνεται μια μεταβλητή που σχετίζεται με την ικανότητα καλής διακυβέρνησης και στα πλαίσια του μετα-φιλελευθερισμού δεν γίνεται δεκτή ως απόλυτο δικαίωμα. Αυτή η θεωρία ερμηνεύεται μέσω της ιδέας ότι για να διατηρηθεί η παγκόσμια σταθερότητα και ασφάλεια και να λυθεί το πρόβλημα του αναρχικού παγκόσμιου συστήματος στις Διεθνείς Σχέσεις δεν δημιουργείται μια γενική κυριαρχική εξουσία. Αντίθετα, τα συλλογικά κράτη εγκαταλείπουν ορισμένα δικαιώματα για πλήρη αυτονομία και κυριαρχία (Chandler, 2010: 2-3). Μια άλλη εκδοχή του μετα-φιλελευθερισμού, βασισμένη στο έργο της πολιτικής φιλοσοφίας μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, καθώς και στις δημοκρατικές μεταβάσεις, ιδίως στη Λατινική Αμερική, υποστηρίζει ότι οι κοινωνικές δυνάμεις είναι απαραίτητες για την κατανόηση της φύσης του κράτους και του διεθνούς συστήματος. Χωρίς να κατανοούν τη συμβολή τους στην πολιτική τάξη και τις προοδευτικές δυνατότητές της, ιδιαίτερα στον τομέα της ειρήνης σε τοπικό και διεθνές πλαίσιο, οι αδυναμίες του κράτους, οι αποτυχίες της φιλελεύθερης ειρήνης και οι προκλήσεις στην παγκόσμια διακυβέρνηση δεν μπορούν να υλοποιηθούν ή να κατανοηθούν σωστά. Επιπλέον, ο αντίκτυπος των κοινωνικών δυνάμεων στην πολιτική και οικονομική ισχύ, τις δομές και τους θεσμούς παρέχει ορισμένες εμπειρικές αποδείξεις για τις πολύπλοκες αλλαγές που βρίσκονται σε εξέλιξη στο IR (Samei, 2010: 1-2).

2.6. Κονστρουκτιβισμός

Ο κονστρουκτιβισμός ή κοινωνικός κονστρουκτιβισμός έχει χαρακτηριστεί ως πρόκληση για την κυριαρχία των νεοφιλελεύθερων και νεορεαλιστικών θεωριών των διεθνών σχέσεων (Copilas, 2009: 21-22). Ο Michael Barnett (2005: 752-753) περιγράφει τις εποικοδομητικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων που

ασχολούνται με τον τρόπο με τον οποίο οι ιδέες καθορίζουν τη διεθνή δομή, τον τρόπο με τον οποίο αυτή η δομή καθορίζει τα συμφέροντα και τις ταυτότητες των κρατών και τον τρόπο με τον οποίο τα κράτη και οι μη κρατικοί φορείς αναπαράγουν αυτή τη δομή. Το βασικό στοιχείο του κονστρουκτιβισμού είναι η πεποίθηση ότι η διεθνής πολιτική διαμορφώνεται από πειστικές ιδέες, συλλογικές αξίες, πολιτισμό και κοινωνικές ταυτότητες. Ο κονστρουκτιβισμός υποστηρίζει ότι η διεθνής πραγματικότητα είναι κοινωνικά κατασκευασμένη από γνωστικές δομές που δίνουν νόημα στον υλικό κόσμο (Smith et al., 2010: 11-13). Η θεωρία προέκυψε από τις συζητήσεις σχετικά με την επιστημονική μέθοδο των ρόλων και των θεωριών των διεθνών σχέσεων στην παραγωγή διεθνούς ισχύος. Σύμφωνα με τον Emanuel Adler, ο κονστρουκτιβισμός καταλαμβάνει μία θέση μεταξύ των ορθολογιστικών και των ερμηνευτικών θεωριών των διεθνών σχέσεων.

Η θεωρία του κονστρουκτιβισμού επικρίνει τις στατικές υποθέσεις των παραδοσιακών θεωριών στις διεθνείς σχέσεις και τονίζει ότι οι διεθνείς σχέσεις αποτελούν μια κοινωνική δομή. Ο κονστρουκτιβισμός είναι μια θεωρία που επικρίνει την οντολογική βάση των ορθολογιστικών θεωριών των διεθνών σχέσεων. Ενώ ο ρεαλισμός ασχολείται κυρίως με την ασφάλεια και την υλική εξουσία, και ο φιλελευθερισμός εξετάζει πρωτίστως την οικονομική αλληλεξάρτηση και τους παράγοντες σε εγχώριο επίπεδο, ο κονστρουκτιβισμός ασχολείται περισσότερο με τον ρόλο των ιδεών στη διαμόρφωση του διεθνούς συστήματος. Πράγματι, εν μέρει υπάρχει κάποια αλληλεπικάλυψη μεταξύ κονστρουκτιβισμού και ρεαλισμού ή φιλελευθερισμού, αλλά παρόλα αυτά παραμένουν ξεχωριστές σχολές σκέψης. Με τις «ιδέες» οι κονστρουκτιβιστές αναφέρουν τους στόχους, τις απειλές, τους φόβους, τις ταυτότητες και άλλα στοιχεία της αντιληπτής πραγματικότητας που επηρεάζουν τα κράτη και τους μη κρατικούς φορείς στο διεθνές σύστημα. Οι κονστρουκτιβιστές πιστεύουν ότι αυτοί οι ιδεολογικοί παράγοντες μπορούν συχνά να έχουν μεγάλες επιπτώσεις (Smith et al., 2010: 11-13)

Για παράδειγμα, οι κονστρουκτιβιστές σημειώνουν ότι η αύξηση του μεγέθους του αμερικανικού στρατού είναι πιθανό να αντιμετωπιστεί με πολύ μεγαλύτερη ανησυχία στην Κούβα, έναν παραδοσιακό ανταγωνιστή των Ηνωμένων Πολιτειών, παρά στον Καναδά, έναν στενό της σύμμαχο. Ως εκ τούτου, πρέπει να υπάρχουν αντιλήψεις στην εργασία για τη διαμόρφωση των διεθνών

αποτελεσμάτων. Οι κονστρουκτιβιστές δεν βλέπουν την αναρχία ως το θεμέλιο του διεθνούς συστήματος. Επιπλέον, πιστεύουν ότι τα κοινωνικά πρότυπα διαμορφώνουν και αλλάζουν την εξωτερική πολιτική με την πάροδο του χρόνου και όχι την ασφάλεια που επικαλούνται ρεαλιστές (Wendt, 1992: 392-393).

2.7. Μαρξισμός

Οι μαρξιστικές και νεομαρξιστικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων είναι διαρθρωτικά παραδείγματα που απορρίπτουν την ρεαλιστική και φιλελεύθερη αντίληψη της κρατικής σύγκρουσης ή συνεργασίας. Αντίθετα επικεντρώνονται στις οικονομικές και υλικές πλευρές. Οι μαρξιστικές προσεγγίσεις υποστηρίζουν τη θέση του ιστορικού υλισμού και κάνουν την υπόθεση ότι οι οικονομικές ανησυχίες ξεπερνούν τις υπόλοιπες, επιτρέποντας την ανύψωση της τάξης ως το επίκεντρο της θεωρίας. Οι μαρξιστές θεωρούν το διεθνές σύστημα ως ένα ολοκληρωμένο καπιταλιστικό σύστημα για την επιδίωξη της συσσώρευσης κεφαλαίου (Burchill & Linklater, 2009: 3-4).

Μια αξιοσημείωτη μαρξιστική προσέγγιση στη θεωρία των διεθνών σχέσεων είναι η θεωρία του παγκόσμιου συστήματος του Wallerstein, η οποία μπορεί να ανιχνευθεί πίσω από τις ιδέες που εξέφρασε ο Λένιν για τον ιμπεριαλισμό, ως το υψηλότερο στάδιο του καπιταλισμού. Η θεωρία του παγκόσμιου συστήματος υποστηρίζει ότι ο παγκοσμιοποιημένος καπιταλισμός έχει δημιουργήσει έναν πυρήνα σύγχρονων βιομηχανικών χωρών που εκμεταλλεύονται μια περιφέρεια χωρών του Τρίτου Κόσμου. Αυτές οι ιδέες αναπτύχθηκαν από στην Λατινικής Αμερικής. Οι μαρξιστικές προσεγγίσεις γνώρισαν αναγέννηση μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού στην Ανατολική Ευρώπη. Οι επικρίσεις των Μαρξιστικών προσεγγίσεων στη θεωρία των διεθνών σχέσεων περιλαμβάνουν κυρίως τη στενή εστίαση στις υλικές και οικονομικές πτυχές της ζωής (Burchill & Linklater, 2009: 28-29).

2.8. Εναλλακτικές Προσεγγίσεις

Διάφορες εναλλακτικές προσεγγίσεις έχουν αναπτυχθεί βασισμένες στον φονταμενταλισμό (θεμελιωτισμό), τον αντι-φονταμενταλισμό, τον θετικισμό, τον συμπεριφορισμό, τον δομικισμό και τον μετα-δομικισμό. Ωστόσο, αυτές οι θεωρίες δεν είναι ευρέως γνωστές.

Ο συμπεριφορισμός στη θεωρία των διεθνών σχέσεων αποτελεί μια προσέγγιση που πιστεύει στην ενότητα της επιστήμης και στην ιδέα ότι οι κοινωνικές επιστήμες δεν διαφέρουν θεμελιωδώς από τις φυσικές επιστήμες (Snyder, 2004: 52).

2.9. Αγγλική Σχολή

Η Αγγλική Σχολή της θεωρίας των διεθνών σχέσεων υποστηρίζει περισσότερο στην ύπαρξη μιας «κοινωνίας των κρατών» σε διεθνές επίπεδο, παρά στην ύπαρξη της αναρχίας λόγω της έλλειψης μιας παγκόσμιας διακυβέρνησης ή ενός παγκόσμιου κράτους. Παρά το γεγονός ότι ονομάστηκε Αγγλική Σχολή, πολλοί ακαδημαϊκοί της σχολής δεν ήταν ούτε οι Άγγλοι ούτε προέρχονταν από το Ηνωμένο Βασίλειο (Baylis et al., 2017: 2-4). Ένα μεγάλο μέρος του έργου της Αγγλικής Σχολής αφορά την εξέταση των παραδόσεων της παλαιότερης διεθνούς θεωρίας, την εκπόνησή της, όπως έκανε ο Martin Wight στις διαλέξεις της δεκαετίας του '50 στο London School of Economics, σε τρία τμήματα:

- Ρεαλισμός
- Ορθολογισμός
- Επαναστατισμός

Σε γενικές γραμμές, η ίδια η Αγγλική Σχολή υποστήριξε την ορθολογική ή χριστιανική παράδοση, αναζητώντας μια μέση οδό μεταξύ της πολιτικής του ρεαλισμού και του επαναστατισμού. Η Αγγλική Σχολή απορρίπτει τις συμπεριφοριστικές προσεγγίσεις στη θεωρία των διεθνών σχέσεων. Οι θεωρίες των διεθνών σχέσεων έχουν γίνει μια τυπική εκμάθηση της θεμελιώδους γνώσης και προέλευσης των διεθνών σχέσεων.

Η αγγλική σχολή μοιράζεται πολλές από τις κριτικές του κονστρουκτιβισμού για τις ορθολογικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων. Υπογραμμίζει επίσης την κεντρική θέση της διεθνούς κοινωνίας και τις κοινωνικές σημασίες στη μελέτη της παγκόσμιας πολιτικής. Ωστόσο, δεν επιδιώκει να δημιουργήσει δοκιμαστικές υποθέσεις σχετικά με τη συμπεριφορά του κράτους, όπως κάνουν οι άλλες θεωρίες. Αντ' αυτού, οι στόχοι της είναι πιο παρόμοιοι με αυτούς ενός ιστορικού. Ο Hedley Bull, για παράδειγμα, ένας κορυφαίος μελετητής της Αγγλικής Σχολής,

ισχυρίστηκε ότι το διεθνές δίκαιο ήταν ένα από τα πέντε κεντρικά ιδρύματα που μεσολαβούσαν στον αντίκτυπο της διεθνούς αναρχίας και αντ' αυτού δημιούργησαν μια «άναρχη κοινωνία» (Burchill, 2005: 3-4).

Δεδομένης της έμφασης που δίνει στο πλαίσιο και τις ερμηνευτικές μεθόδους, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι ακαδημαϊκοί της Αγγλικής Σχολής έχουν ιστορικές αντιλήψεις που τις θεωρούν κρίσιμες για τη μελέτη της παγκόσμιας πολιτικής. Σύμφωνα με την Αγγλική Σχολή, δεν αρκεί απλώς η γνώση της ισορροπίας δυνάμεων στο διεθνές σύστημα, όπως ισχυρίζονται οι ρεαλιστές, αλλά θα πρέπει να γνωρίζουμε τι προηγήθηκε αυτού του συστήματος, πώς τα εμπλεκόμενα κράτη ήρθαν εκεί που βρίσκονται σήμερα και τι θα μπορούσε να τους απειλήσει ή να τους παρακινήσει στο μέλλον. Οι εσωτερικές πολιτικές είναι επίσης σημαντικές, όπως και οι κανόνες και οι ιδεολογίες.

Είναι λανθασμένο να θεωρούμε ότι κάποια θεωρία εξηγεί καλύτερα τον κόσμο από κάποια άλλη. Σε ένα συγκεκριμένο θέμα η μία μπορεί να εξηγεί κάτι με μεγαλύτερη σαφήνεια, αλλά σε ένα άλλο θα χωλαίνει (Baylis et al., 2017: 7). Αντίθετα, η κάθε μία βασίζεται σε ορισμένες υποθέσεις και επιστημολογίες, περιορίζεται σε συγκεκριμένες συνθήκες και επιδιώκει το δικό της αναλυτικό στόχο. Ενώ διάφορες θεωρίες μπορούν να οδηγήσουν σε περισσότερο ή λιγότερο συναρπαστικά συμπεράσματα για τις διεθνείς σχέσεις, κανένα δεν είναι οριστικά «σωστό» ή «λάθος». Αντίθετα, ο καθένας διαθέτει ορισμένα εργαλεία που μπορούν να είναι χρήσιμα για την εξέταση και την ανάλυση των πλούσιων, πολλαπλών αιτίων των φαινομένων (Burchill, 2005: 5-6).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΠΕΡΙΦΕΡΙΑΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Από τα τέλη του 20ού αιώνα, υπό το πρίσμα των διεθνών σχέσεων μια τοπική/περιφερειακή εξουσία αποτελεί έναν όρο που χρησιμοποιείται για ένα κράτος που έχει εξουσία εντός μιας γεωγραφικής περιοχής. Συνεπώς, τα κράτη που ασκούν ασυναγώνιστη δύναμη και επιρροή σε μια περιοχή του κόσμου κατέχουν περιφερειακή ηγεμονία σε αυτήν την περιοχή (Betz & Taylor, 2007: 2-3).

Η ποικιλομορφία μιας περιφερειακής περιοχής, συνήθως διαμορφώνεται από τις περιφερειακές δυνάμεις. Κάτω από αυτό το σκεπτικό, οι περιφερειακές εξουσίες διαθέτουν δυνατότητες που είναι σημαντικές στην περιοχή, αλλά δεν έχουν δυνατότητες σε παγκόσμια κλίμακα. Οι ελαφρώς αντίθετοι ορισμοί διαφέρουν ως προς το τι πρακτικές που υιοθετεί μια περιφερειακή δύναμη. Η περιφερειακή εξουσία ορίζεται σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Κοινοπραξία Πολιτικής Έρευνας ως ένα κράτος που ανήκει σε μια γεωγραφικά καθορισμένη περιοχή και κυριαρχεί, οικονομικά και στρατιωτικά, στην περιοχή αυτή και είναι ικανό να ασκήσει ηγεμονική επιρροή στην περιοχή, αλλά και μια σημαντική επιρροή στην παγκόσμια κλίμακα, πρόθυμο να χρησιμοποιήσει τους ενεργειακούς πόρους και αναγνωρισμένο ή ακόμη και αποδεκτό ως περιφερειακός ηγέτης εν συγκρίσει με τα γειτονικά του κράτη (Betz & Taylor, 2007: 2-4).

Το Γερμανικό Ινστιτούτο αναφέρει πως η περιφερειακή εξουσία επιβάλλεται να είναι καλά ενσωματωμένη στην περιοχή, να καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την περιφερειακή ατζέντα ασφαλείας, να έχει εκτιμηθεί ως περιφερειακή εξουσία από άλλες δυνάμεις στην περιοχή και πέρα από αυτήν, ιδίως από άλλες περιφερειακές δυνάμεις και να είναι επαρκώς συνδεδεμένη με περιφερειακά και παγκόσμια φόρουμ (Beck, 2006: 4). Επιπλέον, δηλώνει ότι μια περιφερειακή εξουσία πρέπει να αποτελεί μέρος μιας καθορισμένης περιοχής με τη δική της ταυτότητα, να αυτοχαρακτηρίζεται ως μια περιφερειακή δύναμη, να ασκεί αποφασιστική επιρροή στη γεωγραφική επέκταση της περιοχής καθώς και στην ιδεολογική της δομή, να δύναται να διαθέσει συγκριτικά υψηλές στρατιωτικές, οικονομικές, δημογραφικές, πολιτικές και ιδεολογικές δυνατότητες.

3.1. Η ισχύς των περιφερειακών δυνάμεων

Συνήθως τα κράτη που πληρούν σε κάποιο βαθμό τα κριτήρια μιας περιφερειακής ισχύος, χαρακτηρίζονται ως περιφερειακές εξουσίες από τις ίδιες τις διεθνείς σχέσεις, τους αναλυτές και τους πολιτικούς επιστήμονες ή από άλλους εμπειρογνώμονες. Πολλές φορές διάφοροι εμπειρογνώμονες παρουσιάζουν διακριτές απόψεις σχετικά με τα κράτη που κατέχουν τον τίτλο της περιφερειακής δύναμης.

Όσον αφορά την ήπειρο της Αφρικής, ως περιφερειακές δυνάμεις έχουν αναφερθεί οι χώρες της Νιγηρίας, της Νότιας Αφρικής και της Αιγύπτου (Flemes, 2010: 37-38). Στην Βόρεια Αμερική σημειώνεται πως ο Καναδάς αποτελεί μια μεσαία εξουσία αντί περιφερειακής, καθώς ο στρατιωτικός της εξοπλισμός παρέχεται και εξασφαλίζεται από την ηγεμονία των Η.Π.Α. Επιπλέον, ο Καναδάς βρίσκεται σε καλά οικονομικά επίπεδα λόγω της εξάρτησής του από την ισχυρή οικονομία των Η.Π.Α. Συνεπώς, Οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι η πρωταρχική γεωπολιτική δύναμη στην Αμερική αλλά και σε ολόκληρο τον δυτικό κόσμο (Bothwell, 2011: 34). Επιπλέον, στη Νότια Αμερική φαίνεται να ήταν οι επικρατούσες δυνάμεις, στο παρελθόν, η Ισπανία και η Πορτογαλία, αλλά μετά την αποαποικιοποίηση, κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα, οι μεγάλες δυνάμεις έγιναν η Βραζιλία και η Αργεντινή (Arnson & Sotero, 2012: 2-3).

Η Κίνα, ιστορικά αποτελεί την κυρίαρχη δύναμη στην Ανατολική Ασία, ωστόσο, στις αρχές του 20ου αιώνα, η αυτοκρατορία της Ιαπωνίας αποτέλεσε την κυρίαρχη δύναμη της Ασίας κατά τη διάρκεια του πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Στα χρόνια που ακολούθησαν, με την απέλαση της Ιαπωνίας από την Κοινωνία των Εθνών και το ενδιαφέρον της για επέκταση στην ηπειρωτική χώρα, η Ιαπωνία αποτέλεσε μια από τις τρεις κύριες δυνάμεις του Άξονα στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Επιπλέον, από τα τέλη του 20ου αιώνα, οι περιφερειακές συμμαχίες, η οικονομική πρόοδος και η αντίθετη στρατιωτική δύναμη άλλαξαν το στρατηγικό και περιφερειακό ισοζύγιο ισχύος στην Ασία. Τα τελευταία χρόνια, ο επαναπροσδιορισμός της στρατιωτικής και οικονομικής ισχύος μεταξύ χωρών όπως η Κίνα και η Ινδία είχε ως αποτέλεσμα σημαντικές αλλαγές στη γεωπολιτική της Ασίας. Η Κίνα και η Ιαπωνία έχουν επίσης αποκτήσει μεγαλύτερη επιρροή σε περιοχές εκτός της Ασίας. Με στενούς οικονομικούς και στρατιωτικούς δεσμούς με

τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Νότια Κορέα και την Ιαπωνία θεωρήθηκαν ως μεγάλες περιφερειακές δυνάμεις «που περιείχαν» τα κομμουνιστικά καθεστώτα κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Άρα, στην Ανατολική Ασία, η Κίνα, η Ιαπωνία και η Νότια Κορέα κρίνονται ως περιφερειακές εξουσίες (Holliday, 2006: 399-402).

Επιγραμματικά, η περιφερειακή εξουσία της Νότιας Ασίας είναι η Ινδία, ενώ στη Νοτιοανατολική Ασία η Ινδονησία και το Βιετνάμ (Ralf, 2004: 4-6). Αντίστοιχα, στην Δυτική Ασία, οι περιφερειακές εξουσίες που ασκούν έντονη επιρροή είναι το Ιράν, το Ισραήλ, η Σαουδική Αραβία, η Τουρκία και η Αίγυπτος.

Αναφορικά με την Ευρώπη τονίζεται πως οι μεγάλες περιφερειακές εξουσίες είναι οι χώρες της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ιταλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου (Αγγλία). Ιστορικά, οι κυρίαρχες δυνάμεις στην περιοχή αυτή δημιούργησαν μεγάλες αποικιακές αυτοκρατορίες παγκοσμίως, όπως οι βρετανικές, γαλλικές, ισπανικές, πορτογαλικές, ιταλικές, γερμανικές και ολλανδικές αυτοκρατορίες. Το μεγαλύτερο μέρος της ηπείρου έχει πλέον ενσωματωθεί ως μια συνέπεια της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Kirchner & Sperling, 2007: 265). Εξίσου σημαντική περιφερειακή εξουσία κρίνεται η Ρωσία στην Ευρώπη, ενώ στην Ωκεανία η Αυστραλία (Switzer, 2016: 9).

3.2. Η περίπτωση της Ρωσίας

3.2.1. Αναζήτηση κύρους μέσω της εξωτερικής πολιτικής

Στη διαθέσιμη βιβλιογραφία για τη μετατόπιση της εξουσίας και του ρόλου του εσωτερικού κύρους, οι μεγάλες δυνάμεις και η αντίστοιχη πολιτική τους χαρακτηρίζονται και μετρώνται με συγκεκριμένα σημεία αναφοράς, όπως οι ισχυρές υλικές ικανότητες, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών και στρατιωτικών διαθέσιμων πόρων, οι πράξεις, όπως αυτή της προθυμίας να δράσουν και να εφαρμόσουν τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής τους σε παγκόσμιο επίπεδο σε συνδυασμό με τη σχετική ανεξαρτησία από άλλες εξουσίες για να το πράξουν και η αναγνώριση του κύρους εξουσίας σε άλλες χώρες (Fordham & Asal 2007: 31-33, Volgy et al., 2011a: 2-3). Η σχετική με το ζήτημα βιβλιογραφία υποδεικνύει ότι η προβολή της εξουσίας των κρατών αυτών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το επίπεδο του γοήτρου (Gilpin, 1981: 4-5) και την αναγνώριση (απόδοση) ως μείζονα δύναμη από άλλους (Volgy et al., 2011b:

3-5). Η θεωρία της μετατόπισης δύναμης αναφέρεται στις μεγάλες δυνάμεις ως «συνεπείς ως προς το καθεστώς» όταν αναγνωρίζονται νόμιμα ότι έχουν και τις δυνατότητες και ότι είναι πρόθυμοι να συμμετάσχουν ανεξάρτητα στη διεθνή πολιτική και αναμένεται να το πράξουν, συμπεριλαμβανομένης της παροχής βοήθειας εφόσον ζητηθεί. Αντιθέτως, οι εξουσίες «ασυνεπούς καταστάσεως» αντιμετωπίζουν μια αναντιστοιχία μεταξύ ικανοτήτων, προθυμίας και ανεξαρτησίας, αφενός, και της κατανομής της κατάστασης σε επίπεδο κοινότητας, αφετέρου (Danilovic & Clare 2007: 290-292). Οι ασυμβίβαστες με την κατάσταση εξουσίες μπορούν να υποδιαιρεθούν σε αυτές που αποδίδουν φαινομενικά πέραν των δυνατοτήτων τους (*overachievers*) και σε αυτές που αποδίδουν κάτω των δυνατοτήτων τους (*underachievers*). Αυτές που έχουν κύρος «*overachievers*» λαμβάνουν αναγνώριση κατάστασης ισχύος, αλλά δεν έχουν τα χαρακτηριστικά να ενεργούν ως τέτοιες, ενώ οι «*underachievers*» είναι πρόθυμοι και έχουν τη δύναμη να ενεργούν ως μεγάλες δυνάμεις, αλλά δεν αναγνωρίζονται ως τέτοιες από άλλα κράτη (Volgy et al., 2011b: 6-7).

Η ασυνέπεια στη θέση κύρους παρακινεί τα κράτη να ακολουθήσουν συγκεκριμένες στρατηγικές για να επιτύχουν τη συνέπεια του κύρους. Οι *overachievers* κύρους έχουν συνήθως αυτοπεποίθηση με το γενικό επίπεδο της κατανομής της κατάστασης σε επίπεδο κοινότητας και ως εκ τούτου ενδιαφέρονται κυρίως να διατηρήσουν τα πράγματα όπως είναι έτσι ώστε να μην εκθέσουν τη δική τους αδυναμία εξουσίας. Προσπαθούν επίσης να αποφύγουν οποιαδήποτε εξωτερική δραστηριότητα που μπορεί να αλλάξει τις δεδομένες συνθήκες και το πλαίσιο. Αποφεύγονται νέες διεθνείς δομές ή πρωτοβουλίες που θα απαιτούσαν περισσότερη δέσμευση. Στην άμεση γειτονιά τους, ωστόσο, μπορούν να γίνουν αρκετά επιθετικές και τείνουν να εφαρμόζουν πιο ανταγωνιστικές στρατηγικές (Wohlforth, 2009: 28-29) που οδηγούν σε συγκρουσιακή συμπεριφορά, ειδικά όταν αμφισβητείται η περιφερειακή τους ηγεσία. Οι *underachievers* θεωρούν ότι το καθεστώς τους είναι γενικά υπό αμφισβήτηση και επιδιώκουν να το ενισχύσουν σε επίπεδο που κρίνεται κατάλληλο για τον ορισμό του ρόλου τους. Οι *underachievers* είναι επομένως πιο επικίνδυνοι, καθώς είναι διατεθειμένοι να «επιλύσουν την αβεβαιότητα γύρω από το καθεστώς τους ανταγωνιζόμενοι πιο επιθετικά από ό, τι οι *overachievers* για να δημιουργήσουν μεγαλύτερους ρόλους για τους εαυτούς τους στις διεθνείς υποθέσεις» (Volgy et al., 2011b: 24-25).

Παρόλο που δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η μετα-σοβιετική Ρωσία αποτελεί μια μεγάλη δύναμη, υπάρχει σύγχυση όταν πρόκειται να καθοριστεί η ισχύς της. Η σαφήνεια σχετικά με το κύριο καθεστώς εξουσίας της Ρωσίας είναι σημαντική, καθώς διευκολύνει την ορθή αξιολόγηση της στρατηγικής για την κατάσταση που επιδιώκει επί του παρόντος. Η αποσύνθεση της Σοβιετικής Ένωσης οδήγησε σε μια διεξοδική, διαρκή συζήτηση για το διφορούμενο μεγάλο δυναμικό εξουσίας της μετα-σοβιετικής Ρωσίας (Tsygankov, 2005: 133-134). Όσον αφορά την αξιολόγηση της κατάστασης ισχύος, η βασική γραμμή φαίνεται να χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι η μετα-σοβιετική Ρωσία βρίσκεται σε μια κατάσταση που δεν συνάδει με την ισχύ και το κύρος της. Ο αυτοπροσδιορισμός της Ρωσίας ως χώρα με μεγάλο κύρος εξουσίας ήταν συνεπής σε όλη την αυτοκρατορική / σοβιετική ιστορία της. Ωστόσο, οι δυνατότητες της Ρωσίας δεν ανταποκρίνονταν πάντοτε στην επιθυμία της για μια σημαντική θέση ισχύος (Freire, 2011: 56-58). Μια ποσοτική ανάλυση των τριών μέτρων για την ικανότητα, την προθυμία και την κατανομή του καθεστώτος που ανέλαβε ο Volgy και οι συνάδελφοί του προχωρεί στο συμπέρασμα ότι μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, η Ρωσική Ομοσπονδία μόλις ξεπέρασε τα όρια των δυνατοτήτων και της δραστηριότητας που απαιτούνται για να χαρακτηριστεί ως σημαντική δύναμη και παρ' όλα αυτά, η θέση της ως κύρια δύναμη εξακολουθεί να υφίσταται. Αυτό είναι ακριβώς το μοτίβο που συσχετίζουμε με μια χώρα που θεωρεί ότι αποδίδει πέρα από τις δυνατότητές της (*overachiever*) (Volgy et al., 2011b: 3-4).

Ωστόσο, αυτή η ποσοτική εκτίμηση της Ρωσίας ως *overachiever* δε φανερώνει αρκετά για τη σημερινή πολιτική εξουσίας της Ρωσίας, αν και ταιριάζει με τη στάση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας από το 2014 ως στρατηγικά σημαντική χώρα σε σχέση με τις γειτονικές της. Η δυτική «εμπλοκή» στην Ουκρανία, καθώς και η πολιτική σύνδεσης της ΕΕ και οι συζητήσεις στο πλαίσιο του Οργανισμού του Βορειοατλαντικού Συντάγματος (North Atlantic Treaty Organisation - NATO) για την ενδεχόμενη προσχώρηση της Ουκρανίας και της Γεωργίας (Asmus, 2008: 96-97), θεωρήθηκαν στη Μόσχα ως πρόκληση για τα στρατηγικά συμφέροντα της Ρωσίας (Antonenko, 1999: 126-127), προκαλώντας έτσι τη Ρωσία να τους υπερασπιστεί επιθετικά. Ωστόσο, η Μόσχα αντιμετωπίζει ορισμένες αρνητικές συνέπειες από την επιθετική πολιτική της, συμπεριλαμβανομένης της περαιτέρω αποξένωσης της Ουκρανίας από τη Ρωσία

ή της αύξησης της μερικής διεθνούς απομόνωσης της Μόσχας με τη μορφή δυτικών κυρώσεων ή αποκλεισμού από τη μορφή G8. Αυτές οι εμπειρικές παρατηρήσεις αποδυναμώνουν το θεωρητικό επιχείρημα ότι οι overachievers μπορούν να επιδιώξουν επιτυχώς επιθετικές πολιτικές βελτίωσης της κατάστασης στην περιφέρειά τους, διατηρώντας έτσι το κόστος μιας τέτοιας επιθετικότητας χαμηλό.

Επίσης, η παρέμβαση της Ρωσίας στη Συρία το 2015 δεν ταιριάζει αρκετά με αυτήν την εικόνα του overachiever. Γιατί η Ρωσία δεν διατήρησε με τη στρατηγική της διατήρησης της επιρροής στην περιοχή μέσω της διπλωματίας, όπως είχε κάνει αρκετά επιτυχημένα από το 2011, αντί να αναλάβει μια επικίνδυνη στρατιωτική παρέμβαση, το τέλος της οποίας δεν έχει ακόμη ληφθεί υπόψη; Έχει στρατηγική σημασία η Συρία και ποια είναι τα νέα στρατηγικά συμφέροντα που χρειάζεται να προστατεύσει η Μόσχα; Για να γίνει καλύτερα κατανοητή η σημερινή πολιτική εξουσίας της Ρωσίας από την άποψη της θέσης του ζητήματος και το τι καθορίζει τις ρωσικές επιλογές πολιτικής, τα ακόλουθα τμήματα προσπαθούν να δώσουν μεγαλύτερη εμπειρική ουσία στα μέτρα της κατανομής, της προθυμίας και της ικανότητας. Όσον αφορά την απόδοση, συζητείται ο παράγοντας της ταυτότητας και ο τρόπος με τον οποίο οι ιδεολογικές ανησυχίες καθορίζουν και μεταβάλλουν τη λογική που επιδιώκει την κατάσταση της Ρωσίας. Όσον αφορά την προθυμία, συζητείται ο παράγοντας ευκαιρίας και ο τρόπος με τον οποίο επηρεάζει τη ρωσική πολιτική εξουσίας. Τέλος, όσον αφορά τις δυνατότητες, εξετάζονται οι παράγοντες του κόστους.

3.2.2. Αντίκτυπος της ανησυχίας του ρωσικού κύρους

Υπάρχει μια υποκειμενική διάσταση στις ανησυχίες σχετικά με την κατάσταση που καθοδηγεί την εξωτερική πολιτική της μεγάλης εξουσίας, δηλαδή μια υποκειμενικά καθορισμένη αίσθηση συνάφειας και ορισμού ρόλου που περιγράφει ένα συγκεκριμένο κύρος στις διεθνείς σχέσεις. Οι Ρώσοι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής ασχολούνταν με το κύρος στο παρελθόν. Ωστόσο, οι προηγούμενες ανησυχίες που άρχισαν να εμφανίζονται στα μέσα της δεκαετίας του '90 σχετικά με την κατάσταση δεν περιήλθαν στην αντίληψη της Ρωσίας ως overachiever κύρους, αντικατοπτρίζοντας αντίθετα τις ανησυχίες και τις δυσαρέσκεις της Ρωσίας σχετικά με την ανεπαρκή αναγνώριση της διεθνούς

θέσης και του κύρους της από τη διεθνή κοινότητα (Forsberg et al., 2014: 263-265). Έτσι, για το μεγαλύτερο μέρος της μετα-σοβιετικής εποχής, η Ρωσία αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως έναν παράγοντα *underachiever* κύρους. Αυτή η αντίληψη ως *underachiever* σημαίνει ότι, με βάση τα στοιχεία ταυτότητας, η Ρωσία κατασκευάζει εικόνες του εαυτού της και των υπολοίπων που είναι θεμελιώδεις για τον καθορισμό των εσωτερικών και εξωτερικών επιλογών (Houghton 2007: 27-28, Sjöstedt, 2007: 235-237). Ως εκ τούτου, ο προσδιορισμός της ταυτότητας των φορέων σε οποιοδήποτε επίπεδο και ιδιαίτερα το κρατικό είναι θεμελιώδους σημασίας για τη διαδικασία της εξωτερικής πολιτικής, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της Ρωσίας (Freire, 2011: 59-61). Αυτό που ένα κράτος αντιλαμβάνεται ως συμφέρον του εξαρτάται από μια συγκεκριμένη δομή της διάθεσης που επιδεικνύει σε σχέση με την ταυτότητα του όπως γίνεται αντιληπτή από τους άλλους (Jepperson et al., 1996: 33-34). Αρκετοί μελετητές ισχυρίζονται ότι το κύρος είναι κοινωνικά και συναισθηματικά σημαντικό στις διακρατικές σχέσεις. Οι Forsberg et al (2014: 325-326), υποστήριξαν τη συστηματική συμπερίληψη κοινωνικοεπιχειρησιακών παραγόντων στη μελέτη των προβλημάτων που αφορούν το κύρος στη διεθνή πολιτική και ειδικότερα στην αναζήτηση του ρωσικού κύρους. Εσφαλμένες αντιλήψεις σε καταστάσεις κύρους (Forsberg, 2014: 263-264), αισθήματα θυμού και απογοήτευσης για την έλλειψη σεβασμού από τη Δύση ή εθνικές αντιλήψεις για την τιμή (Tsygankov & Tarver-Wahlquist, 2009: 309-310; Tsygankov, 2014: 347-348) προκαλούν συγκεκριμένες αντιδράσεις, μορφές προτιμήσεων και συμφερόντων και συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση της ρωσικής επιλογής σε πιο επιθετική, εξουσιαστική πολιτική (Heller, 2014: 335-336).

Ωστόσο, η αναγνώριση του κύρους και τα στοιχεία του κύρους που προέρχεται από υλικά αγαθά συμβαδίζουν. Το κύρος που προέρχεται από υλικά αγαθά -συμπεριλαμβανομένου του πυρηνικού οπλοστασίου ή της μόνιμης έδρας του UNSC - παρέχουν στη Ρωσία «το δικαίωμα να κατέχει δικές της, ανεξάρτητες θέσεις σε θέματα διεθνούς και ευρωπαϊκής ασφάλειας» (Sakwa, 2011: 958-959) – και αυτό το «δικαίωμα» πρέπει να αναγνωρισθεί από άλλους. Είναι η ιστορικά αδιάσπαστη ταυτότητα της Ρωσίας ως μεγάλη δύναμη και το αντίστοιχο όραμα της Βεσπφαλίας για έναν πολυπολικό κόσμο - όπου η Ρωσία έχει την περιφερειακή σφαίρα επιρροής της και είναι η ίδια με τις Ηνωμένες Πολιτείες σε θέματα διεθνούς

ασφάλειας - που δημιουργεί τη ρωσική αντίληψη για το μόνιμο καθεστώς της χώρας ως *underachiever* κύρους. Δεδομένου ότι η Δύση είναι η «σημαντική άλλη» κατά της οποίας η Ρωσία παραδοσιακά αποτιμά το καθεστώς της, οι σχέσεις αμοιβαίας αναγνώρισης της κατάστασης επικεντρώνονται στις σχέσεις της με τη Δύση. Η κυρίαρχη άποψη στη Μόσχα ήταν (και εξακολουθεί να είναι) ότι, από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, η Δύση δεν έχει χορηγήσει στη Ρωσία το καθεστώς που πραγματικά και φυσικά αξίζει (Trenin, 2006: 86-87). Η Μόσχα εξακολουθεί να αντιλαμβάνεται ότι είναι μέλος μιας ελίτ ισχυρών κρατών, όχι ως μια ηττημένη δύναμη, υποχρεωμένη να ανατρέχει στις Ηνωμένες Πολιτείες και τους συμμάχους της (Sakwa, 2011: 959-961). Ως εκ τούτου, η Ρωσία αισθάνθηκε ότι δεν έγινε σεβαστή ως ισότιμη εξουσία και είδε τα «νόμιμα» συμφέροντά της ασφάλειάς της να αγνοούνται: την ανατολική επέκταση του NATO, την επέμβαση του NATO στο Κοσσυφοπέδιο, τον πόλεμο των ΗΠΑ στο Ιράκ, την ευρωπαϊκή πυραυλική άμυνα, την ενσωμάτωση της Ουκρανίας στη Δύση – και η λίστα των παραπτώματων συνεχίζεται. Κατά συνέπεια, η Δύση γνώρισε μια Ρωσία που όλο και περισσότερο θίγεται από την έλλειψη σεβασμού των συμφερόντων ασφαλείας της.

Η καχυποψία της Ρωσίας για την έλλειψη σεβασμού από τη Δύση έχει υλοποιηθεί σε διάφορες περιπτώσεις τα τελευταία 10-15 χρόνια, σε επίσημες ομιλίες και δηλώσεις, καθώς και σε συνεντεύξεις με ανώτερους Ρώσους πολιτικούς ηγέτες. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η ομιλία του Πούτιν στη Διάσκεψη Ασφαλείας του Μονάχου το 2007, όπου επικρίθηκε ανοιχτά η Δύση - οι Ηνωμένες Πολιτείες ειδικότερα - για τη μονομερή προσέγγισή της στις διεθνείς σχέσεις (Freire & Heller, 2018: 1187-1190). Στη συνέχεια, σε δημόσιες δηλώσεις, ο Πούτιν κατηγορήσε επανειλημμένα τις Ηνωμένες Πολιτείες για τη μεταχείριση της Ρωσίας ως «υποτελούς» και όχι ως εταίρου. Η ρωσική δυσαρέσκεια προς τις δυτικές πολιτικές είναι εμφανής σε επίσημα έγγραφα και έγγραφα στρατηγικής (π.χ. *Russian Foreign Policy Concepts and Security Doctrines*). Η κριτική της Δύσης καταδεικνύει τις προσπάθειες να «επιβληθεί η άποψή τους στις παγκόσμιες διαδικασίες και να διεξαχθεί μια πολιτική για τη συγκράτηση εναλλακτικών κέντρων εξουσίας». Οι δυτικές απόπειρες διατήρησης ενός ευνοϊκού *status quo* στα μάτια του Πούτιν «εκδηλώνονται στην αυξανόμενη αστάθεια στις διεθνείς σχέσεις». Τα επίσημα ρωσικά έγγραφα καθιστούν σαφές ότι η δυτική συμμετοχή στην «αντιμετώπιση των διαδικασιών ολοκλήρωσης και δημιουργίας θέσεων έντασης

στην ευρασιατική περιοχή έχει αρνητική επίδραση στην πραγμάτωση των ρωσικών εθνικών συμφερόντων» (Freire & Heller, 1188: 1190).

Η τελευταία Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας (National Security Strategy - NSS), η οποία εγκρίθηκε τον Δεκέμβριο του 2015, ενισχύει την ιδέα ότι η Ρωσία δεν είναι ικανοποιημένη με το διεθνές της καθεστώς, ειδικά όσον αφορά την ανεπαρκή αναγνώριση του ρόλου της και, κατά συνέπεια, τα συμφέροντα ασφαλείας της από τα κορυφαία μέλη της διεθνούς κοινότητας. Η ευθύνη τόσο για την αποσταθεροποίηση της παγκόσμιας τάξης όσο και για την παραβίαση της Ρωσίας αποδίδεται γρήγορα: οι Ηνωμένες Πολιτείες και η πολιτική της μονομερούς προσέγγισης, ο φιλελεύθερος παρεμβατισμός και η πρακτική της ανατροπής «νόμιμων» κυβερνήσεων σε άλλες χώρες, καθώς και η προσπάθεια συγκράτησης και περιθωριοποίησης της Ρωσίας που παράγει «χάος» και αστάθεια στον κόσμο, όλα αυτά συμβάλλουν υπονομεύοντας την αναγνωρισμένη διεθνή τάξη και τους θεσμούς της και δημιουργώντας ένα ιδιαίτερα ανασφαλές περιβάλλον, επίσης για τη Ρωσία. Η NSS εξάγει σημαντικά συμπεράσματα από αυτή την ιδέα: ενώ η πιθανότητα να στραφεί η Ρωσία σε μια στρατιωτική σύγκρουση στο μέλλον θεωρείται χαμηλή, η Ρωσία πρέπει να προετοιμαστεί για έναν χαοτικό και κατά συνέπεια εξαιρετικά συγκρουόμενο κόσμο, όπου ο πόλεμος μπορεί να ξεσπάσει οποιαδήποτε στιγμή (Freire & Heller, 2018: 1209-1210).

3.2.3. Ευκαιρίες και προθυμία της Ρωσικής εξωτερικής πολιτικής

Η θεωρητική βιβλιογραφία σχετικά με τις κύριες πολιτικές για την κατάσταση ισχύος και την κατάσταση κύρους δείχνει σαφώς ότι η Ρωσία ως *overachiever* ενδιαφέρεται να διατηρήσει τις δομές των διεθνών σχέσεων όπως είναι, καθώς επωφελείται από το καθεστώς τους χωρίς να επενδύει πάρα πολλούς πόρους. Υπό αυτή την έννοια, η προθυμία να ασχοληθεί εντατικά, η οποία είναι δυνητικά ικανή να αλλάξει το *status quo*, είναι σχετικά χαμηλή για μια χώρα που είναι *overachiever* κύρους. Μόνο στην άμεση γειτονιά τους ή σε άλλες περιοχές που χαρακτηρίζονται ως περιοχές ζωτικού ενδιαφέροντος, οι μεγάλες δυνάμεις αναμένεται να ξεπεράσουν την αδράνεια τους και να γίνουν πιο επιθετικές όταν αμφισβητηθεί το καθεστώς τους σε περιφερειακό ή ειδικό επίπεδο. Ωστόσο, ακόμη και αν υπάρχει υψηλός βαθμός προθυμίας να υπερασπιστούμε ένα συγκεκριμένο καθεστώς ή μια ιδιαίτερως ευνοούμενη θέση, οι ασυνεπείς με το καθεστώς

εξουσίες δεν είναι ποτέ πλήρως ανεξάρτητες στην επιδίωξη πολιτικής ενίσχυσης της κατάστασης. Η βούλησή τους υπόκειται πάντοτε σε άλλους περιορισμούς ή ευκαιρίες, οι οποίες μπορούν να εκπροσωπούνται από την παρουσία ή την απουσία άλλων μεγάλων δυνάμεων που επιδιώκουν τα δικά τους συμφέροντα στην περιοχή ή όταν οι εντατικές προσπάθειες για την αναζήτηση θέσεων έρχονται σε σύγκρουση με τους άλλους πολιτικούς στόχους της υπεράσπισης. Για παράδειγμα, η Ρωσική NSS του 2015 λαμβάνει υπόψη μια σειρά περιορισμών. Υπογραμμίζεται ότι οποιαδήποτε ξένη δράση πρέπει να αποφύγει μια νέα κούρσα εξοπλισμών ή στρατιωτική αντιπαράθεση με τη Δύση και το NATO. Επιπλέον, η NSS προειδοποιεί ότι η βραχυπρόθεσμη δράση της εξωτερικής πολιτικής και οι μακροπρόθεσμοι στόχοι, ιδίως εκείνοι που σχετίζονται με την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη μιας «ισχυρής, τεχνολογικά προηγμένης και ανθεκτικής οικονομίας» (Connolly, 2016: 3-4) δεν πρέπει να αντιβαίνουν ο ένας με τον άλλο.

Και στην Ουκρανία και στη Συρία - τις δύο περιοχές όπου η Ρωσία ασκεί επί του παρόντος πολιτική εξουσίας - η υπόθεση του *overachievement* δεν είναι απολύτως συνεπής με τη δυναμική που επικρατεί επί τόπου. Όσον αφορά την Ουκρανία, θα μπορούσε να υποστηριχθεί, σύμφωνα με τη θεωρία της αλλαγής ισχύος, ότι η ρωσική πολιτική εξουσίας στοχεύει στην υπεράσπιση της περιφερειακής υπεροχής της χώρας. Από τη ρωσική πλευρά, η Ουκρανία αποτελεί ουσιαστικό μέρος της περιοχής του ζωτικού ενδιαφέροντος. Οι ρωσικές δηλώσεις πολιτικής δείχνουν σαφή προτεραιότητα εξωτερικής πολιτικής που αποδίδεται σε περιφερειακά ζητήματα, με ιδιαίτερη αναφορά στον μετα-σοβιετικό χώρο (Freire & Heller, 2018: 1189-1191). Η Ρωσία ισχυρίζεται ότι έχει προνομιούχα συμφέροντα και αποκλειστικά δικαιώματα στην περιοχή (Medvedev, 2008: 5-7), ειδικά αφού η δυτική κοινότητα είχε γίνει πολιτικά ενεργή στην περιοχή και άρχισε να ασκεί ισχυρότερη θεσμική και συνταγματική εξουσία μέσα από εντατική πολιτική και ασφάλεια (Casier, 2018: 103-104). Οι αναπτυξιακές δράσεις της Δύσης, όπως για παράδειγμα αυτές που δρομολογήθηκαν από την USAID ή ενσωματώθηκαν στο πλαίσιο της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης (Eastern Partnership - EaP), προσέφεραν όχι μόνο οικονομική στήριξη ή εμπάθυνση των οικονομικών σχέσεων με τις χώρες της περιοχής αλλά και προβλέψεις για δικαστικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις που στοχεύουν στην ενίσχυση του εκδημοκρατισμού και των εσωτερικών κανονιστικών αλλαγών. Πιο έμμεσα, η Δύση υποστήριξε θεωρητικά τις

Χρωματικές Επανάστασεις (Colour Revolutions) ως εκφράσεις μιας διαδικασίας χειραφέτησης και εκδημοκρατισμού σε αυτές τις χώρες Εντούτοις, όλα αυτά δεν ήταν αρεστά στη Ρωσία και θεωρήθηκαν ως πρόκληση για το αποκλειστικό καθεστώς της τελευταίας στην περιοχή (Adomeit, 2011: 4-5). Σύμφωνα με τη θεωρία περί αναζητήσεως κύρους, η Ρωσία δεν θα επιθυμούσε να παραιτηθεί από τη θέση αυτή και συνεπώς θα διακινδύνευε τη σύγκρουση για να την υπερασπιστεί. Ωστόσο, ακριβώς αυτό το αίτημα αποκλειστικότητας προκαλεί προβλήματα στη ρωσική στρατηγική αναζήτησης κύρους στην Ουκρανία, καθώς δεν λαμβάνει υπόψη εναλλακτικές κατανοήσεις της περιφερειακής τάξης που εκπονήθηκαν σε άλλες γειτονικές χώρες. Όσο περισσότερα τα περιφερειακά κράτη αμφισβητούν την πρωτοκαθεδρία της Ρωσίας, τόσο περισσότερο αμφισβητούν την κυριότερη ταυτότητα της ρωσικής εξουσίας, τελικά επιταχύνοντας τη σύγκρουση του κύρους με τη Δύση.

Στην περίπτωση της Συρίας, η προθυμία της Ρωσίας να ενεργεί στρατιωτικά αντιφάσκει με την υπόθεση του *overachievement*. Ως μια πιο απομακρυσμένη περιοχή, η Συρία και η ευρύτερη Μέση Ανατολή δεν χαρακτηρίζονται ως περιοχή ζωτικής σημασίας για τη μετα-σοβιετική Ρωσία: αν και η Ρωσία ήταν παραδοσιακά σε συμμαχία με τη Συρία, η οποία κατά τη σοβιετική εποχή αποτελούσε σημαντικό κόμβο για την προβολή της σοβιετικής εξουσίας στην περιοχή (Trenin, 2013: 86-87), η πυκνότητα και η συνάφεια της σχέσης έχει υποχωρήσει καθ' όλη τη μετα-σοβιετική εποχή. Με την αξιοσημείωτη εξαίρεση της στρατιωτικής βάσης στην Ταρτούς, που παραμένει το μοναδικό στρατιωτικό φυλάκιο της Ρωσίας πέρα από την πρώην Σοβιετική Ένωση, οι οικονομικοί και στρατιωτικοί δεσμοί είναι πολύ πιο χαλαροί από ό, τι στη σοβιετική εποχή. Ωστόσο, η Μόσχα ξεκίνησε στρατιωτικές δραστηριότητες υπέρ του καθεστώτος του Al-Asad το φθινόπωρο του 2015, μια επικίνδυνη δέσμευση που συνεχίζεται ως σήμερα Σε ένα αντίστροφο επιχείρημα, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η στρατηγική σημασία της Συρίας αυξήθηκε ως αποτέλεσμα άλλων δυνατοτήτων και δυναμικών και έχει «αναβαθμιστεί» στο καθεστώς μιας πρωταρχικής περιοχής, στην οποία οι ηγέτες στη Μόσχα επιδιώκουν την υλοποίηση των συμφερόντων τους.

3.2.4. Κόστος αναζήτησης Ρωσικού κύρους

Μια ακόμη ασυνέπεια σχετίζεται με το κόστος της εξεύρεσης κύρους εξουσίας και την εξέταση του κόστους αυτού από τους φορείς λήψης αποφάσεων της Ρωσίας. Πράγματι, η θεωρία της μεταβατικής ισχύος υποδηλώνει ότι οι ασυμβίβαστες με το κύρος δυνάμεις «είναι πιο πρόθυμες να πληρώσουν μεγαλύτερες δαπάνες για να επιτύχουν τη συνοχή του κύρους», καθώς «είναι πιθανό να λειτουργούν στον τομέα των ζημιών» (Volgy et al., 2011b: 24-25). Ωστόσο, αυτή η στρατηγική διατρέχει τον κίνδυνο να μην απορροφηθεί το κόστος: ιδιαίτερα υπό την προϋπόθεση περιορισμένων υλικών ικανοτήτων, η στρατηγική αυτή είναι αναπόφευκτα καταδικασμένη να αποτύχει. Ως εκ τούτου, εάν μια στρατηγική αναζήτησης κύρους πρέπει να είναι επιτυχής όταν υπάρχει αναντιστοιχία μεταξύ της κατανομής του κύρους και του εύρους των δυνατοτήτων, πρέπει να ελαχιστοποιηθεί ή τουλάχιστον να μεσολαβήσει το αυξημένο κόστος της παραγωγής κύρους.

Στην πραγματικότητα, η πολιτική εξουσίας διαδραματίζει πολύ μεγαλύτερο ρόλο στη ρωσική στρατηγική αναζήτησης κύρους απ' ό,τι οι υλικές δυνατότητες της χώρας, ιδίως όταν αξιολογούνται στο πλαίσιο των αυξανόμενων οικονομικών προβλημάτων της Ρωσίας. Η θεωρητική βιβλιογραφία για την κατάσταση υποδηλώνει ότι οι χώρες με περιορισμένες δυνατότητες καταβάλλουν πρώτα προσπάθειες για την ενίσχυση του εύρους των διαρθρωτικών ικανοτήτων τους. Στην πραγματικότητα, ο κύριος στρατηγικός στόχος της ηγεσίας της Μόσχας κατά την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα ήταν η ανάπτυξη των οικονομικών δυνατοτήτων και προοπτικών της Ρωσίας, αναγνωρίζοντας έτσι τη στενή σχέση μεταξύ οικονομικής ισχύος και διεθνούς κύρους. Η ενσωμάτωση στις παγκόσμιες αγορές, η διαφοροποίηση και η τεχνολογική ανάπτυξη - με λίγα λόγια, η μακροοικονομική ανάπτυξη και η σταθερότητα - θεωρούνται προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση των μεγάλων φιλοδοξιών της Ρωσίας.

Αυτός ο μακροπρόθεσμος στρατηγικός προσανατολισμός προς τη διεθνή σφαίρα φαίνεται να έχει αντικατασταθεί από μια στρατηγική με επίκεντρο την ασφάλεια και βραχυπρόθεσμα προσανατολισμένη στην περίοδο 2011-2012. Περαιτέρω βαρύτητα στην πρόταση αυτή δίνεται μέσω της παρατήρησης ότι η οικονομική πολιτική της Ρωσίας έχει υποβληθεί από τότε σε μια διαδικασία

«δημιουργίας ασφάλειας»: με άλλα λόγια, «υποτάχθηκε στις ανησυχίες της ευρύτερης εθνικής ασφάλειας» (Connolly, 2016: 5-6). Οι ρώσοι υπεύθυνοι για τη λήψη αποφάσεων υποστηρίζουν ότι η χώρα αντιμετωπίζει ένα ιδιαίτερα εχθρικό γεωπολιτικό περιβάλλον δικαιολογώντας έτσι λήψη μέτρων που προετοιμάζουν τη Ρωσία για να υπερασπιστούν τα συμφέροντά της σε διεθνές επίπεδο βραχυπρόθεσμα. Σε άρθρο που δημοσιεύθηκε στο *Vedomosti* το 2012 ο Πούτιν υπογράμμισε ότι η Ρωσία χρειάζεται «νέα οικονομική πολιτική, που να εγγυάται σταθερή ανάπτυξη της ρωσικής οικονομίας ως προϋπόθεση για την επιβίωση της χώρας στην παγκόσμια σκηνή».

Η στρατηγική στροφή της εξωτερικής πολιτικής συνοδεύτηκε από εθνικοποίηση του εγχώριου πολιτικού λόγου, που κυριαρχείται κυρίως από τους λεγόμενους «siloviki», πιστούς ακόλουθους του Πούτιν από τα υπουργεία ασφαλείας και εξουσίας, στους πιο φιλελεύθερους οικονομολόγους του Κρεμλίνου (Bremmer & Charap, 2010: 84-85). Σε σχέση με το 2000, όταν το βασικό επιχείρημα της κυβέρνησης ήταν η οικονομική ευημερία, η σχέση μεταξύ του καθεστώτος και του πληθυσμού σήμερα βασίζεται στον εθνικισμό της εξωτερικής πολιτικής, όπου η στρατιωτική δύναμη και η ετοιμότητα χρήσης της στην εξωτερική πολιτική διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο (Marten, 2015: 201-203). Σε έναν εγχώριο αγώνα εξουσίας, οι siloviki επέκτειναν την επιρροή τους στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής στο Κρεμλίνο, αγνοώντας ή ενεργά σιγάζοντας τις κρίσιμες θέσεις από τους φιλελεύθερους οικονομολόγους που μέχρι τότε ήταν υπεύθυνοι για την οικονομική πολιτική της Ρωσίας (Bremmer & Charap, 2010: 85-87). Η τελευταία ομάδα «ελίτ» υποστήριζε επανειλημμένα ότι η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας πρέπει να καθοδηγείται από οικονομικούς λόγους και μίλησε ενάντια σε μια περαιτέρω αύξηση του κρατικού ελέγχου της οικονομίας, όπως και ο πρώην υπουργός Οικονομικής Ανάπτυξης Alexei Ulyukaev το 2015, και ο πρώην υπουργός Οικονομικών Alexei Kudrin το 2016, όταν προέτρεψε το Κρεμλίνο να «μειώσει τις γεωπολιτικές εντάσεις για χάρη της ρωσικής οικονομίας». Στο φόρουμ Gaidar στη Μόσχα τον Ιανουάριο του 2016, ο German Gref, ο διάδοχος του Ulyukaev, επέκρινε την κυβέρνηση ότι δεν έκανε αρκετά για να αντιμετωπίσει τα διαρθρωτικά ελλείμματα που παραλύουν τη ρωσική οικονομία και προειδοποίησε ότι η Ρωσία θα μπορούσε να καταστεί παγκοσμίως μη ανταγωνιστική αν εμμένει στην τρέχουσα πορεία της εξωτερικής πολιτικής της.

Αυτό το περικείμενο μπορεί να εξηγήσει τη σημαντική αύξηση που παρουσίασαν οι ρωσικές στρατιωτικές και αμυντικές δαπάνες μεταξύ 2011 και 2015. Ενώ ο εκσυγχρονισμός των στρατιωτικών δυνατοτήτων της Ρωσίας υπήρξε μακροπρόθεσμο έργο που ξεκίνησε ήδη το 2008 υπό τον τότε υπουργό Άμυνας Anatolii Serdjukov, αυτή η σημαντική άνοδος απέκτησε δυναμική το 2011 με την προεδρική έγκριση του Ρωσικού Αμυντικού Προγράμματος για το 2020. Το πρόγραμμα στοχεύει στη μεταρρύθμιση του στρατού και στην ανάπτυξη της ρωσικής αμυντικής βιομηχανίας. Ένας από τους κύριους στόχους της είναι η ανανέωση του ρωσικού αμυντικού εξοπλισμού κατά 70% μέχρι το 2020. Η σκόπιμη εστίαση στην αμυντική ανάπτυξη και στις επενδύσεις στο στρατιωτικο-βιομηχανικό τομέα παραμένει ο βασικός τομέας πολιτικής που αντισταθμίζει τις πολλές ελλείψεις της Ρωσίας στις οικονομικές περιοχές. Η εθνικιστική ρητορική απεικονίζει τη στρατιωτικοποίηση της ρωσικής οικονομίας ως απαραίτητο βήμα προς μια αυτοσυντηρούμενη, ανθεκτική οικονομία, η οποία υποστηρίζεται από τις κατάλληλες στρατιωτικές δυνάμεις (Monaghan, 2016: 56-58).

Ωστόσο, ενόψει των αυξανόμενων οικονομικών περιορισμών που προκαλούνται από την πτώση των τιμών του πετρελαίου και τις ευρωπαϊκές κυρώσεις μετά την Κριμαία, ο ομοσπονδιακός προϋπολογισμός δεν μπόρεσε να στηρίξει την υποστήριξή του σε ένα τόσο φιλόδοξο αμυντικό πρόγραμμα, αποδεικτικά στοιχεία ότι η κυβερνητική ελίτ θα ανεχόταν μόνο ως ένα βαθμό το κόστος της βασισμένης στην άμυνα παραγωγής κύρους. Το 2015, η κυβέρνηση αύξησε τις αμυντικές δαπάνες κατά 7,5%, με τον προϋπολογισμό του Υπουργείου Άμυνας να φτάνει τα 66,4 δισ. \$, ενώ τα κονδύλια μειώθηκαν το 2016 κατά 16 δισεκατομμύρια δολάρια, δηλαδή περίπου 30% μείωση σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Οι κοινωνικές δαπάνες παραμένουν μια προτεραιότητα του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού (Silva, 2016: 2-3), ενώ τα συνεχιζόμενα οικονομικά προβλήματα της Ρωσίας έχουν οδηγήσει σε μείωση των οικονομικών πόρων που θα διατεθούν στον τομέα της άμυνας.

3.2. Η περίπτωση περιφερειακών δυνάμεων της Αφρικής

3.2.1. Η περίπτωση της Αιγύπτου

Κρίνεται σημαντική η ξεχωριστή αναφορά στην περιφερειακή εξουσία της Αιγύπτου, που φαίνεται να αναζητά νέες στρατηγικές συμμαχίες. Πιο αναλυτικά, η νέα αιγυπτιακή ηγεσία προσπαθεί να επαναβεβαιώσει τη θέση της στη χαοτική μεσανατολική περιοχή, εφαρμόζοντας κάποιες αποφασιστικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Παρόλο που η Αίγυπτος ανέκαθεν διαδραμάτιζε βασικό ρόλο στον αραβικό κόσμο, η προσέγγισή της στις γειτονικές χώρες έχει υποστεί αρκετές αλλαγές, προσδίδοντας διαφορετικές αποχρώσεις στην εξωτερική πολιτική της.

Ένας σύμμαχος της Δύσης κατά τη διάρκεια της εποχής του Μουμπάρακ, υποστηρικτής της Χαμάς με τον Μοχάμεντ Μορσί (Πρόεδρος της Αδελφότητας Μουσουλμάνων), η Αίγυπτος, τώρα, επαναπροσανατολίζει την πολιτική της προς το Ισραήλ, θεωρώντας όλο το πολιτικό Ισλάμ ισοδύναμο με τον τρόμο. Πρόκειται για μια επικίνδυνη κίνηση, αν γίνει αποδεκτή η άποψη ότι η απαγόρευση ισλαμικών ομάδων, όπως η Μουσουλμανική Αδελφότητα από τη δημόσια συζήτηση, καθώς και ο διωγμός των μελών της κρίνεται ως φραγμός ενάντια στο πολιτικό Ισλάμ να εκφραστεί με νομικά μέσα που θα μπορούσαν να προκαλέσουν την ενδυνάμωση των πιο εξτρεμιστικών στοιχείων.

Αναλυτικότερα, η εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου έχει υποστεί σημαντική αλλαγή με την άνοδο στην εξουσία του νέου Προέδρου Ελ Σίσι. Η συνάντηση του Προέδρου Ελ Σίσι με τον βασιλιά της Σαουδικής Αραβίας Αμπντουλάχ Μπιν Αμπντούλ Αζίζ αλ-Σαούντ στη Τζέντα αποτέλεσε την ευκαιρία να συζητηθούν οι διάφορες συγκρούσεις που επηρεάζουν τον αραβικό κόσμο, επιτρέποντας να γίνει αντιληπτή η πρόθεση του Ελ Σίσι να επανατοποθετήσει την Αίγυπτο ως περιφερειακή δύναμη μετά από τρία χρόνια πολιτικής αναταραχής. Οι δύο ηγεσίες, που συνδέονται με ισχυρά οικονομικά συμφέροντα, πραγματοποίησαν διαβουλεύσεις για τις περιφερειακές συγκρούσεις που τελούνται στη Λιβύη, τη Συρία, το Ιράκ, το Λίβανο και την Παλαιστίνη. Αυτές οι διαβουλεύσεις στόχευαν στην ανεύρεση λύσης ώστε να σώσουν τους καταπιεσμένους αδελφούς τους από την ισλαμική τρομοκρατία (Holland, 2015: 3).

Επιπλέον, πρέπει να επισημανθεί ότι η Σαουδική Αραβία ήταν ο μεγαλύτερος οικονομικός υποστηρικτής του προέδρου Ελ Σίσι μετά την κατάρρευση του Μοχάμεντ Μόρσι. Για αυτό τον λόγο η Αίγυπτος αναζητά νέες οικονομικές ευκαιρίες προσελκύοντας σαουδαραβικές επενδύσεις¹. Ως λογική συνέχεια αυτού του γεγονότος, ο Ελ Σίσι δεν περιορίστηκε στην επίσκεψή του στον βασιλιά Αμπντουλάχ, αλλά ήταν πρόθυμος να συναντηθεί και με μια μεγάλη ομάδα επιχειρηματιών της Σαουδικής Αραβίας, οι οποίοι τελικά είχαν συμφέρον να συνεισφέρουν στο αναπτυξιακό έργο της Διώρυγας του Σουέζ. Τόσο η Σαουδική Αραβία όσο και η Αίγυπτος έχουν κάποια προβλήματα όσον αφορά την αντιμετώπιση των ριζοσπαστικών ισλαμικών ομάδων που συνέβαλαν στη δημιουργία τους στη δεκαετία του 1970 με σκοπό να αντιπαραβληθεί η ρωσική εισβολή στο Αφγανιστάν. Αυτές οι ομάδες περιλαμβάνουν όχι μόνο την Αλ Κάιντα και τις νέες εκδόσεις της, αλλά και τη διακίνηση της Χαμάς και της Χεζμπολάχ.

Όσον αφορά τους μαχητές του Ισλαμικού Κράτους, ο Ελ Σίσι προειδοποίησε την Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες για τις πραγματικές προθέσεις αυτής της οργάνωσης που έχει έρθει από τη Συρία και θα στραφεί στο Ιράκ, την Ιορδανία και στη συνέχεια τη Σαουδική Αραβία (Holland, 2015: 3-4). Επιπλέον, ο ηγέτης του πολυπληθέστερου Αραβικού έθνους εκφράζει βαθιά ανησυχία για το γεγονός ότι το δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία της κουρδικής περιοχής του Ιράκ μπορεί να προκαλέσει ανεπανόρθωτη διχοτόμηση της χώρας, γεγονός που θα μπορούσε να ενισχύσει ακόμα περισσότερο τους αντάρτες του ISIL.

Ένα άλλο προβληματικό ζήτημα είναι ο τρόπος που η Αίγυπτος αντιμετωπίζει την κρίση της Λιβύης. Πιο ειδικά, η διεθνής κοινότητα και η ίδια η Λιβύη ζήτησαν μια αιγυπτιακή παρέμβαση για τη σταθεροποίηση της χώρας, η οποία βρίσκεται αντιμέτωπη όλο και βαθύτερα στον εμφύλιο πόλεμο. Μετά την κατάρρευση του Καντάφι το 2011, η Λιβύη έχει τραυματιστεί από τις πολιτοφυλακές που αγωνίστηκαν μαζί της για να ανατρέψουν τον πρώην

---

¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η πενήνήμερη επίσκεψη που πραγματοποίησε ο Βασιλιάς της Σ. Αραβίας στην Αίγυπτο στις 8 Απριλίου 2016, όπου προσφέροντας ένα πακέτο επενδύσεων με «πετροδóλαρα» περίπου 22 δις σε βάθος πενταετίας, έλαβε ως «δώρο» την παραχώρηση δύο νησιών σε μία στρατηγική «γωνιά» της Ερυθράς Θάλασσας, των νησιών Τιράν και Σαναφίρ, στον κόλπο της Άκαμπα.
(iefimerida.gr - <https://www.iefimerida.gr/news/261489/kairo-harise-dyo-nisia-ston-vasilia-tis-s-aravias-xesikothikan-oi-aigyptioi>)

δικτάτορα. Αυτές οι εξτρεμιστικές ομάδες ανέλαβαν σταδιακά τον έλεγχο των κυβερνητικών οργάνων, μετατρέποντας τη χώρα σε αποτυχημένο κράτος και σε ενδεχόμενο καταφύγιο τρομοκρατών. Ως εκ τούτου, οι γειτονικές χώρες ασχολούνται με τις επιπτώσεις που σχετίζονται με την εσωτερική τους ασφάλεια. Μεταξύ αυτών των χωρών φαίνεται ότι η Αίγυπτος και η Αλγερία επηρεάζονται περισσότερο από όλες. Ο φόβος ότι, οι εγχώριες πολεμικές μάχες της Λιβύης, θα μπορούσαν να περάσουν πέρα από τα σύνορα, έφεραν τη φήμη μιας πιθανής αιγυπτιακής στρατιωτικής παρέμβασης.

Πιο συγκεκριμένα, ο πρώην υπουργός εξωτερικών της Αιγύπτου, Αμρ Μούσα (Amr Moussa), έκανε λόγο για την πιθανή «άσκηση του δικαιώματος αυτοάμυνας» σε περίπτωση που η κατάσταση στη Λιβύη θα μπορούσε να απειλήσει την εσωτερική σταθερότητα. Αν και ο φόβος αυτός έγινε πιο συγκεκριμένος με τη δολοφονία 21 αιγυπτιακών στρατιωτών κοντά στα σύνορα από ένοπλες πολιτοφυλακές, η αιγυπτιακή κυβέρνηση έχει υποβαθμίσει δημοσίως την πιθανότητα μιας στρατιωτικής παρέμβασης. Εξάλλου, με τις τρέχουσες συνθήκες μια παρέμβαση θα μπορούσε να είναι αντιπαραγωγική, να αποδυναμώσει το Κάιρο και να αποσταθεροποιήσει ακόμα περισσότερο τη Λιβύη (Holland, 2015: 5). Επιπρόσθετα, η οικονομική αστάθεια, λόγω ενός αφόρητου προγράμματος ενεργειακών επιδοτήσεων, σίγουρα δυσχεραίνει τη διεξαγωγή στρατιωτικής εκστρατείας. Παρόλα αυτά, το Κάιρο διαδραματίζει σημαντικό διπλωματικό ρόλο, ζητώντας διεθνή ώθηση για την αφοπλισμό των στρατευμάτων της Λιβύης, που θεωρούνται απειλή για ολόκληρη την περιοχή.

Τονίζεται πως ο υπουργός εξωτερικών της Αιγύπτου Σαμέχ Σουκρί (Sameh Shukri) ενσωματώνει αυτή τη νέα τάση στην εξωτερική πολιτική της, δηλαδή τη βούληση της Αιγύπτου να είναι ηγέτης και διαμεσολαβητής, της οποίας οι αποφάσεις μπορούν να προκαλέσουν αντίκτυπο στον αραβικό κόσμο.

Ωστόσο, ο νέος ρόλος της Αιγύπτου δεν αφορά μόνο τις συγκρούσεις στην περιοχή. Όπως δείχνει η πρόσφατη επίσκεψη στο Σότσι (στην ακτή της Μαύρης Θάλασσας), η γη των Φαραώ εξετάζει πλέον την ενίσχυση των δεσμών με τον πρώην προμηθευτή όπλων της, που είναι η Ρωσία. Η σχέση μεταξύ των δύο χωρών έχει υποστεί αρκετές αλλαγές.

Αρχικά, η Σοβιετική Ένωση ήταν ο κύριος προμηθευτής όπλων μετά την υπογραφή των συμφωνιών Camp David, όπου κατέστη δυνατή η ανάληψη της ρωσικής οικονομικής βοήθειας από τις ΗΠΑ. Καθώς οι σχέσεις ΗΠΑ-Αιγύπτου επιδεινώθηκαν το έτος 2013 με την αναστολή της στρατιωτικής βοήθειας των ΗΠΑ, η Ρωσία και η Αίγυπτος άρχισαν να βελτιώνουν τη σχέση τους αφήνοντας να επιβεβαιώνονται οι φήμες για μια νέα συμφωνία όπλων. Επί του παρόντος, οι δύο ηγεσίες φαίνεται να συνδέονται στενά, προσπαθώντας να συντονίσουν την εξωτερική τους πολιτική σε διεθνή θέματα όπως οι διάφορες κρίσεις στη Μέση Ανατολή.

Μια ευθυγράμμιση των θέσεων τους θα μπορούσε να ενισχύσει την εξουσία τους στην περιοχή, δεδομένου ότι η παρουσία της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή βρίσκεται σε παρακμή. Παράλληλα, η Αίγυπτος βλέπει τον ρόλο της πιο περιθωριοποιημένο στην αραβική ισραηλινή σύγκρουση από άλλες χώρες όπως η Τουρκία και το Κατάρ. Εξάλλου, φαίνεται ότι πίσω από έναν απλό συντονισμό πολιτικής υπάρχει και η βούληση να ενισχυθεί η οικονομική διμερής συνεργασία τους σε διάφορους τομείς. Δεδομένου ότι η Ρωσία επέβαλε εμπάργκο τροφίμων κατά των παραγωγών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ΗΠΑ ως αντίδραση κατά των κυρώσεων, η Αίγυπτος αυξάνει τις εξαγωγές γεωργικών προϊόντων. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω μιας ανταλλαγής ενισχυμένης συνεργασίας στον στρατιωτικό τομέα, πιθανών επενδύσεων και εμπειρογνομοσύνης για διερεύνηση και εξόρυξη πετρελαίου και φυσικού αερίου, τα οποία συμβάλλουν στην ανάπτυξη καθαρής πυρηνικής ενέργειας. Σε αυτό το σενάριο είναι αβέβαιο αν αυτή η συμμαχία θα μπορούσε να είναι στρατηγικά σημαντική για την εξισορρόπηση και την αντιμετώπιση της δυτικής πίεσης τόσο στην Αίγυπτο όσο και στη Ρωσία.

3.2.2. Η περίπτωση της Νοτίου Αφρικής

Η Νότια Αφρική απεικονίζεται ως μία σημαντική περιφερειακή δύναμη στην Αφρική και θεωρείται ένας αυξανόμενος σημαντικός παγκόσμιος παράγοντας στις συζητήσεις για το θέμα της μεταρρύθμισης της αρχιτεκτονικής παγκόσμιας διακυβέρνησης και της δημιουργίας ενός δικαιότερου διεθνούς δικαίου. Καθώς αλλάζει η παγκόσμια δύναμη, οι νέες και παλαιές δυνάμεις επενδύουν περισσότερο στην καλλιέργεια νέων και βαθύτερων σχέσεων. Για οποιαδήποτε χώρα εκτός της ηπείρου της Αφρικής - με ενδιαφέρον για την ήπειρο- η Νότια

Αφρική είναι προφανές ότι είναι το πρώτο λιμάνι και ένας εταίρος στρατηγικής σημασίας.

Αναλυτικά, το 2006, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε ότι θα ήθελε να διαπραγματευτεί στρατηγική εταιρική σχέση με τη Νότιο Αφρική, η οποία είναι η μόνη αφρικανική χώρα που έχει προταθεί. Εξαιτίας της ικανότητας και των πόρων της Νοτίου Αφρικής, και οι δύο, η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη της έχουν αρχίσει να δουλεύουν με τη Νότια Αφρική υπό το πλαίσιο μιας τριμερούς εταιρικής σχέσης. Αυτή η ενέργεια κρίνεται ως εμβρυϊκή στο παρόν πλαίσιο, αλλά σηματοδοτεί το πεδίο συνεργασίας που προβλέπουν και οι δύο εταίροι. Η σημαντικότητα της Νότιας Αφρικής ενισχύεται περαιτέρω μέσω της συμμετοχής σε φόρουμ όπως το IBSA και των άτυπων συμμαχιών του WTO. Αυτά τα φόρουμ έχουν αναδειχθεί ως οχήματα για ανάπτυξη κοινών προσεγγίσεων διαπραγμάτευσης στο παγκόσμιο οικονομικό και πολιτικό επίπεδο διακυβέρνησης και αντικατοπτρίζουν τη μεταβαλλόμενη φύση της γεωπολιτικής κατάστασης. Φέτος, το μη διαρκές μέλος του ΟΗΕ και η έντονη –αν και συχνά αντιδημοφιλής– αντιμετώπιση των θεμάτων υπογράμμισαν ότι η Νότια Αφρική δεν μπορεί να αγνοηθεί από τις παγκόσμιες συζητήσεις (Landsberg, 2006: 4-7).

Υποστηρίζοντας αυτές τις σχέσεις προτείνεται η ειρηνική μετάβασή της σε ένα δημοκρατικό και ολοκληρωμένο κράτος, που δέχεται επιδράσεις μεγάλου βαθμού από εγχώριους παράγοντες. Η Νότια Αφρική εισήλθε στο, μετά το Ψυχρό Πόλεμο, διεθνές τοπίο με μεγάλες προσδοκίες από την διεθνή κοινότητα για το ρόλο που θα διαδραματίσει, αλλά και για τον μεγάλο ενθουσιασμό που η ίδια είχε ως προς τον ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει. Αυτή η μετάβαση ωθείται από τη διαπραγμάτευση να λειτουργήσει ως πρότυπο σχετικά με το γεγονός ότι άλλες χώρες θα μπορούσαν να υποβάλουν αίτηση για να σταματήσουν τις συγκρούσεις τους.

Ωστόσο, η Νότια Αφρική δεν επέστρεψε στον κόσμο με «καθαρές συνθήκες». Κληρονόμησε τις αποσκευές του κράτους του απαρτχάιντ, δηλαδή, την πολιτική της κυβέρνησης του Εθνικού Κόμματος περιφερειακής αποσταθεροποίησης, η οποία είχε επηρεάσει αρνητικά όλους τους γείτονές της. Η Νότια Αφρική έπρεπε, επίσης, να επιβεβαιώσει την αφρικανική της θέση. Παρ' όλα αυτά, στα πρώτα λίγα χρόνια της μετάβασης, που ήταν η ικανοποίηση από τον

ειρηνικό μετασχηματισμό και του θεσμού που προσανατολίζεται προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, η Νότια Αφρική εξέφρασε μια πιο τολμηρή, και ίσως αφελής, στάση σε μια σειρά ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής. Ως τέτοια ζητήματα αναγνωρίζονται η καταδίκη του καθεστώτος Sani Abacha στη Νιγηρία, σε επίσημη συνάντηση της κυβέρνησης της Κοινοπολιτείας το 1995, επιμένοντας ότι το όργανο της SADC για την πολιτική, την άμυνα και την ασφάλεια δεν πρέπει να επιτρέπεται να λειτουργεί εκτός της σφαίρας της συνόδου κορυφής της SADC, καθώς και ως ένα ιδιωτικό όργανο του προέδρου της Ζιμπάμπουε Robert Mugabe. Αυτή η πρόταση εξέφραζε την ελπίδα ότι η γρήγορη παρέμβασή του στο Ζαΐρ το 1997 με σκοπό την διεξαγωγή της διευθέτησης μεταξύ του Mobutu και του Kabila θα χρησιμοποιούσε μια γλώσσα συμβιβασμού που θα απέφερε οφέλη.

Στη Νιγηρία, ο Μαντέλα επέδειξε μια μοναχική στάση, όταν επικρίθηκε από άλλους Αφρικανούς ηγέτες με το πρόσχημα ότι έσπασε την αφρικανική αλληλεγγύη. Το ζήτημα του οργάνου SADC επιλύθηκε πολύ αργότερα και αντανάκλούσε περισσότερο τη θέση της Νοτίου Αφρικής σε αυτό το θέμα. Εν συνεχεία, το Ζαΐρ, η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, απαιτούσε δεσμεύσεις και σημαντικούς πόρους της Νότιας Αφρικής, ενώ έδειχνε να μην εγκαταλείπει τις αρχές της επίλυσης των συγκρούσεων που υιοθέτησε η Νότια Αφρική. Η προσέγγιση αυτή ήταν, ωστόσο, πιο ρεαλιστική στις μεθόδους που θα έπρεπε να εφαρμοστούν για να συμβάλουν οι εμπλεκόμενοι σε μια διευθέτηση.

Υποστηρίζεται ότι οι προαναφερθείσες πρακτικές είχαν σημαντικό αντίκτυπο στον τρόπο με τον οποίο η νέα Νότια Αφρική εξέτασε το ρόλο της και τη σχέση της με την υπόλοιπη ήπειρο ειδικότερα. Πρόκειται για μια πρόκληση για τη Νότια Αφρική που αφορά την εξισορρόπηση των εν εξελίξει αντιφατικών και αντιθετικών προσεγγίσεων στην εξωτερική της πολιτική. Η Νότια Αφρική, αλλά και η υπόλοιπη ήπειρος βρίσκονται στο επίκεντρο της εξωτερικής της πολιτικής. Η παγκόσμια εξέχουσα θέση της ως περιφερειακή δύναμη εντοπίζεται στη θέση της εντός της Αφρικής και στις ευθύνες που αναλαμβάνει και επιτρέπεται να αναλάβει σε αυτό το γεωγραφικό πλαίσιο. Αποτελεί γεγονός ότι η Νότια Αφρική δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να απομονωθεί από την περιοχή της. Ωστόσο, αυτό δε συνεπάγεται ότι δεν μπορεί να συνεχίσει να διαδραματίζει ενεργό ρόλο, όπως οι χώρες της Νορβηγίας και του Καναδά, σε παγκόσμια πολυμερή θεσμικά όργανα. Αυτό, όμως, επιδεικνύει την συνθήκη πως θα πρέπει να εγκαταλείψει μεγάλο

μέρος των προτεραιοτήτων και δεσμεύσεων της εξωτερικής πολιτικής της που ισχύουν από το έτος 1994 (Barber, 2004: 6-7).

3.2.3. Η περίπτωση της Νιγηρίας

Η προσέγγιση της Νιγηρίας για την υπο-περιφερειακή ασφάλεια έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από τον εθνικό ρόλο που έχουν αναλάβει οι ηγέτες της για τις διεθνείς σχέσεις. Αυτή η αντίληψη ρόλου έχει γίνει το καθοριστικό παράδειγμα για την εμπλοκή στην εξωτερική πολιτική. Σύμφωνα με αυτό το παράδειγμα, η Νιγηρία είναι ο «φυσικός ηγέτης» της Αφρικής με «προφανή μοίρα» και ακόμη και με την ευθύνη να προάγει και να προστατεύει τα συμφέροντα της Αφρικής και των Αφρικανών παντού σε όλες τις περιπτώσεις. Πιστεύεται επίσης ότι η ασφάλεια της χώρας συνδέεται με την κατάσταση άλλων αφρικανικών κρατών λόγω πολιτιστικών και ιστορικών εμπειριών και λόγω των θεμάτων διακρατικής ασφάλειας που καθορίζονται από τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζεται η ασφάλεια ενός έθνους από αυτό που συμβαίνει σε όμορες γειτονικές χώρες της (Yoroms, 2010: 3-4). Όπως υποστηρίζει ο Ate (2011: 7), η Νιγηρία πρέπει να μεταχειριστεί αυτήν την υπο-περιοχή ως φυσική βάση για να προβάλει τα εθνικά της συμφέροντα και την περιφερειακή της επιρροή.

Αυτή η προοπτική ώθησε τη Νιγηρία στο επίκεντρο των αφρικανικών υποθέσεων γενικά και ειδικότερα στα θέματα ασφαλείας της Δυτικής Αφρικής. Τις τελευταίες δεκαετίες τα κράτη μέλη της Οικονομικής Κοινότητας των Δυτικοαφρικανικών Κρατών (Economic Community of West African States - ECOWAS) αντιμετώπισαν αρκετά προβλήματα ασφαλείας, τα οποία δεν είχαν προβλεφθεί κατά την υπογραφή της συνθήκης για την ίδρυση του οργανισμού το 1975.

Η κρίση της Λιβερίας, η πρώτη φάση της οποίας διήρκεσε από το 1990 έως το 1997, αποτέλεσε καμπή σε αυτό το θέμα. Η αιματηρή εξέγερση που εκφυλίστηκε γρήγορα σε έναν φαύλο εμφύλιο πόλεμο συνοδεύτηκε επίσης από μαζικές δολοφονίες αθώων ανθρώπων, βαρεία παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εσωτερική μετακίνηση μεγάλης κλίμακας και τεράστια ροή προσφύγων στην περιοχή.

Υπό την ηγεσία της Νιγηρίας, κατά την πρώτη σύνοδο της μόνιμης επιτροπής της ECOWAS, που κλήθηκε να συζητήσει την κρίση της Λιβερίας στο Μπανγιούλ από τις 7 έως τις 8 Αυγούστου 1990, η αρχή της μη παρέμβασης παραβιάστηκε, λαμβάνοντας υπόψη την τραγική κατάσταση. Ενόψει της ολικής αμέλειας και αμφισημίας εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας και αντιμέτωπη με καταστροφική ανθρωπιστική καταστροφή, η ECOWAS αναγκάστηκε να παρέμβει στη Λιβερία (Abubakar, 2001: 4-6). Ο τότε στρατιωτικός πρόεδρος της Νιγηρίας, ο στρατηγός I.B. Babangida, πρότεινε παρέμβαση στην κρίση της Λιβερίας. Επιλύθηκε ότι θα πρέπει να συσταθεί μια ομάδα παρακολούθησης της κατάπαυσης του πυρός ώστε να αποφευχθεί το φαινόμενο της βίας και να ανοίξει ο δρόμος για την επιστροφή στην κανονικότητα. Έτσι, η ομάδα παρακολούθησης κατάπαυσης του πυρός της ECOWAS (ECOMOG) συγκλήθηκε όχι μόνο για να φέρει τη σύγκρουση υπό έλεγχο και να εμποδίσει την εξάπλωσή της σε άλλα γειτονικά κράτη, αλλά τελικά να την επιλύσει.

Από την αρχική αυτή περίοδο, η ECOWAS χρειάστηκε να παρεμβαίνει ξανά και ξανά σε άλλα κράτη μέλη. Αυτό το έπραξε στη Σιέρα Λεόνε από το 1997 έως το 2000, στη Γουινέα Μπισσάου το 1999 και στην Ακτή του Ελεφαντοστού από το 2002. Πράγματι, στις κρίσεις που κατέστρεψαν ολόκληρη τη λεκάνη του ποταμού Μάνο (Λιβερία, Γουινέα και Σιέρα Λεόνε) η κατάληψη της εξουσίας στον Νίγηρα το 2010 και το στρατιωτικό πραξικόπημα στο Μάλι και στη Γουινέα (Μπισσάου), το 2012 μεταξύ πολλών άλλων προκλήσεων στον τομέα της ασφάλειας έχουν επιβάλει νέα δυναμική στην ECOWAS.

Τα κράτη μέλη συνέβαλαν με στρατεύματα σε «ικανή και πρόθυμη» βάση, καθώς δεν υπήρχε κεντρική χρηματοδότηση των επιχειρήσεων της ECOMOG. Κάθε κράτος χρηματοδότησε τη συντήρηση και τη λειτουργία των στρατευμάτων του και αυτό δεν βοήθησε την αρμονία και τις δομές διοίκησης και ελέγχου (Abubakar, 2001: 6-7). Οι προσπάθειες της ECOWAS για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων έχουν καταλήξει να αντιπροσωπεύουν ένα θεσμικό παράδειγμα επιτυχούς μετασχηματισμού από την αρχική αποκλειστική της ανησυχία με τη διεθνή οικονομική συνεργασία και ενσωμάτωση σε μια νέα πρόσθετη αλλά συμπληρωματική ατζέντα μιας δημιουργικά εποικοδομητικής δέσμευσης στο έργο της υπο-περιφερειακής διαχείρισης ασφάλειας (Akindele, 2003: 4-5). Η Νιγηρία, η πλουσιότερη χώρα στην υπο-περιοχή, έπρεπε να φέρει το τεράστιο βάρος της

παροχής ηγεσίας και εφοδιαστικής για τις περισσότερες από τις επιχειρήσεις ECOMOG.

Έχει γίνει χαρακτηριστικό ότι η υπο-περιφερειακή οργάνωση προσπαθεί σε κάθε περίπτωση να προωθήσει την αρχή της συνεργασίας και την υπο-περιφερειακή αλληλεγγύη ως βασικά στοιχεία στις προσπάθειες επίτευξης ειρήνης και ασφάλειας, ακόμη και ως επικρίσεις κατά των επιχειρήσεων ECOMOG.

Στην έρευνα του Alli (2012: 3-4) επιχειρήθηκε να αξιολογηθεί ο μεταβαλλόμενος χαρακτήρας των απειλών για την ασφάλεια στην υπο-περιοχή, το περιεχόμενο της περιφερειακής πολιτικής ασφάλειας, η αρχιτεκτονική ασφάλειας που τέθηκε σε ισχύ, οι οδηγοί και η κυριότητα της πολιτικής ασφάλειας και ο ρόλος της Νιγηρίας, η εξουσία της υπο-περιφέρειας, η εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής ασφάλειας και η εφαρμογή της, ο ειδικός χαρακτήρας αυτού του ρόλου και ο αντίκτυπος της εσωτερικής πολιτικής ασφάλειας της Νιγηρίας στην περιφερειακή πολιτική ασφάλειας, καθώς και η συμβολή του έθνους από πλευράς ανδρών, υλικού, διπλωματίας και ηγεσίας για τη διατήρηση της υπο-περιφερειακής ειρήνης και ασφάλειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Η ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΗΠΕΙΡΟΣ

4.1. Η Αφρική κατά τον Ψυχρό πόλεμο

Εκτός από τις εξωτερικές πολιτικές των άλλων χωρών, ο Ψυχρός Πόλεμος αναμφίβολα επηρέασε τόσο τις εξωτερικές όσο και τις εσωτερικές εξελίξεις των αφρικανικών χωρών. Ο διπολικός ανταγωνισμός του Ψυχρού Πολέμου διαμόρφωσε ποικίλες ευκαιρίες όπως και σημαντικές προκλήσεις για τις αφρικανικές κυβερνήσεις, αν και η αφρικανική ήπειρος δεν αποτελούσε μία προτεραιότητα στρατηγικού χαρακτήρα για την ΕΣΣΔ και τις Η.Π.Α.. Ως ευκαιρίες εννοούνται τα οικονομικά οφέλη που θα μπορούσαν να προσεταριστούν οι αφρικανοί ηγέτες μέσω κατάλληλων ελιγμών μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, που ωστόσο θα μπορούσαν να τους φέρουν αντιμέτωπους με τον κίνδυνο εμπλοκής τους σε πολέμους λόγω των συμφερόντων μεταξύ Ανατολής και Δύσης, τους λεγόμενους πολέμους δια αντιπροσώπων.

Οι παλιές αποικιοκρατικές δυνάμεις σαφώς και ήθελαν να διατηρήσουν την πολιτική και οικονομική τους επιρροή στα πλέον ανεξάρτητα αφρικανικά κράτη, αν και για την άσκηση της εν λόγω επιρροής θα έπρεπε να διαπραγματευθούν με τυπικά κυρίαρχες κυβερνήσεις. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, προέκυψε μία ιδιαίτερη κατάσταση διεθνών πελατειακών σχέσεων. Αυτή τη φορά όμως, οι αφρικανικές χώρες είχαν το πλεονέκτημα των διαπραγματευτικών ελιγμών, ζητώντας κυρίως οικονομικά ανταλλάγματα για την παραχώρηση εδαφών για εγκαταστάσεις στρατιωτικών βάσεων από τρίτες χώρες όπως και για την πρόσβασή τους σε πρώτες ύλες της περιοχής. Σε περίπτωση που η υποστήριξη και οι πόροι που τους προσφέρονταν δεν τους ικανοποιούσε, είχαν τη δυνατότητα να στραφούν σε μία άλλη χώρα.

Οι ηγέτες των αφρικανικών χωρών προσπάθησαν να ισοροπήσουν μεταξύ εσωτερικών και εξωτερικών προκλήσεων. Σε περίπτωση που η κύρια απειλή ήταν εσωτερική, συμμαχούσαν με μια χώρα που θα ήταν ικανή να τους προσφέρει βοήθεια και υποστήριξη. Σε πολλές χώρες διάφορες ένοπλες ομάδες, οι οποίες διέθεταν υποστήριξη από τρίτες χώρες και δρούσαν στην ύπαιθρο, χρησιμοποιώντας κρησφύγετα σε γειτονικές χώρες αποτελούσαν απειλή για την

επιβίωση των εκάστοτε καθεστώτων. Κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας, αυτές οι ομάδες δρούσαν με σκοπό την απελευθέρωση, ενώ συνήθως λάμβαναν βοήθεια από την ΕΣΣΔ και τους συμμάχους του Ανατολικού μπλοκ. Κατά την περίοδο επικράτησης του Ψυχρού Πολέμου, έκαναν την εμφάνισή τους διάφορες νέες μορφές ένοπλων εξεγέρσεων που κυμαίνονταν από αποσχιστικές ομάδες μέχρι και κινήματα τα οποία διεκδικούσαν την εξουσία. Όλες οι παραπάνω ομάδες επιθυμούσαν και πολλές φορές πετύχαιναν την υποστήριξη τους από τρίτες χώρες του εξωτερικού. Στις νότιες χώρες της Αφρικής, πολλά κομμουνιστικά καθεστώτα κινδύνευαν να αποσταθεροποιηθούν από ακροδεξιές ομάδες οι οποίες υποστηρίζονταν από τα καθεστώτα των λευκών στην Ν. Αφρική και τη Ροδεσία². Στην Ανατολική Αφρική, διάφορα ανταρτικά κινήματα γειτονικών χωρών υποστηρίχθηκαν από τις τότε κυβερνήσεις, όπως έγινε στην περίπτωση του Σουδάν. Στην Κεντρική και στη συνέχεια στη Δυτική Αφρική οι ένοπλοι αντάρτες προχώρησαν σε εκτεταμένες λεηλασίες των διαθέσιμων φυσικών πόρων της περιοχής, τους οποίους μετέπειτα τους πουλούσαν στο εξωτερικό. Όλες αυτές οι ένοπλες δυνάμεις λάμβαναν υποστήριξη και είχαν διεθνείς διασυνδέσεις οι οποίες εκτεινόταν από τα γειτονικά κράτη με εχθρικά καθεστώτα ως προς την κυβέρνηση - στόχο μέχρι τις κυρίαρχες για την περίοδο εκείνη παγκόσμιες δομές συμμαχιών (Clapham, 1996: 7).

Ομάδες μεταλλευτικών εταιριών, μισθοφόρων και διασπορικών κοινοτήτων αποτέλεσαν τα ιδιωτικά συμφέροντα της εποχής που εν τέλει βοήθησαν στη δημιουργία μιας πολύπλοκης «διπλωματίας εξεγέρσεων». Οι οικονομικοί τους πόροι προέρχονταν κυρίως από το παράνομο εμπόριο διαμαντιών το οποίο αποδείχθηκε εξαιρετικής σημασίας για την επιβίωση τους.

Τα κράτη της Αφρικής σαφώς και είχαν ως βασική προτεραιότητα της εξωτερικής τους πολιτικής την εξασφάλιση οικονομικών πόρων μέσω της αναπτυξιακής βοήθειας και της προσέλκυσης επενδύσεων από τρίτες χώρες. Οι διεθνείς πάτρωνες των κρατών της Αφρικής προσέφεραν σημαντικά ποσά σε μορφή δανεισμού με χαμηλό επιτόκιο, αναπτυξιακής και τεχνικής βοήθειας. Επιπλέον, δόθηκαν μεγάλα ποσά και σε στρατιωτική βοήθεια στην οποία περιλαμβάνονταν ακόμη και οπλικά συστήματα. Η αξία του προμηθευόμενου

² Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτών των περιπτώσεων ήταν η Αγκόλα και η Μοζαμβίκη.

εξοπλισμού προς τις χώρες της Αφρικής, για το διάστημα 1967-78, για τη Σοβιετική Ένωση έφτασε τα 2,7 δις. δολάρια, ενώ για τις ΗΠΑ τα 1,6 δις. δολάρια. Παράλληλα, και άλλες χώρες όπως η Βρετανία, η Γαλλία, η Δυτική και Ανατολική Γερμανία, το Ισραήλ και η Τσεχοσλοβακία προμήθευσαν με σημαντικές ποσότητες όπλων τις χώρες της Αφρικής, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο τα εκάστοτε αυταρχικά καθεστώτα, τα οποία πλέον διέθεταν τα μέσα να καταπνίξουν στο αίμα κάθε εξέγερση ή αμφισβήτηση της κυριαρχίας τους. Παρ' όλα αυτά οι παραπάνω σχέσεις δεν ήταν συνεχώς επωφελείς για τα κράτη της Αφρικής. Αποτελούσε κανόνα το γεγονός ότι όταν μία υπερδύναμη υποστήριζε κάποιο συγκεκριμένο καθεστώς, τότε η άλλη ανταγωνίστρια υπερδύναμη έκανε προσπάθειες να υπονομεύσει την εξουσία του, μέσω της εμπλοκής της στην εσωτερική πολιτική σκηνή. Για παράδειγμα στην Αγκόλα, η ΕΣΣΔ στήριξε την κυβέρνηση του MPLA, ενώ οι ΗΠΑ υποστήριξαν τους αντάρτες της UNITA, ως το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, όπου στράφηκαν εναντίον τους μέσω αυστηρών κυρώσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (Α. Χουλιάρης & Σ. Πετρόπουλος, 2015: 4-7).

Οι αφρικανικές ελίτ ενισχύθηκαν από τον Ψυχρό Πόλεμο και παράλληλα απέκτησαν τη δυνατότητα της εσωτερικής τους νομιμοποίησης, μέσω της συμμαχίας τους με μια από τις δύο ανταγωνίστριες υπερδυνάμεις. Επιπλέον, στη σταθερότητα των καθεστώτων συνέβαλλαν και οι συχνές στρατιωτικές επιχειρήσεις της Γαλλίας. Ωστόσο, ο ανταγωνισμός μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ αποτέλεσε πηγή αστάθειας για την Αφρική. Οι εμφύλιοι πόλεμοι στην Μοζαμβίκη και την Αγκόλα, καθώς και ο πόλεμος του Ογκαντέν μεταξύ Σομαλίας και Αιθιοπίας με το τεράστιο κόστος σε ανθρώπινες ζωές και υλικές καταστροφές είναι άμεσα συνδεδεμένοι με τον Ψυχρό Πόλεμο.

Δυστυχώς για τις Αφρικανικές χώρες, η ανεξαρτησία τους δεν έφερε και την απαλλαγή τους από τους αποικιοκράτες. Στις κοινωνικές επιστήμες υπάρχει ο όρος «μετααποικιακός» (postcolonial), που αποτελεί μια έννοια, με μεγάλη επιρροή στην κοινωνιολογία, την πολιτική επιστήμη, τις ανθρωπιστικές σπουδές και την ανθρωπολογία. Η έννοια «μετααποικιακός» περιλαμβάνει ποικίλες σχετικές αναλύσεις για τη σχέση ανάμεσα στον λόγο (discourse), στην εξουσία (power), τις κοινωνικές πρακτικές και τους πολιτικοκοινωνικούς θεσμούς (Ellis, 2011 : 3-5).

Το πέρας του Ψυχρού Πολέμου είχε τόσο αρνητικές όσο και θετικές επιπτώσεις για την Αφρική. Αν και μερικοί «πόλεμοι δι' αντιπροσώπων» έληξαν, νέες συγκρούσεις ήρθαν στο προσκήνιο, ενώ οι χώρες της Αφρικανικής περιθωριοποιήθηκαν στη διεθνή πολιτική σκηνή. Η Αφρικανική ήπειρος βρέθηκε χωρίς κάποιου είδους προοπτική, με ελάχιστο οικονομικό ενδιαφέρον για την παγκόσμια οικονομία και την πλήρη εξάρτηση πολλών Αφρικανικών χωρών. Το πέρας του Ψυχρού Πολέμου συνέβαλε στον εκδημοκρατισμό πολλών Αφρικανικών χωρών και στην αποσταθεροποίηση ορισμένων καθεστώτων. Η μεγάλη εξάρτηση των χωρών της Αφρικής από το εξωτερικό αποτελούσε ένα τεκμήριο της οικονομικής παρακμής της ηπείρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Μοζαμβίκης, όπου ο μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου η χώρα προσπάθησε να προσελκύσει ξένους επενδυτές. Το 1995 κάλεσε επιχειρήσεις του εξωτερικού προκειμένου να εκμεταλλευθούν ένα μεγάλο υποθαλάσσιο κοιτάσμα φυσικού αερίου. Οι προσφορές της Αργεντινής και της Νότιας Αφρικής ήταν οι καλύτερες από αυτές που κατατέθηκαν. Ωστόσο, οι Η.Π.Α. απείλησαν πως αν δεν επιλεγόταν μια εταιρεία αμερικανικών συμφερόντων, θα παρακρατούσαν τη βοήθεια που είχαν προσφέρει στη χώρα για αναπτυξιακούς σκοπούς. Η συγκεκριμένη απειλή δεν θα μπορούσε ποτέ να αγνοηθεί, από τη στιγμή που τα 2/3 του κρατικού προϋπολογισμού τροφοδοτούνταν από διεθνή βοήθεια. Τελικά, η εκμετάλλευση του φυσικού κοιτάσματος ανατέθηκε στην αμερικανική εταιρία Enron (Ellis, 2011 : 4-7).

4.2. Η Αφρική στον 21ο αιώνα

Η διεθνής θέση της Αφρικής, στις αρχές του 21ου αιώνα, επηρεάστηκε από μία σειρά σημαντικών και συνάμα θετικών εσωτερικών εξελίξεων. Το τέλος των αιματηρών εμφυλίων, η εμφάνιση μιας τάσης εκδημοκρατισμού η οποία προήγαγε τη λογοδοσία και τη διαφάνεια, οι σημαντικές μεταρρυθμίσεις σε περιφερειακό και σε εθνικό επίπεδο και η αυξητική τάση των ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης των περισσότερων χωρών της Αφρικής, η οποία με τη σειρά της ενίσχυσε τη μεσαία τάξη της ηπείρου, αποτέλεσαν τους κύριους παράγοντες αναβάθμισης της εικόνας των χωρών της Αφρικής σε παγκόσμιο επίπεδο.

4.2.1. Το εσωτερικό περιβάλλον

Η έναρξη του 20ού αιώνα, βρήκε τις χώρες της Αφρικής στην πιο ειρηνική κατάσταση από ποτέ άλλοτε. Ο αριθμός των θυμάτων εξαιτίας των διαφόρων εχθροπραξιών και ενόπλων συγκρούσεων αλλά και γενικότερα ο αριθμός των πολέμων παρουσίασαν σημαντική μείωση. Το 2003 ήταν η χρονιά κατά την οποία έλαβαν τέλος τρεις ιδιαίτερα αιματηροί πόλεμοι. Ο εμφύλιος πόλεμος της Αγκόλας, ο λεγόμενος «Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος της Αφρικής» στη Λαοκρατική Δημοκρατία του Κονγκό και ο πόλεμος μεταξύ της Σιέρρα Λεόνε και Λιβερίας στη Δυτική Αφρική αποτέλεσαν παρελθόν. Ωστόσο, οι πολεμικές συγκρούσεις στο Νταρφούρ του Σουδάν συνέχισαν να αποτελούν μια «ανοικτή πληγή» για την Αφρικανική ήπειρο, με την περίπτωση της Σομαλίας να αποτελεί μία από τις χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις χωρών σε παγκόσμιο επίπεδο που έχει καταρρεύσει. Επιπλέον, «χαμηλότερης έντασης» συγκρούσεις ανατολικό Κονγκό, στη βόρεια Ουγκάντα και στο Δέλτα του Ποταμού Νίγηρα συνέχισαν την εμφάνισή τους, με αποτέλεσμα την απώλεια χιλιάδων ανθρώπινων ζώων ετησίως. Παρ' όλα αυτά, στις αρχές του 21ου αιώνα, οι εμφύλιοι πόλεμοι στην αφρικανική ήπειρο μειώθηκαν κατά 50% σε σχέση με το πλήθος των πολέμων στα μέσα της δεκαετίας του '90.

Στις αρχές του 21ου αιώνα, τα καθεστώτα των Αφρικανικών χωρών ήταν περισσότερο δημοκρατικά από κάθε άλλη φορά. Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, μια έντονη τάση εκδημοκρατισμού σάρωσε τις Αφρικανικές χώρες. Η συγκεκριμένη τάση αποδείχθηκε στην πορεία ότι ήταν βιώσιμη αλλά και ισχυρή. Κατά τη δεκαετία του '80 είχαν λάβει χώρα σε ολόκληρη την ήπειρο μόλις 36 εκλογικές αναμετρήσεις. Στη δεκαετία του 1990 ο αριθμός αυξήθηκε σε 65, ενώ το διάστημα μεταξύ 2000-2005 έλαβαν χώρα μόλις 42 εκλογικές αναμετρήσεις (Sieff, 2008: 186). Αν και αρκετές από αυτές τις εκλογικές αναμετρήσεις, όπως στη Ζιμπάμπουε, την Κένυα, και τη Νιγηρία ήταν βαθύτατα προβληματικές, ενώ διάφορα πραξικοπήματα στη Γουϊνέα και τη Μαυριτανία αλλοίωσαν κατά κάποιον τρόπο τη γενικότερη θετική εικόνα. Επιπλέον, οι σοβαρές παραβιάσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων και οι συχνοί εκφοβισμοί των πολιτών έκαναν μερικούς αναλυτές να αμφισβητήσουν τη δυναμική της τάσης εκδημοκρατισμού (Collier, 2008: 204-205). Πολλοί σχολιαστές ισχυρίστηκαν πως οι δημοκρατίες της Αφρικανικής ηπείρου έτειναν να είναι «ρηχές» (shallow) ή «ανελεύθερες» (illiberal),

επιφανειακές, χωρίς ιδιαίτερο σεβασμό για το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Παρόλα αυτά, η σημαντική βελτίωση της κατάστασης σε σύγκριση με την αντίστοιχη των παλαιότερων ετών δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Σύμφωνα με την Μη Κυβερνητική Οργάνωση Freedom House που μετρά τις πολιτικές ελευθερίες, ο αριθμός των χωρών της Υποσαχαρικής Αφρικής που μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «ελεύθερες» το 1977 ήταν μόλις 3 και το 2007 μόλις 22. Ο αριθμός των εν μέρει ελεύθερων χωρών παρουσίασε επίσης αύξηση από το 1977 (11 χώρες) στο 2007 (16 χώρες), ενώ το πλήθος των μη ελεύθερων χωρών μειωθεί αισθητά από 25 το 1977 σε 15 το 2007 (Freedom House, 2007: 4-5). Αντίθετα με το παρελθόν, οι πλειονότητα των Αφρικανών ηγετών παραιτούνταν εθελοντικά μετά το πέρας της από το σύνταγμα προσδιορισμένης θητείας τους ή μετά από την εκλογική τους ήττα. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η σταδιακή αντικατάσταση των «Μεγάλων Ανδρών» του παρελθόντος από μια νέα γενιά ηγετών, από τους οποίους οι περισσότεροι είχαν σπουδάσει σε αμερικανικά ή ευρωπαϊκά πανεπιστήμια και ήταν πραγματιστές, προσαρμοστικοί, με καθαρή σκέψη και πολλές φορές μη ανεκτικοί στην αναποτελεσματικότητα, την ανικανότητα και τη διαφθορά, χωρίς να ήταν προσκολλημένοι στις αντιδυτικές ή αντιαποικιακές, ιδεολογίες του παρελθόντος (Sieff, 2008 : 192). Τέλος, αυτούς τους ηγέτες τους πλαισίωσε μια όλο και περισσότερο δραστήρια αφρικανική κοινωνία πολιτών, όπως διανοούμενοι, δημοσιογράφοι και φοιτητές. Παρά τις παραπάνω θετικές ενδείξεις όμως, δεν έλειψαν και ορισμένα αρνητικά περιστατικά από αυτήτη νέα γενιά ηγετών, όπως ο Ζενάουϊ της Αιθιοπίας, ο Καγκάμε της Ρουάντας και ο Καμπίλα της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό οι οποίοι αποδείχθηκαν το ίδιο αυταρχικοί με τους προκατόχους τους, καθώς χρησιμοποιώντας κατά το δοκούν τους θεσμούς και τους νόμους, προσπάθησαν να νομιμοποιήσουν και να επιβάλουν την παραμονή τους στην εξουσία. Ωστόσο, σε γενικές γραμμές, η τάση εκδημοκρατισμού των Αφρικανικών χωρών διατηρήθηκε. Σύμφωνα με το Freedom House, για το 2012, 25 από τις 53 Αφρικανικές χώρες διέθεταν δημοκρατικούς θεσμούς³.

Μια άλλη πτυχή της ανανεωμένης εικόνας της Αφρικής του 21ου αιώνα, ήταν η αναδιοργάνωσή της σε περιφερειακό επίπεδο. Οι Αφρικανικές χώρες φάνηκε να αναπτύσσουν μία τέτοιου τύπου αναδιοργάνωση, με σκοπό την

³ <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2012>

αντιμετώπιση των διαφόρων προβλημάτων που είχαν παραμείνει μετά το τέλος της αποικιοκρατίας. Μία σημαντική αλλαγή ήταν η ίδρυση της Αφρικανικής Ένωσης το 2002, η οποία αντικατέστησε τον έως τότε Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας. Η ίδρυση νέων δομών, όπως το Παναφρικανικό Κοινοβούλιο, το «Συμβούλιο για την Ειρήνη και την Ασφάλεια» (AU Council for Peace and Security), το «Αφρικανικό Δικαστήριο» (African Court of Justice) και το «Αφρικανικό Δικαστήριο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων» (African Court for Human and Peoples' Rights) θεωρήθηκαν γενικότερα ως αποδείξεις ενός ισχυρότερου «περιφερισμού» (regionalism). Επιπλέον, η λογική ολοκλήρωσης και συνεργασίας της Αφρικανικής Ένωσης, σε αντίθεση με τον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας, δεν εστίασε σε κυβερνήσεις αλλά και σε μέλη πολιτικών κομμάτων, κοινοβουλίων, οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών και επιχειρηματιών ανατακλώντας μια ουσιαστική προσπάθεια προώθησης της δημοκρατικής νομιμοποίησης και της διαβούλευσης. Η «Νέα Εταιρική Σχέση για την Ανάπτυξη της Αφρικής» (New Partnership for Africa's Development - NEPAD) ιδρύθηκε και στη συνέχεια εντάχθηκε στην Αφρικανική Ένωση ακολουθώντας το σκεπτικό αυτής της αλλαγής νοοτροπίας. Βασικός σκοπός της NEPAD ήταν να θεσπίσει πρότυπα καλής διακυβέρνησης μέσω του εργαλείου του «Μηχανισμού Αξιολόγησης» (African Peer Review Mechanism). Αν και τον συγκεκριμένο μηχανισμό τον προσυπέγραψαν λιγότερες από τις μισές Αφρικανικές χώρες, η ίδρυση της NEPAD θεωρείται ως ένα ορόσημο για την αφρικανική πολιτική, καθώς για πρώτη φορά αμφισβητήθηκε από τους αφρικανούς ηγέτες η επί δεκαετίες επεμβατική στάση στα εσωτερικά ζητήματα των αφρικανικών κρατών. Στην ίδια λογική μέσω του Συμβουλίου για την Ειρήνη και την Ασφάλεια στην Αφρικανική Ένωση λήφθηκαν ουσιαστικές πρωτοβουλίες, για την προαγωγή της δημοκρατίας και της σταθερότητας, του τερματισμού των εχθροπραξιών και των ένοπλων συγκρούσεων και της επίλυσης των εκλογικών διαφορών, μέσω της επιβολής κυρώσεων και εγκατάστασης ειρηνευτικών δυνάμεων. Σε πρώτη φάση μία μεγάλη ειρηνευτική αποστολή πραγματοποιήθηκε στο Νταρφούρ του Σουδάν και στη συνέχεια αναπτύχθηκαν αντίστοιχες δυνάμεις της Αφρικανικής Ένωσης στη Σομαλία, το Νότιο Σουδάν και την Ακτή Ελεφαντοστού.

Επιπλέον αυτών των ενεργειών και με παρόμοιο τρόπο, έδρασαν και ορισμένοι αφρικανικοί περιφερειακοί οργανισμοί. Έτσι, ειρηνευτικές αποστολές

απέστειλε η «Αναπτυξιακή Κοινότητα της Νοτιότερης Αφρικής» (Southern African Development Community – SADC) στο Λεσότο και η «Οικονομική Κοινότητα της Δυτικής Αφρικής» (Economic Community of Western Africa – ECOWAS) στην Ακτή Ελεφαντοστού και στη Λιβερία.

Το σημαντικότερο στοιχείο της μετάλλαξης των αφρικανικών χωρών όμως ήταν ο αυξανόμενος δυναμισμός των αφρικανικών οικονομιών κατά την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα. Την μακρά ύφεση, διάρκειας δύο δεκαετιών, ακολούθησε η αύξηση του ΑΕΠ των αφρικανικών χωρών, η οποία κατά το διάστημα μεταξύ του 2004 και 2008 αυξήθηκε με υψηλότερους από 5% μέσους ρυθμούς ετησίως. Αυτή η παρατηρούμενη αύξηση οφείλεται κατά κύριο λόγο στις υψηλότερες διεθνείς τιμές των πρώτων υλών, όπως των ορυκτών και των μεταλλευμάτων. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι πραγματικές τιμές των παραπάνω εμπορευμάτων διπλασιάστηκαν μέσα σε μια πενταετία, λόγω της αυξημένης διεθνούς ζήτησης. Από το 2003, τα ορυχεία χαλκού της Ζάμπια, τα οποία μια δεκαετία πριν, θεωρούνταν χωρίς αξία, εξήγαγαν χαλκό αξίας μεγαλύτερης των 2 δις. δολαρίων ανά έτος, ενώ η Αγκόλα, από τις εξαγωγές πετρελαίου, εισέπραττε περισσότερα από 50 δις. δολάρια ετησίως (Collier, 2008: 204-206). Αξιοσημείωτο, είναι και το γεγονός ότι η οικονομική ανάπτυξη των αφρικανικών χωρών δεν περιοριζόταν μόνο στις χώρες που διέθεταν ορυκτό πλούτο, όπως πετρέλαιο, μεταλλεύματα και φυσικό αέριο. Πολλές αφρικανικές οικονομίες, οι οποίες δεν βασίζονταν στον ορυκτό πλούτο του υπεδάφους, αναπτύσσονταν με αξιοσημείωτους υψηλούς ρυθμούς, επιδεικνύοντας έναν ιδιαίτερο δυναμισμό σε τομείς, όπως οι τηλεπικοινωνίες, οι τράπεζες και ο τουρισμός, ένα γεγονός που αντανάκλασε μία καλύτερη οικονομική διαχείριση. Για πρώτη φορά στην ιστορία της αφρικανικής ηπείρου, ο πληθωρισμός των χωρών της Αφρικής για το 2014, ήταν μικρότερος από το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ.

Επιπλέον, οι ροές των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (FDI) σημείωσαν θεαματική αύξηση. Το 2013 στην Αφρικανική οικονομία εισέρευσαν ξένες επενδύσεις, αξίας 57 δις. δολαρίων, έναντι των 9 δις. δολαρίων για το έτος 2000 (Taylor, 2015 : 163). Αν και το μεγαλύτερο μέρος των παραπάνω επενδύσεων αφορούσαν μονάδες άντλησης πετρελαίου, φυσικού αερίου και ορυχεία και σε πολύ μικρότερο βαθμό παραγωγικές μονάδες και υποδομές, δεν παύουν να αποτελούν μία εντυπωσιακή αλλαγή.

Τα επόμενα χρόνια η αύξηση των επενδύσεων συνεχίστηκε και είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι δεν περιορίζονταν μόνο σε πετρελαιοπηγές και ορυχεία αλλά περιελάμβαναν και μία σειρά άλλων τομέων, όπως ο τουρισμός και οι τηλεπικοινωνίες. Ενδεικτικό αυτής της κατάστασης αποτελεί το γεγονός ότι οι άμεσες ξένες επενδύσεις προς τις αφρικανικές χώρες, με λιγότερο φυσικό πλούτο, αυξήθηκε σημαντικά.

Επενδυτικές εταιρείες του εξωτερικού, όπως η Carlyle Group και η Emerging Capital Partners επένδυσαν μεγάλα κεφάλαια στην Αφρικανική επικράτεια. Στο πλευρό τους, πολλοί δραστήριοι αφρικανοί επιχειρηματίες ανέπτυξαν μια επίσης εντυπωσιακή δραστηριότητα. Στην Αφρικανική Οικονομία, υπάρχουν πλέον μια σειρά αξιόλογων πολυεθνικών αφρικανικών εταιρειών, όπως η Equity Bank και η Ecobank στον χώρο των οικονομικών υπηρεσιών και των τραπεζών, η Soprite και η Nakumatt στον τομέα του λιανεμπορίου, η Chandaria και η Dangote στο βιομηχανικό τομέα, η METL στο χώρο του χονδρεμπορίου και η MTN στον τομέα των τηλεπικοινωνιών (Taylor, 2015 : 166). Οι εν λόγω εταιρείες κατάφεραν την άντληση αξιοσημείωτων κεφαλαίων από τα 29 αφρικανικά χρηματιστήρια στα οποία συμμετέχουν και διαπραγματεύονται πλέον μετοχές επιχειρήσεων από 38 διαφορετικές χώρες (Taylor, 2015 : 166).

4.2.2. Το εξωτερικό περιβάλλον

Εκτός των εσωτερικών εξελίξεων που σημειώθηκαν στις αρχές του 21ου αιώνα, η Αφρική έκανε αισθητή την παρουσία της στον παγκόσμιο γεωπολιτικό χάρτη. Όπως αναλύθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια, το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έφερε μία σειρά αρνητικών επιπτώσεων στη γεωστρατηγική σημασία της Αφρικής. Περίπου μια δεκαετία μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η Αφρική αποτελούσε απλά μια περιφερειακή περιοχή για τη διεθνή πολιτική σκηνή. Μεγάλο πλήθος πρεσβειών και στρατιωτικών βάσεων έκλεισαν, ενώ η βοήθεια που προερχόταν από το εξωτερικό μειώθηκε. Από το 2001 και μετά όμως, το παγκόσμιο ενδιαφέρον για την Αφρική παρουσίασε αισθητή αύξηση. Οι παράγοντες που διαδραμάτισαν ουσιαστικό ρόλο και ερμηνεύουν αυτήν την εξέλιξη ήταν το πετρέλαιο, η τρομοκρατία, η Κίνα και άλλες αναδυόμενες δυνάμεις.

Το γεγονός ότι η Αφρική είναι ικανή να λειτουργήσει ως ένα μέσο περιορισμού της εξάρτησης των Η.Π.Α. από το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής έπαιξε ουσιαστικό ρόλο στην αναβάθμιση της γεωπολιτικής σημασίας της ηπείρου για τους παράγοντες που χαράσσουν την πολιτική στρατηγική στην Ουάσιγκτον. Χαρακτηριστικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι για το 2008, το αφρικανικό πετρέλαιο έφτανε τα $\frac{3}{4}$ των αμερικανικών εισαγωγών από την Αφρική ήπειρο (LeMelle, 2008: 7). Οι χώρες της Δυτικής Αφρικής όπως η Αγκόλα, η Νιγηρία, η Δημοκρατία του Κονγκό, το Καμερούν, η Ισημερινή Γουϊνέα και η Γκαμπόν, εξελίχθηκαν σε σημαντικούς προμηθευτές πετρελαίου για τις ΗΠΑ. Δεν ήταν καθόλου τυχαία η πρόβλεψη της Εθνικής Πολιτικής Ενέργειας της κυβέρνησης Μπους, το 2001 ότι οι χώρες της Δυτική Αφρικής θα αποτελέσουν τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες πηγές φυσικού αερίου και πετρελαίου για την αμερικανική αγορά (Silverstein, 2002: 11-12), η οποία τα επόμενα χρόνια αποδείχθηκε απολύτως ακριβής. Το 2007, πέντε χρόνια μετά από την παραπάνω πρόβλεψη, οι Ηνωμένες Πολιτείες εισήγαγαν από την Αφρική σχεδόν ίδιες ποσότητες πετρελαίου με τις αντίστοιχες της Μέσης Ανατολής, με τις προβλέψεις για τα επόμενα χρόνια να μιλάνε για την κάλυψη του 25% των πετρελαϊκών αναγκών των Η.Π.Α. να προέρχεται από το αφρικανικό πετρέλαιο (LeMelle, 2008: 7). Η Αγκόλα, που πλέον αποτελεί τον μεγαλύτερο παραγωγό πετρελαίου της Υποσαχάριας Αφρικής, αφήνοντας πίσω της τη Νιγηρία, αποτελεί βασική προτεραιότητα για την αμερικανική εξωτερική πολιτική. Οι Η.Π.Α. καλλιέργησαν συστηματικά τις σχέσεις τους με την Αγκόλα, η οποία ποτέ δεν ανήκε στους παραδοσιακούς συμμάχους της, παρά το δημοκρατικό έλλειμμα που παρουσίαζε, καθώς η κυβέρνησή της καθυστέρουσε εσκεμμένα για περίπου δύο δεκαετίες τις προεδρικές εκλογές. Το μεγαλύτερο μέρος των εισαγωγών αφρικανικού πετρελαίου από τις Η.Π.Α. έγινε σκόπιμα και πολλοί θεωρούν ως ορόσημο τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου για την αλλαγή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής.

Η τρομοκρατία αποτέλεσε έναν ακόμα παράγοντα που επηρέασε τη θέση της αφρικανικής ηπείρου στην παγκόσμια πολιτική σκηνή. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον των πρεσβειών των Η.Π.Α. στο Ναϊρόμπι της Κένυας και στο Νταρ Ες Σαλαάμ της Τανζανίας το 1998 καθώς και στη Μομπάσα της Κένυας το 2002 έδειξαν ότι οι χώρες της Αφρικής ενδεχομένως να αποτελέσουν κέντρα για τη διεθνή τρομοκρατία. Οι «ακυβέρνητες χώρες» («ungovernedspaces») στις

οποίες υπήρχε απουσία της κρατικής εξουσίας είτε λόγω έλλειψης πολιτικής βούλησης είτε λόγω έλλειψης ικανοτήτων για την άσκηση ελέγχου, καθώς και τα «αποτυχημένα κράτη» («failedstates») της Αφρικής θεωρήθηκαν ως τα πιθανότερα ορμητήρια (safehavens) των τρομοκρατών. Αμερικανοί διαμορφωτές πολιτικής εστίαζαν στις ριζοσπαστικές ισλαμικές ομάδες οι οποίες έχουν κερδίσει την επιρροή των χωρών κοντά στο Κέρας της Αφρικής, όπως η Σομαλία και στη Σαχάρα (Σαχέλ). Πολλά ζητήματα ασφάλειας, αλλά πρωτίστως η τρομοκρατία, θεωρήθηκαν ότι ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα και είναι ικανά να απειλήσουν και άλλες περιοχές του κόσμου, εκτός από την ίδια την Αφρική.

Ένα επιπλέον πρόβλημα ήταν αυτό των ναρκωτικών. Τα Νοτιοαμερικανικά καρτέλ ναρκωτικών άρχισαν να χρησιμοποιούν τις χώρες της Δυτικής Αφρικής το 2007, για να προωθούν μεγάλες ποσότητες κοκαΐνης στην Ευρώπη. Έχει υπολογιστεί ότι το 25% της κοκαΐνης που κυκλοφορούσε στην Ευρώπη το 2007, περνούσε από τις χώρες της Αφρικής (Sieff, 2008 : 187). Στη Γουϊνέα-Μπισσάου, που αποτελούσε μία πολύ φτωχή χώρα, μια σειρά στρατιωτικών πραξικοπημάτων που συντελέστηκαν μετά το 1998 επέτρεψε τους στενούς δεσμούς μεταξύ της κυβέρνησης και διαφόρων εγκληματικών οργανώσεων, οι οποίοι μετέτρεψαν τη χώρα σε ένα «ναρκοκράτος» (Chabal & Green, 2015: 4-5). Ακολούθως, αναπτύχθηκε ένα παράλληλο εμπόριο ηρωίνης στις χώρες της Ανατολική Αφρική με χώρες, όπως η Τανζανία και η Κένυα να εξελίσσονται σε πύλες προώθησής της παραγόμενης ηρωίνης προς την αγορά της Ευρώπης. Σε χώρες όπως η Ισημερινή Γουϊνέα και η Γκάμπια, άνθρωποι της κυβερνητικής ελίτ ήταν αυτοί που οργάνωσαν τον μηχανισμό του εγκλήματος με σκοπό τον έλεγχο του λαθρεμπορίου των όπλων και των ναρκωτικών. Οι πολιτικές ελίτ έχοντας το πλεονέκτημα του κρατικού ελέγχου, όπως πρόσβαση σε κεντρικές τράπεζες και ασυλία από δικαστικές διώξεις παρείχαν κάλυψη στον παραπάνω μηχανισμό (Ellis, 2011 : 6-7). Αυτή η εξέλιξη δεν αποτελεί απλώς ένα είδος διαφθοράς, καθώς το οργανωμένο έγκλημα έχει τον πλήρη έλεγχο της κυβέρνησης, μετατρέποντας το κράτος σε ένα όργανο της μαφίας.

Η ανικανότητα των αρμόδιων αρχών να αστυνομεύσουν επαρκώς τα νερά κατά μήκος του δυτικού Ινδικού Ωκεανού και του Κόλπου του Άντεν, άφησε το περιθώριο ανάπτυξης παράνομων δραστηριοτήτων, όπως το εκτεταμένο λαθρεμπόριο, η απόρριψη επικίνδυνων τοξικών αποβλήτων και οι πειρατικές

επιθέσεις στην εμπορική ναυσιπλοΐα (Ploch, 2009 : 2-3). Στις ακτές της Σομαλίας, στην ανατολική Αφρική, πειρατές αιχμαλωτίζουν εμπορικά πλοία, διεκδικώντας μεγάλα χρηματικά ποσά ως λύτρα. Για τον περιορισμό και την αντιμετώπιση των παραπάνω ενεργειών, οι Η.Π.Α. απέστειλαν στην Αφρική αμερικανούς στρατιωτικούς συμβούλους, με σκοπό τη δημιουργία της Africa Command, μιας νέα στρατιωτικής διοίκησης, η οποία μετά το 2008 έγινε επιχειρησιακή.

Η παρουσία νέων εμπορικών εταίρων στην Αφρική, όπως η Βραζιλία, η Ινδία και η Κίνα έδωσε στις αφρικανικές ελίτ τη δυνατότητα μεγαλύτερων ελιγμών. Ακόμα μεγαλύτερη δυνατότητα ελιγμών έδωσαν οι ξένοι επενδυτές που ήρθαν στις αφρικανικές χώρες λόγω των υψηλών ρυθμών της οικονομικής τους ανάπτυξης. Ως εκ τούτου, μια σειρά μεγάλων αλλαγών του εξωτερικού περιβάλλοντος σε συνδυασμό με τις θετικές εσωτερικές εξελίξεις βοήθησαν την Αφρική στο να ανακτήσει ένα μεγάλο μέρος της σημασίας της, για τις παγκόσμιες οικονομικές και γεωπολιτικές εξελίξεις.

Για δεκαετίες, οι αφρικανοί ηγέτες νομιμοποιούσαν την εξουσία τους και δικαιολογούσαν τις αποτυχίες τους με αναφορές στα δεινά της αποικιοκρατίας. Ωστόσο, στις αρχές του 21ου αιώνα, υπήρχαν θετικά μηνύματα από την Αφρική. Σύμφωνα με τον Goran Hayden (2005: 6-7) του Πανεπιστημίου της Φλόριντα, αυτό που ευθυνόταν για τις θλιβερές επιδόσεις της Αφρικής μετά την ανεξαρτησία ήταν οι μορφές της προαποικιακής κοινωνικής οργάνωσης. Αναλυτές, όπως ο Harrison (2002: 2-3), όπως και κάποιοι γάλλοι κοινωνιολόγοι (Etounga-Manguelle, 1990: 7) συναινούσαν με αυτήν την άποψη, υποδηλώνοντας με έμμεσο τρόπο ότι το βασικό μειονέκτημα της αποικιοκρατίας, στην ουσία ήταν ότι δεν κατάφερε να αλλάξει όσο θα έπρεπε τις Αφρικανικές κοινωνίες και ότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με περισσότερο και όχι με λιγότερη αποικιοκρατία. Οι πρόσφατες εξελίξεις δείχνουν πως καμία από αυτές τις απόψεις δεν έχουν ουσιαστική βάση. Ο δυναμισμός που αποπνέει η Αφρικανική ήπειρος τονίζει ότι η ευημερία της δεν προσδιορίζεται απαραίτητα από το παρελθόν της και πολύ περισσότερο από ορισμένα ενδογενή χαρακτηριστικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

Η συμμετοχή της Σοβιετικής Ένωσης στην υποσαχάρια Αφρική προήλθε από την αφρικανική ανεξαρτησία. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τόσο η ΕΣΣΔ όσο και οι Ηνωμένες Πολιτείες ασχολήθηκαν με έναν έντονο αγώνα για την «ψυχή της Αφρικής», προσπαθώντας να κερδίσουν τα νέα ανεξάρτητα αφρικανικά έθνη. Οι Σοβιετικοί προσέφεραν στους Αφρικανούς ένα εναλλακτικό μοντέλο κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και ήλπιζαν ότι η εφαρμογή τους θα είχε ως αποτέλεσμα μια στενότερη γεωπολιτική συμμαχία και την αναπόφευκτη πορεία της Αφρικής προς το σοσιαλισμό. Ωστόσο, αυτές οι πρώιμες προσδοκίες διακόπηκαν όταν κατέστη σαφές ότι τα αφρικανικά έθνη ακολουθούσαν συχνά τους δικούς τους πραγματικούς στόχους. Ακόμα και εκείνα τα καθεστώτα που επίσημα ήταν αφοσιωμένοι στον σοσιαλισμό, χρησιμοποιούσαν στην πραγματικότητα την ιδεολογία και εκμεταλλεύονταν τις αντιπαλότητες του ψυχρού πολέμου και τις ευαισθησίες των υπερδυνάμεων για τη δική τους πολιτική σκοπιμότητα. Στην Αγκόλα, στη Σομαλία, στην Αιθιοπία και στη Νότια Αφρική, οι Σοβιετικοί αφέθηκαν να αγωνιστούν με καθεστώτα και πολιτικά κινήματα που συχνά αφήφησαν τις προσδοκίες τους (Matusevich, 2009: 1260).

Η συμμετοχή της Σοβιετικής Ένωσης στην υποσαχάρια Αφρική μειώθηκε σημαντικά μετά τις μεταρρυθμίσεις του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ στη Σοβιετική Ένωση. Με τον Ψυχρό Πόλεμο να εξασθενεί και τη σοβιετική οικονομία σε συνωστισμό, η ΕΣΣΔ είχε ελάχιστα κίνητρα για να συνεχίσει την παρουσία της στην Αφρική. Μέχρι τη στιγμή της σοβιετικής κατάρρευσης το 1991, η χώρα είχε χάσει μεγάλο μέρος της παλαιότερης επιρροής της στην Αφρική, νότια της Σαχάρας (Matusevich, 2009: 1261).

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης έφερε το τέλος της ιδεολογικής καθοδήγησης της ιδιαίτερης σχέσης μεταξύ Ρωσίας και διαφόρων αφρικανικών κρατών. Ωστόσο, μετά από δέκα χρόνια αυτές οι σχέσεις αναζωπυρώθηκαν λόγω σημαντικών αλλαγών και στις δύο πλευρές. Κάτω από την προεδρία του Βλαντιμίρ Πούτιν και την οικονομική ανάκαμψη που ακολούθησε, η Ρωσία προσπάθησε να πετύχει την ανάκτηση ενός ηγετικού ρόλου

στην παγκόσμια πολιτική, ενώ διάφορα αφρικανικά κράτη αυξήθηκαν πολιτικά πιο σταθερά και οικονομικά πιο επιτυχημένα (Arkhangelskaya & Shubin, 2013: 5).

Αυτή τη φορά, οι σχέσεις επικεντρώνονταν κυρίως στα οικονομικά και το εμπόριο, παρά στην ιδεολογία όπως στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Προσέλκυσε από τους άφθονους πόρους της Αφρικής, ιδιαίτερα από την ενέργεια και το περιβάλλον ορυκτά, ένας μικρός αριθμός μεγάλων ρωσικών εταιρειών άρχισε να κάνει επιχείρηση με την ήπειρο στις αρχές του αιώνα. Αυτή η επανασύνδεση με την Αφρική ήρθε κάπως καθυστερημένα, μετά από σημαντικά κράτη, καθώς η Κίνα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρωπαϊκή Ένωση ενέτειναν τη δέσμευσή τους. Την ίδια στιγμή, τη Ρωσία και την Αφρική βρήκε κοινή αιτία στις διεθνείς πολιτικές σχέσεις, όπως μαρτυρούν παρόμοιες πολιτικές σε πολυμερείς οργανισμούς, με ιδιαίτερο στόχο τη Δυτική ηγεμονία στην παγκόσμια οικονομία (Tsygankov, 2019: 4-6).

Και όπως επισημαίνεται, η Ρωσία πρέπει να ξεκινήσει μια πιο ολοκληρωμένη, φιλική προς το χρήστη, διαφανή και ανταγωνιστική στρατηγική δέσμευσης για να καταστεί ένας σημαντικός παράγοντας στην επιχειρηματική δραστηριότητα με την Αφρική. Η Ρωσία και η Αφρική χρειάζονται επίσης να εξοικειωθούν καλύτερα μεταξύ τους, ιδιαίτερα πώς να συνεργάζονται μεταξύ τους. Μέχρι στιγμής, δεν μπορούμε να μιλάμε πραγματικά για ένα ορατό ρωσικό άξονα προς την Αφρική στις συνολικές διεθνείς σχέσεις της. Ωστόσο, εάν οι συνθήκες παραμένουν ευνοϊκές, αυτό μπορεί να αναπτυχθεί με την πάροδο του χρόνου (Marten et al., 2014: 190).

5.1. Η στρατιωτική παρουσία

Οι εικασίες για μια ρωσική στρατιωτική βάση στην Αφρική έχουν επικεντρωθεί σε πολλές χώρες όπου η Σοβιετική Ένωση είχε μια κανονική στρατιωτική παρουσία. Για παράδειγμα, το 2016 ο ρωσικός Τύπος ανέφερε ότι η Μόσχα διαπραγματεύεται με τον Πρόεδρο της Αιγύπτου Αμπντέλ Φατάχ αλ Σίσι σχετικά με τους όρους πρόσβασης στη βάση Sidi-Barrani.

Η ιδέα να ανοίξει στρατιωτική βάση στο Σουδάν συζητήθηκε κατά την επίσκεψη του Προέδρου Ομάρ ελ-Μπεσίρ στη Μόσχα στα τέλη του 2017. Ο Σουδανός πρόεδρος δεν μπορεί να θεωρηθεί ο πιο αξιόπιστος εταίρος, ωστόσο,

στην πρώτη συνεδρίαση ο πρόεδρος κατηγορήθηκε από το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, διότι φέρεται να είχε διοργανώσει εκστρατεία με σκοπό τη δολοφονία, τον βιασμό και τη λεηλασία κατά αμάχων στο Νταρφούρ (Blasi et al., 2018: 4-5).

Μια εναλλακτική λύση στο Σουδάν, εάν η Ρωσία θέλει να ενισχύσει την ικανότητά του να διατηρεί ναυτικές εγκαταστάσεις στην Ερυθρά Θάλασσα, στον Κόλπο του Άντεν και του δυτικού Ινδικού Ωκεανού, θα μπορούσε να είναι η Ερυθραία. Κατά τον Σεπτέμβριο του 2018, ο υπουργός Οζμάν Σάλεχ Μοχάμεντ συναντήθηκε με τον Ρώσο υπουργό Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ στο Σότσι. Τα δύο μέρη υπέγραψαν συμφωνία που υποδηλώνει μια αναδυόμενη εμπορική-στρατιωτική σχέση συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας ενός κέντρου εφοδιαστικής στο κέντρο του λιμανιού της Αριδαίας της Ερυθραίας (Kudrin & Gurvich, 2015: 31-32).

5.2. Ο ρόλος της Ρωσίας στη Λιβύη

Οι διπλωματικές επαφές μεταξύ Ρωσίας και Λιβύης ήταν σε γενικές γραμμές στενές και παραγωγικές, καθώς και οι δύο χώρες παρουσίαζαν ασταθείς σχέσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο τέως ηγέτης της Λιβύης Μουαμάρ Αλ-Καντάφι ήταν στενός σύμμαχος της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς η Σοβιετική Ένωση θεωρούσε τη Λιβύη ως έναν από τους ισχυρότερους συμμάχους της στον αραβικό κόσμο και επιπλέον παρείχε στη Λιβύη όπλα και στρατιωτικούς συμβούλους σε όλη τη δεκαετία του 1970 και του 1980 (Barmin, 2017: 4). Τον Απρίλιο του 2008, ο Βλαντιμίρ Πούτιν επισκέφθηκε τη Λιβύη, η οποία ήταν η πρώτη επίσκεψη ενός Ρώσου Προέδρου στη Λιβύη. Αν και η Ρωσία επέκρινε την εκστρατεία του ΝΑΤΟ στη Λιβύη, ο Ντμίτρι Μεντβέντεφ εξέφρασε την άποψη ότι ο συνταγματάρχης Καντάφι έχασε τη νομιμότητα και ζήτησε να παραιτηθεί. Παρόλα αυτά, η Ρωσία διατηρούσε διπλωματική παρουσία στην Τρίπολη με την κυβέρνηση Καντάφι μέχρι το Σεπτέμβριο του 2011, όταν η Μόσχα άλλαξε την αναγνώριση στο Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο κατά του Καντάφι (Facon, 2017: 2-3). Ο Βλαντιμίρ Πούτιν επέκρινε έντονα τις Ηνωμένες Πολιτείες για τη δολοφονία του Καντάφι, ενώ ο υπουργός Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ δήλωσε ότι ο Καντάφι δεν έπρεπε να είχε σκοτωθεί και πρόσθεσε ότι ο θάνατός του πρέπει να διερευνηθεί.

Η Ρωσία ανέστειλε όλες τις συμβάσεις για την προμήθεια στρατιωτικού εξοπλισμού στη Λιβύη το 2011 κατά τη διάρκεια του πρώτου εμφύλιου πολέμου, ενώ στις 7 Μαΐου 2012, διέκοψε τον αποκλεισμό όσον αφορά στην προμήθεια όπλων. Μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο στη Λιβύη το 2011, η Ρωσία υποστήριξε τη σταθεροποίηση της χώρας και από τότε που ξέσπασε η νέα σύγκρουση υποστήριξε κυρίως το Συμβούλιο Αντιπροσώπων (Κοινοβούλιο) και τον Λιβυκό Εθνικό Στρατό (ΛΕΣ) με βάση το Τομπρούκ (με επικεφαλής τον Στρατάρχη Χαλίφα Χαφτάρ) έναντι της Κυβέρνησης Εθνικής Συνεννόησης με έδρα την Τρίπολη και επικεφαλής τον ισλαμιστή πρωθυπουργό Φαγέζ αλ Σαράζ, ο οποίος υποστηρίχθηκε από το ΟΗΕ και διάφορες άλλες χώρες⁴. Το 2013, μετά την επίθεση που δέχθηκε η ρωσική πρεσβεία στη Λιβύη, η Ρωσία απέσυρε όλους τους Ρώσοι διπλωμάτες με τις οικογένειές τους από τη χώρα (Rodkiewicz, 2018: 4-5).

Τον Φεβρουάριο του 2015, μετά την εκδήλωση του δεύτερου εμφύλιου πολέμου στη Λιβύη μεταξύ του Συμβουλίου Αντιπροσώπων με βάση το Τομπρούκ και του Γενικού Εθνικού Κογκρέσου, συζητήθηκαν οι προοπτικές για την υποστήριξη των πρώτων με την παροχή όπλων στο Κάιρο κατά τη συνάντηση του προέδρου της Βλαντιμίρ Πούτιν της Ρωσίας με την κυβέρνηση της Αιγύπτου, κατά τη διάρκεια της οποίας οι ρώσοι αντιπρόσωποι ήρθαν σε επαφή με μια αντιπροσωπεία της Λιβύης. Ο συνταγματάρχης Ahmed al-Mismari, εκπρόσωπος του αρχηγού του Εθνικού Στρατού της Λιβύης, δήλωσε ότι ο εξοπλισμός του στρατού της Λιβύης αποτέλεσε σημείο συζήτησης μεταξύ των προέδρων της Αιγύπτου και της Ρωσίας στο Κάιρο (Roselle, 2017: 100-101).

Ο υφυπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας, Μιχαήλ Μπογκντάνοφ, δήλωσε ότι η Ρωσία θα προμηθεύσει την κυβέρνηση της Λιβύης με όπλα εάν αρθούν οι κυρώσεις του ΟΗΕ κατά της Λιβύης. Τον Απρίλιο του 2015, ο Πρωθυπουργός Αμπντουλάχ Αλ Τάνι επισκέφθηκε τη Μόσχα και ανακοίνωσε ότι η Ρωσία και η Λιβύη θα ενισχύσουν τις σχέσεις τους, και ιδίως αυτές που αφορούν την οικονομία. Συναντήθηκε επίσης με τον ρώσο υπουργό Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ και

---

⁴ Η κυβέρνηση της Τρίπολης, πέραν των καλών σχέσεων με ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ιταλία, θα βρεθεί να στηρίζεται από τις δύο χώρες που κυρίως εκπροσωπούν τη γραμμή της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην περιοχή, την Τουρκία και το Κατάρ. Ειδικά για την Τουρκία αυτή αντανάκλούσε και την ευρύτερη προσπάθειά της να αποκτήσει ρόλο και επιρροή στην περιοχή.

(<https://www.in.gr/2020/01/18/world/pos-ftasame-ston-emfylio-tis-livyis-kai-ti-prepei-na-kanei-ellada/>)

δήλωσε ότι ζητά τη βοήθεια της Ρωσίας για τον καθορισμό των κρατικών θεσμών και στρατιωτικών δυνάμεων της χώρας. Ο πρωθυπουργός συναντήθηκε επίσης με τον Νικολάι Πατρούσεβ, σύμβουλο ασφαλείας του Ρώσου Προέδρου, και μίλησε για την ανάγκη αποκατάστασης της σταθερότητας στη Λιβύη καθώς και για την επιρροή των τρομοκρατικών ομάδων στη χώρα. Ο Πατρούσεβ δήλωσε ότι μια προτεραιότητα για την περιφερειακή πολιτική της Ρωσίας είναι η προστασία της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Λιβύης (Facon, 2017: 4-5).

Κατά τους πρώτους μήνες του 2017, η Ρωσία αύξησε τη συμμετοχή της στην επίλυση της σύγκρουσης στη Λιβύη, υποστηρίζοντας όλο και περισσότερο το Συμβούλιο Αντιπροσώπων με βάση το Τομπρούκ και όχι την Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας που υποστηρίχθηκε από τον ΟΗΕ. Ο ηγέτης του Εθνικού Στρατού της Λιβύης (ΛΕΣ), ο Στρατάρχης Χαλίφα Χαφτάρ είναι πιστός στο Συμβούλιο των Αντιπροσώπων και είχε επισκεφθεί τη Μόσχα αρκετές φορές καθ' όλη τη διάρκεια του 2016, ενώ τον Ιανουάριο του 2017 συναντήθηκε με στρατιωτικούς αξιωματούχους και συζήτησε για τον εξοπλισμό των δυνάμεών του με νέα όπλα από τη Ρωσία. Στα τέλη Φεβρουαρίου, ο πρωθυπουργός της Κυβέρνηση Εθνικής Συνεννόησης της Λιβύης, Φαγιέζ αλ Σαράτζ, δήλωσε ότι θέλει τη Ρωσία να μεσολαβήσει στις συνομιλίες μεταξύ του στρατηγού Χαφτάρ και της κυβέρνησής του (Meyer & de Sales Marques, 2018: 6-7).

Ωστόσο, στις 2 Μαρτίου του 2017, διεξήχθησαν συνομιλίες στη Μόσχα μεταξύ του υπουργού Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ, του υφυπουργού Εξωτερικών Μιχαήλ Μπογδάνο και μιας αντιπροσωπείας της Κυβέρνηση Εθνικής Συνεννόησης της Λιβύης υπό την ηγεσία του αντιπροέδρου Αχμέντ Μάιτικ και του υπουργού Εξωτερικών Mohamed Taha Siala. Συζήτησαν τη συνεχιζόμενη κρίση στη Λιβύη και τις πιθανές λύσεις, ενώ η ρωσική πλευρά υπογράμμισε ότι υπάρχει ανάγκη για διάλογο μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών. Την ίδια ημέρα, ο Mohammed al-Dairi, ο υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης Τομπρούκ, καλωσόριζε το αυξανόμενο ενδιαφέρον της Ρωσίας για τη Λιβύη, αναγνωρίζοντας το ρόλο της για την περιοχή. Οι συζητήσεις θεωρήθηκαν από ορισμένους αναλυτές ως μια προσπάθεια της Κυβέρνηση Εθνικής Συνεννόησης της Λιβύης να αυξήσει τις σχέσεις με τη Ρωσία ανταποκρινόμενη στους αυξανόμενους δεσμούς της με το Συμβούλιο των Αντιπροσώπων. Ο Σεργκέι Λαβρόφ δήλωσε κατά τη διάρκεια της συνάντησης ότι η Ρωσία ενδιαφέρεται να βοηθήσει τη Λιβύη να ξεπεράσει την

κρίση και ότι διατηρεί επαφή με όλες τις φατρίες της Λιβύης (Meyer & de Sales Marques, 2018: 7).

Κατά τη διάρκεια του φόρουμ για το Μεσογειακό Διάλογο στη Ρώμη τον Δεκέμβριο του 2017, ο αναπληρωτής πρωθυπουργός Αχμέτ Μάιτκ δήλωσε ότι αναμένει ότι η Ρωσία θα συμμετάσχει στη συνδρομή για την ανοικοδόμηση της Λιβύης μετά την επίλυση του συνεχιζόμενου εμφύλιου πολέμου, ενώ επίσης δήλωσε ότι προσβλέπει στην περαιτέρω αύξηση των διμερών σχέσεων. Πολλές ημέρες νωρίτερα, ο ρώσος υφυπουργός Εξωτερικών Μιχαήλ Μπογκντάνοφ συναντήθηκε με τον Μπασίρ Σάλεχ Μπασίρ, πρώην βοηθό του Καντάφι, και επανέλαβε ότι η Ρωσία θα συμβάλει σε μια ειρηνευτική διευθέτηση στη χώρα (Rodkiewicz, 2018: 5).

Στον πόλεμο που εν τούτοις ακόμα και σήμερα συνεχίζεται, η στήριξη του Κρεμλίνου απέναντι Χαφτάρ στην Τρίπολη είναι ξεκάθαρη. Παράλληλα οι ΗΠΑ ανησυχούν περισσότερο για τη συμμετοχή της ρωσικής στρατιωτικής δύναμης στη Λιβύη, καθώς ο αντίκτυπος αυτής της επέμβασης μπορεί στην πραγματικότητα να αντικατοπτρίζεται στη διπλωματική πορεία των γεγονότων. Η παθητικότητα και η αδιαφορία της Ευρώπης, παράλληλα με την αποτυχία της Αμερικανικής κυβέρνησης να αναπτύξει μια συνεκτική στρατηγική - επέτρεψαν ήδη σε παράγοντες με πολύ μικρότερη επιρροή να επηρεάσουν το έργο στη Λιβύη. Για παράδειγμα, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και η Τουρκία έχουν αποδειχθεί καθοριστικοί παράγοντες στην πράξη. Ενώ η Ρωσία μπορεί να στερείται το πολιτικό κεφάλαιο για να δρομολογήσει μια διαδικασία όπως η Αστάνα στη Λιβύη, το παίγνιο της στην αδράνεια των ομολόγων της μπορεί να το τοποθετήσει ως διαπραγματέυση εξουσίας (Joffé, 2020: 2-3).

Η Ρωσία έχει αναπτύξει πολλούς μισθοφόρους στην περιοχή, καθώς και προσωπικό για να υποστηρίξει τη θέση του Χαφτάρ. Αυτή η παρέμβαση συνέπεσε με την έναρξη της διαδικασίας του Βερολίνου από τη Γερμανία και τον Ειδικό Εκπρόσωπο των Ηνωμένων Εθνών Γκασσάν Σαλαμέ τον Σεπτέμβριο του 2019. Το γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών ενέκρινε αρχικά αυτή την πρωτοβουλία ως σύνοδο κορυφής για τα κράτη που παρεμβαίνουν για να σταματήσουν ανεπιφύλακτα την υποστήριξή τους στα αντιμαχόμενα μέρη στη Λιβύη. Η δέσμευση των ξένων παραγόντων να αποσύρουν την υποστήριξή τους θα ανοίξει

το δρόμο για την επανέναρξη της πολιτικής διαδικασίας υπό την ηγεσία του ΟΗΕ. Αντ' αυτού, μετά από αρκετές προπαρασκευαστικές συναντήσεις, η διαδικασία του Βερολίνου μπόρεσε να μετατραπεί σε πλατφόρμα μέσω της οποίας ορισμένοι υποστηρικτές του Χαφτάρ - ιδιαίτερα η Γαλλία και η Αίγυπτος - προσπάθησαν να διαμορφώσουν ένα πολιτικό, οικονομικό και ασφαλές τοπίο ευνοϊκό για το Χαφτάρ και τις Λιβυκές Αραβικές Ένοπλες Δυνάμεις (Bandeira, 2019: 99).

Η ανάπτυξη των μισθοφόρων από την Ρωσία δεν ήταν παράλληλη με την έναρξη της διαδικασίας του Βερολίνου. Ήρθε επίσης σε μια κρίσιμη στιγμή για τον Χαφτάρ, του οποίου ο στρατός είχε υποστεί στρατιωτικές αποτυχίες μετά την απώλεια της κύριας προώθησης του. Με τον τρόπο αυτό, η Ρωσία είχε αρχικά κάποια μορφή εύλογης αμφισβήτησης σχετικά με το βαθμό συμμετοχής της. Έγινε επίσης ένας από τους πρωταρχικούς παράγοντες που μπορούν να επηρέασαν το στρατιωτικό τοπίο της επίθεσης του Χαφτάρ, υπαγορεύοντας έτσι τη στρατιωτική και πολιτική σημασία του στρατιωτικού γενικού στρατού. Σε αντίθεση με άλλα κράτη-εξωτερικούς παράγοντες στη Λιβύη, η Ρωσία είναι το μόνο κράτος με αρκετές δυνάμεις εδάφους, ικανή να αλλάξει αποφασιστικά το αποτέλεσμα της επίθεσης του Χαφτάρ.

Παρά την έντονη ανάμειξη της Ρωσίας, οι συμμετέχοντες στη διαδικασία του Βερολίνου ήταν ευχαριστημένοι από αυτή τη νέα εξέλιξη. Οι συμβολές των ρωσικών στρατευμάτων συμπλήρωναν τις επίμονες αεροπορικές επιδρομές που διεξήγαγαν μαχητικά αεροσκάφη από τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, κινεζικής κατασκευής πύραυλοι και, κατά καιρούς, μη επανδρωμένα αεροσκάφη των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων. Η υπεροχή της Πολεμικής Αεροπορίας της Λιβύης (υπό τον ΛΕΣ) έχει φέρει σημαντικά αποτελέσματα, ενώ τα ξένα αεροσκάφη που εκτελούν πτήσεις στην περιοχή, δεν έχουν ακόμη επιτύχει ένα στρατιωτικό επίτευγμα στο έδαφος, ειδικά σε πυκνοκατοικημένες αστικές περιοχές. Ωστόσο, οι αντεπιθέσεις της Κυβέρνησης Εθνικής Συνεννόησης δεν είναι πλέον τόσο αποτελεσματικές όσο ήταν. Στο επίπεδο του ηθικού, αυτό έλαβε ένα σοβαρό πλήγμα και ίσως το πιο σημαντικό, καθώς η ανάπτυξη των ρώσων μισθοφόρων ήρθε σε μια εποχή μείωσης της τουρκικής στρατιωτικής υποστήριξης για τις δυνάμεις που ευθυγραμμίστηκαν με το Συμβούλιο των Αντιπροσώπων. Αυτές οι δυνάμεις είναι πλέον πιο ευάλωτες από ποτέ (Joffé, 2020: 6-7).

Βέβαια, τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, βρισκόμαστε σε άλλη μία κρίσιμη καμπή στον εμφύλιο της Λιβύης. Την 27η Νοεμβρίου 2019, η Τουρκία προχώρησε σε μία παράνομη συμφωνία οριοθέτησης Μνημονίου Συνεργασίας για την οριοθέτηση θαλασσίων συνόρων και Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) με την Κυβέρνηση Εθνικής Συνεννόησης της Λιβύης του Φαγιέζ αλ Σαράτζ, η οποία κυρώθηκε από το τουρκικό Κοινοβούλιο στις 7 Δεκεμβρίου και από το λιβυκό στις 8 Δεκεμβρίου 2019⁵. Παράλληλα, η Τουρκία ανακοίνωσε ότι προχωρά στην αποστολή στρατευμάτων στην Λιβύη, προκειμένου να ενισχύσει τον υποστηριζόμενο από αυτήν ισλαμιστή Φαγιέζ αλ Σαράτζ⁶, χωρίς ωστόσο να διαφεύδεται η αποστολή με ειδικών πτήσεων φανατικών ισλαμιστών και άλλων τουρκμένων παραστρατιωτικών από το μέτωπο της Συρίας⁷. Όλες αυτές οι προσπάθειες επηρεασμού της τελικής έκβασης της αντιπαράθεσης στη Λιβύη έρχονται σε ευθεία σύγκρουση με την πολιτική της Ρωσίας, συνεπώς δεν αποκλείεται μία ένοπλη αντιπαράθεση ρωσικών και τουρκικών δυνάμεων στο έδαφος της αφρικανικής αυτής χώρας (ή τουλάχιστον των αντιπροσώπων τους, στα πλαίσια του proxy war)⁸.

5.3. Η στάση της Ρωσίας στην Αραβική Άνοιξη σε Χώρες της Αφρικής

Μετά τα γεγονότα που οδήγησαν στην πτήση του Προέδρου της Τυνησίας Μπεν Αλί, στις 14 Ιανουαρίου 2011, ο Ρώσος Πρόεδρος Ντιμίτρι Μεντβέντεφ, μιλώντας στο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ στο Νταβός στις 26 Ιανουαρίου, στην ουσία φάνηκε να ευθυγραμμίζεται με τη Δύση, καθώς δήλωσε ότι τα γεγονότα στην Τυνησία αποτελούν ένα μάθημα για όλες τις κυβερνήσεις οι οποίες αναπαύονται στις δάφνες τους και δεν συμπορεύονται με την κοινωνία. Κάτι αντίστοιχο συνέβει και με την περίπτωση της Αιγύπτου (Erenler, 2012: 6). Η ρωσική κυβέρνηση αντιδρούσε με προσοχή στα δραματικά γεγονότα που εξελίσσονταν στο Κάιρο, ωστόσο ο Πρόεδρος Μεντβέντεφ, ο υπουργός Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ και ο εκπρόσωπος του υπουργείου Εξωτερικών Αλεξάντερ Λοκάσεβιτς τόνισαν την ανάγκη για μια ειρηνική επίλυση της

⁵ <https://www.iefimerida.gr/kosmos/libyi-ethese-se-ishy-ti-symfonia-me-tin-toyrkia>

⁶ https://www.efsyn.gr/kosmos/227064_apostoli-strategyaton-sti-libyi-anakoinose-o-erntogan

⁷ <https://www.ptisidiastima.com/turkish-backed-factions-open-centers-attracting-fighters-to-join-battles-in-libya/> και https://www.efsyn.gr/kosmos/afriki/226945_guardian-2000-syroys-antartes-stelnei-i-toyrkia-sti-libyi

⁸ https://www.ethnos.gr/kosmos/81200_rosoi-analytes-ta-toyrkika-strategyata-tha-ittithoyn-sti-libyi-vid

κατάστασης. Παρόλο που η Μόσχα υποστήριζε περισσότερο τον Μουμπάρακ πριν από την πτώση του, εκείνη έσπευσε να τονίσει γρήγορα τη σημασία μιας «ισχυρής και δημοκρατικής» Αιγύπτου, σηματοδοτώντας έτσι τη θέληση της Μόσχας να συνεργαστεί με τη νέα κυβέρνηση. Όπως και στην περίπτωση της Λιβύης, η Ρωσία ευθυγραμμίστηκε με τη Δύση, αποδεχόμενη την πολιτική αλλαγή στην Αίγυπτο (Erenler, 2012: 6).

Ωστόσο, η Μόσχα αντέδρασε διαφορετικά στην εξέγερση εναντίον του Καντάφι στη Λιβύη. Ενώ η αλλαγή καθεστώτος στην Τυνησία και στην Αίγυπτο συνέβη σε μεγάλο βαθμό με ειρηνικά μέσα χωρίς εξωτερική παρέμβαση, ο Καντάφι αντιστάθηκε σθεναρά στους αντιπάλους του και εμφανίστηκε στα πρόθυρα να τους νικήσει. Οι συζητήσεις στη Δύση σχετικά με τη δυνατότητα μιας στρατιωτικής επέμβασης κατά του Καντάφι, είχαν αρχίσει να γίνονται ολοένα και εντονότερες. Ο τότε Πρόεδρος της Ρωσίας Μεντβέντεφ προειδοποίησε για την άνοδο των «φανατικών» στην εξουσία στη Μέση Ανατολή και προειδοποίησε για τον κίνδυνο της εξάπλωσης του εξτρεμισμού. Μάλιστα, πρότεινε ότι η Δύση προωθούσε αυτές τις ανατροπές και ότι η τελική της πρόθεση ήταν να φέρει πολιτική αλλαγή στη Ρωσία. Ο τότε πρωθυπουργός Βλαντιμίρ Πούτιν προειδοποίησε ότι οι προσπάθειες της Δύσης να επιβάλουν τη δημοκρατία θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην άνοδο των ισλαμιστών και ότι η άνοδό τους στη Βόρεια Αφρική θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά και άλλες περιοχές, συμπεριλαμβανομένου του Βόρειου Καυκάσου της Ρωσίας, της Ρωσίας γενικότερα, όπως και της Κίνας, οι οποίες μάλιστα απείχαν από την ψηφοφορία για την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για τη δημιουργία ζώνης απαγόρευσης πτήσεων κατά της Λιβύης. Αυτή η κίνηση από τη Μόσχα έδειξε ότι, παρά την έντονη δυσφορία που είχε με τις αμερικανικές στρατιωτικές παρεμβάσεις με στόχο την προώθηση της δημοκρατίας, η Μόσχα αποτίμησε ακόμη καλύτερα τις καλές σχέσεις με την Αμερική και τη Δύση. Σχεδόν αμέσως μετά την έναρξη, όμως, η Μόσχα (καθώς και ο Αραβικός Σύνδεσμος) άρχισαν να ασκούν κριτική για το πώς οι ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ διεξήγαγαν την παρέμβαση. Στη συνέχεια, σε ένα περίεργο γεγονός στις 21 Μαρτίου, μια δήλωση του πρωθυπουργού Πούτιν επικρίνοντας τη Δυτική στρατιωτική δράση εναντίον της Λιβύης ως μια σύγχρονη σταυροφορία ακολούθησε δύο ώρες αργότερα ο Πρόεδρος Μεντβέντεφ λέγοντας ότι ήταν δεν ήταν δόκιμη η χρήση του όρου σταυροφορία και επιπλέον ανέφερε ότι

δεν εναντιώθηκε στο ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ κατά της Λιβύης. Εντούτοις, ενώ ορισμένοι παρατηρητές το είδαν ως ένδειξη σοβαρής σύγκρουσης μεταξύ του Πούτιν και του Μεντβέντεφ, άλλοι το είδαν ως μια διακεκριμένη διαφωνία με τη δήλωση του Πούτιν που είχε ως στόχο να ευχαριστήσει το ρωσικό εγχώριο ακροατήριο (Katz & Fairfax, 2011: 4-6). Από τότε, η ρωσική θέση στη Λιβύη έχει πλησιάσει περισσότερο στη θέση της Δύσης. Στη Σύνοδο Κορυφής της G-8 στο Deauville στις 27 Μαΐου, ο Μεντβέντεφ δήλωσε ότι ο Καντάφι πρέπει να παρατεθεί και προσέφερε ρωσική διαμεσολάβηση για να το φέρει αυτό το θέμα. Στις αρχές Ιουνίου, ο Μεντβέντεφ έστειλε στον Μιχαήλ Μαργέλοφ (πρόεδρο της επιτροπής εξωτερικών σχέσεων του Συμβουλίου της Ρωσικής Ομοσπονδίας) ως προσωπικός του αντιπρόσωπος στη Λιβύη για συνομιλίες τόσο με την κυβέρνηση Καντάφι όσο και με τους επαναστάτες. Ακόμα και στην περίπτωση της Λιβύης η Μόσχα φαίνεται να ευθυγραμμίστηκε με τη Δύση (Erenler, 2012: 6).

5.4. Η δυναμική της Αφρικής από τη σκοπιά της Ρωσίας

Ωστόσο, υπάρχει μια αυξανόμενη κατανόηση στους Ρώσους επίσημους και επιχειρηματικούς κύκλους ότι η Αφρική είναι μια προσοδοφόρα νέα αγορά με τεράστια παγκόσμια σημασία, προσφέροντας περισσότερες νέες ευκαιρίες για τις επιχειρήσεις από οποιοδήποτε άλλο μέρος του κόσμου. Οι ρωσικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται ήδη στην Αφρική εξετάζουν το ενδεχόμενο να επεκτείνουν την παρουσία τους και ο νέος ρόλος τους είναι αναπόφευκτος.

Σύμφωνα με τον σχεδιασμό της μακροπρόθεσμης κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης της Ρωσικής Ομοσπονδίας για την περίοδο μέχρι το έτος 2020, που εγκρίθηκε από την Ρωσική κυβέρνηση το 2006, μέχρι το 2020 η Ρωσία πρέπει να ολοκληρώσει την μετάβαση της οικονομίας της με βάση την εξαγωγή πρώτων υλών σε καινοτόμα προϊόντα για την ανάπτυξη και την επίτευξη του επιπέδου οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Το μερίδιο των καινοτόμων προϊόντων στη βιομηχανική παραγωγή αναμένεται να φτάσει το 25-35% (έναντι 2,5% το 2005), ενώ το μερίδιο της στον τομέα της υψηλής τεχνολογίας και της οικονομίας της γνώσης στο ΑΕγχΠ πρέπει να είναι τουλάχιστον 17-20% (έναντι 10,5% το 2006). Ρωσικές εξαγωγές αναμένεται να αυξηθούν από 354 δισεκατομμύρια δολάρια το 2007 σε πάνω από 900 δισεκατομμύρια δολάρια κατά το 2020 (Tsygankov, 2019 :

6). Η εξαγωγή προϊόντων μηχανικής θα αυξηθεί περισσότερο από τα 6 και θα φτάσει τα 110-130 δισεκατομμύρια δολάρια (Σχεδιασμός της μακροπρόθεσμης κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης της Ρωσικής Ομοσπονδίας 2008/2009: αριθ 1662).

Με γνώμονα αυτούς τους στόχους, η διεθνής σημασία της Αφρικής ως ένας εταίρος του εμπορίου και επενδύσεων που αναγνωρίζεται από τη Ρωσία. Οι ακόλουθοι παράγοντες, ειδικότερα, παίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτό το αναπτυσσόμενο σενάριο: Πλούσιες πηγές πετρελαίου, φυσικό αέριο και άλλα ορυκτά που υπάρχουν στην Αφρική (9,7% τοις εκατό του παγκοσμίως αποδεδειγμένου πετρελαίου και το 7,8% των αποθεμάτων φυσικού αερίου και συνολικά περίπου το 30% των παγκόσμιων πόρων) ενισχύουν την προσέλκυση εκβιομηχανισμένων κρατών και πρόσφατα, ρωσικών εταιρειών ενέργειας (Blasi et al., 2018: 3-4). Αξίζει να σημειωθεί ότι στις 22-23 Οκτωβρίου 2019 έλαβε χώρα η πρώτη οικονομική σύνοδος Ρωσίας – Αφρικής στο Σότσι, με συμπροεδρεύοντα του Ρώσου προέδρου, του Αιγύπτιου προέδρου Αλ Σίσι και με την συμμετοχή 42 ηγετών αφρικανικών κρατών. Στη διάρκεια της συνόδου πραγματοποιήθηκε υπογραφή δεκάδων συμφωνιών και μνημονίων συνεργασίας με το ρωσικό κράτος, με κρατικές αλλά και ιδιωτικές επιχειρήσεις. Η Μόσχα βέβαια δεν είναι σε θέση να ανταγωνιστεί τα δεκάδες δισεκατομμύρια που ξοδεύει η Κίνα σε αφρικανικές χώρες συμμετέχοντας σε προγράμματα ανάπτυξης και ενίσχυσης των υποδομών. Εδώ πρόκειται για άλλα πλεονεκτήματα της Ρωσίας, τα οποία είναι περιζήτητα, ειδικά από ορισμένες χώρες της Αφρικής που αντιμετωπίζουν ζητήματα ασφάλειας. Η ρωσική παρέμβαση στη Συρία από το 2015 και μετά, έχει αποτελέσει μια τεράστια διαφήμιση της ρωσικής «σκληρής ισχύος», μια απόδειξη ότι η Ρωσία παραμένει μία ισχυρή δύναμη διαστάσεων υπερδύναμης και πάνω απ' όλα: διακρίνεται για την συνέπεια και την αξιοπιστία της με την οποία υπερασπίζεται τους συμμάχους της. Η Ρωσία κατάφερε κυριολεκτικά να σώσει τον ηγέτη της Συρίας Μπασάρ αλ-Άσαντ και να επιβάλει πλήρη κυριαρχία στη Συρία, χωρίς να προσβάλει ή να φέρει σε δύσκολη θέση τη Δαμασκό⁹. Επιπλέον, σε μια κίνηση υψηλού συμβολισμού, κατά τη διάρκεια της Συνόδου στο Σότσι, η Μόσχα έστειλε σε φιλική επίσκεψη στην Νότια Αφρική δυο στρατηγικά βομβαρδιστικά Tu-

⁹ <https://www.liberal.gr/apopsi/i-rosia-kanei-apobasi-stin-afriki/272006>

160, τα οποία έχουν την επιχειρησιακή δυνατότητα να μεταφέρουν πυρηνικούς πυραύλους.

Στην Αφρική η Μόσχα αναζητά συνεργασίες με πολλαπλούς στόχους. Στρατιωτική και πολιτική επιρροή, εξασφάλιση σπάνιων πρώτων υλών όπως κοβάλτιο, χρώμιο και βωξίτη και εξαγωγή ρωσικής τεχνολογίας. Ρωσικές κρατικές εταιρείες πραγματοποιούν εξορύξεις βωξίτη στη Γουινέα, συμμετέχουν σε ορυχεία διαμαντιών στην Αγκόλα και έκλεισαν συμβόλαια για εξόρυξη φυσικού αερίου στη Μοζαμβίκη. Ο ρωσικός ενεργειακός γίγαντας Lukoil έχει κλείσει σημαντικά συμβόλαια στο Καμερούν, τη Γκάνα και τη Νιγηρία, ενώ διαπραγματεύεται μερίδιο της κρατικής ενεργειακής εταιρείας του Κονγκό. Ειδικά στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας η Μόσχα φαίνεται πως έχει βρει στην Αφρική ένα τεράστιο πεδίο ανάπτυξης μεγάλων συμφωνιών για την κατασκευή πυρηνικών σταθμών. Η αρχή έγινε με την συμφωνία για τον πυρηνικό σταθμό στην Ελ-Ντάμπα στην Αίγυπτο από την Rosatom, αξίας πάνω από 25 δισεκατομμύρια ευρώ, ενώ στο Σότσι έκλεισε η συμφωνία για την κατασκευή δύο πυρηνικών σταθμών στην Αιθιοπία ισχύος 12.000 megawatt¹⁰. Να σημειωθεί εδώ ότι σύμφωνα με πρόσφατο δημοσίευμα – πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Moscow Times: «Η Ρωσία διαγράφει το χρέος της Αιθιοπίας», ίσο με 163 εκατ. δολάρια¹¹. Η κίνηση αυτή του Πούτιν ακολουθεί τις αντίστοιχες διαγραφές χρεών της Μοζαμβίκης, της Μαδαγασκάρης και της Τανζανίας, που χρονολογούνται από την εποχή της Σοβιετικής Ένωσης, και που η Μόσχα δεν είχε καμία ελπίδα να εισπράξει ποτέ.

Με ένα ΑΕγχΠ περίπου έξι τοις εκατό ετησίως σε συνδυασμό με ένα εξαιρετικό δημογραφικό προφίλ, η Αφρική ενσαρκώνει μια εκρηκτική δυναμική στην αγορά. Υπάρχει μια ανερχόμενη μεσαία τάξη, μια ταχεία αστικοποίηση και ένας ηπειρωτικός πληθυσμός που θα διπλασιάσει περίπου δύο δισεκατομμύρια το 2050 από το σημερινό σχεδόν ένα δισεκατομμύριο το οποίο μπορεί να μεταφραστεί στις σημαντικότερες αγορές καταναλωτικών στόχων στη Ρωσία (Tsygankov, 2019: 7).

Προφανώς, αυτή η ανάπτυξη της αστικοποίησης θα επιφέρει βαθιές αλλαγές στη ζήτηση για εισαγωγή για αυξημένο μερίδιο των εξελιγμένων και

¹⁰ <https://www.liberal.gr/apopsi/i-rosia-kanei-apobasi-stin-afriki/272006>

¹¹ <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/5550762/i-rosia-diagrafei-to-chreos-tis-aithiopias-kai-etoimazei-apovasi-stin-afriki>

βιομηχανικών προϊόντων υψηλής τεχνολογίας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η ήπειρος έχει ένα πενιχρό τρία τοις εκατό του παγκόσμιου εμπορίου, ο χώρος για την ανάπτυξη είναι απλά γιγαντιαίος .

Η Ρωσία είναι σε θέση να επεκτείνει τον ρόλο της στην Αφρική και αυτό έδειξε και προσπάθησε να αποδείξει στο πρόσφατο πρώτο οικονομικό συνέδριο. Εκτός από τη θετική εικόνα στην Αφρική και το ιστορικό των μεγάλων έργων, η ρωσική επιχείρηση χρησιμοποιεί την τοπική αφρικανική εργασία στην Αφρική, σέβεται τους κανόνες και τις παραδόσεις, επιτρέποντας στις αφρικανικές χώρες να καθορίσουν τις πολιτικές όσον αφορά την εφαρμογή οικονομικών σχεδίων (Blasi et al., 2018: 5-6).

Συνολικά, η προσέγγιση αυτή συνέβαλε στη θετική εικόνα της Ρωσίας την Αφρική. Ταυτόχρονα, οι ηγέτες της Αφρικής εξετάζουν επίσης τη Ρωσία ως εταίρο ή ως σύνδεσμο προς την οικοδόμηση σχέσεων με τις αναδυόμενες οικονομίες και τους νέους και υπάρχοντες πολυμερείς οργανισμούς, ιδιαίτερα τον ΟΗΕ και τους εξειδικευμένους οργανισμούς, τον BRICS και τον Σύνδεσμο των χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας (ASEAN).

5.4. Ο ρόλος της Ρωσίας στην Αφρική και οι μελλοντικές προκλήσεις

Στις μέρες μας, σε σύγκριση με τους άλλους μεγάλους παίκτες που αναφέρθηκαν παραπάνω, η Ρωσία εξακολουθεί να αποτελεί ένα μικρό παράγοντα στο αφρικανικό πεδίο. Οι εμπορικές σχέσεις της Ρωσίας στην αφρικανική ήπειρο το 2018 ανέρχονταν σε μόλις 20 δισ. δολάρια, δέκα φορές μικρότερες από αυτές της περιοχής με την Κίνα¹². Από την άλλη πλευρά, η Ρωσία μπορεί να προσθέσει αξία όσον αφορά τις μοναδικές συνεισφορές της, ιδίως στους τομείς της πολυμερούς διπλωματίας, της εκπαίδευσης, της επιστήμης και της τεχνολογίας. Και εκτός αυτού, ένα προφανές πλεονέκτημα είναι ότι δεν δεσμεύει την Αφρική με έναν αποικιακό προσανατολισμό.

Εν τέλει, ωστόσο, ο ρόλος της Ρωσίας σε μια περιοχή τόσο απομακρυσμένη όπως η Αφρική αναπόφευκτα παρακωλύεται από απαιτήσεις και προτεραιότητες που βρίσκονται πιο εγγύτερα προς αυτή. Απλώς, δεν μπορεί να

---

¹² <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/5550762/i-rosia-diagrafei-to-chreos-tis-aithiopias-kai-etoimazei-apovasi-stin-afriki>

υπερβεί τα όρια των εθνικών της δυνατοτήτων και των ζωτικών της στρατηγικών συμφερόντων. Για τους αναλυτές «η Ρωσία δεν είναι ΕΣΣΔ», όπως τόνισε ο Πολ Στρόνσκι του Carnegie Endowment for International Peace και δεν μπορεί να ανταγωνισθεί την Κίνα «γιατί της λείπουν πόροι, αλλά και η ιδεολογία και η επιρροή των σοβιετικών προκατόχων της»¹³. Η Αφρική σαφώς και δεν αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προτεραιότητες στη ρωσική εξωτερική πολιτική / στρατηγική. Δεν είναι εξίσου σημαντική για τα εθνικά συμφέροντα της Ρωσίας, όπως είναι η «Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών» (Commonwealth of Independent States - CIS), το «εγγύς εξωτερικό», η Κίνα, η Ευρώπη, η Αμερική, η Ιαπωνία και η Ινδία. Ταυτόχρονα, από οικονομική, διπλωματική και γεωστρατηγική άποψη, η Ρωσία, σε γενικές γραμμές δεν μπορεί να αγνοηθεί και για το λόγο αυτό οι επιχειρηματικές και διπλωματικές πρωτοβουλίες αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικά πρώτα βήματα. Η Αφρική είναι απλά πάρα πολύ σημαντική για να παραμεληθεί εντελώς, ειδικά για μια σημαντική επίδοξη παγκόσμια δύναμη όπως η Ρωσία. Ωστόσο, για να γίνει η Ρωσία ένας από τους πρωτοπόρους στην αφρικανική ήπειρο θα χρειαστεί περισσότερος χρόνος, δέσμευση και επενδύσεις, δηλαδή χρήματα.

Πέρα από την οικονομική συμμετοχή της Αφρικής, η Ρωσία δεν φαίνεται να ακολουθεί μια ολοκληρωμένη μακροοικονομική στρατηγική. Δεν φαίνεται να έχει την τάση για τη λήψη ενδιάμεσων μέτρων όπως η ενεργός προώθηση του εμπορίου, όπως για παράδειγμα οι ΗΠΑ, η ΕΕ, ο Καναδάς και η Ιαπωνία. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτο από την άποψη αυτή, είναι ο «Νόμος για την Ανάπτυξη και την Ευκαιρία της Αφρικής» (Africa Growth and Opportunity Act - AGOA), ο οποίος αύξησε τους εμπορικούς και επιχειρηματικούς δεσμούς μεταξύ των ΗΠΑ και των αφρικανικών κρατών κατά περίπου 240% μεταξύ 2000 και 2006 (Fundira, 2012: 5-6).

Τέλος διαπιστώνεται ότι απαιτείται μία αποτελεσματικότερη προώθηση του αμοιβαίου εμπορίου μεταξύ Ρωσίας και αφρικανικών κρατών, εκτός από το εμπόριο όπλων και τα βασικά εμπορεύματα. Επιπλέον, η καλύτερη επικοινωνία είναι ζωτικής σημασίας, καθώς υπάρχουν συνδέσεις της Aeroflot (της μεγαλύτερης

---

¹³ <https://carnegieendowment.org/2019/10/22/is-russia-seizing-its-moment-in-africa-pub-80089>

αεροπορικής εταιρείας της Ρωσίας), ενώ οι γλωσσικές και πολιτιστικές διαφορές μεταξύ των λαών δημιουργούν προκλήσεις που πρέπει να υπερβληθούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αν και στη μετα-σοβιετική Ρωσία είναι μια μεγάλη δύναμη, υπάρχει μεγάλη σύγχυση όταν πρόκειται να καθοριστεί η μεγάλη της ισχύς. Η σαφήνεια σχετικά με το κύριο καθεστώς εξουσίας της Ρωσίας είναι σημαντική και διευκολύνει την ορθή αξιολόγηση της στρατηγικής για την κατάσταση που επιδιώκει επί του παρόντος. Η αποσύνθεση της Σοβιετικής Ένωσης οδήγησε σε μια διεξοδική, διαρκή συζήτηση για το διφορούμενο μεγάλο δυναμικό εξουσίας της μετα-σοβιετικής Ρωσίας. Ο αυτοπροσδιορισμός της Ρωσίας ως χώρα με μεγάλο κύρος εξουσίας ήταν συνεπής σε όλη την αυτοκρατορική / σοβιετική ιστορία της, παρά τις μεγάλες δυσκολίες στην εξασφάλιση συνεπούς κατανομής της κατάστασης σε επίπεδο κοινότητας. Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, η Ρωσική Ομοσπονδία μόλις ξεπέρασε τα όρια των δυνατοτήτων και της δραστηριότητας που απαιτούνται για να χαρακτηριστεί ως σημαντική δύναμη, και παρ' όλα αυτά η θέση της ως κύρια δύναμη εξακολουθεί να υφίσταται.

Στη σύγχρονη Ρωσία υπάρχει έντονη καχυποψία για την έλλειψη σεβασμού από τη Δύση, η οποία έχει λάβει σάρκα και οστά με διάφορους τρόπους τα τελευταία 10-15 χρόνια, σε επίσημες ομιλίες και δηλώσεις ανώτερων Ρώσων πολιτικών ηγετών, όπου επικρίνουν ανοιχτά τη Δύση και τις Ηνωμένες Πολιτείες για τη μονομερή προσέγγισή τους στις διεθνείς σχέσεις, καθώς και για τη μεταχείριση της Ρωσίας ως «υποτελούς» και όχι ως εταίρου¹⁴. Επιπλέον, τα επίσημα ρωσικά έγγραφα καθιστούν σαφές ότι η δυτική συμμετοχή στην αντιμετώπιση των διαδικασιών ολοκλήρωσης και δημιουργίας θέσεων έντασης στην ευρασιατική περιοχή έχει αρνητική επίδραση στην πραγμάτωση των ρωσικών εθνικών συμφερόντων. Παράλληλα, η Ρωσία φαίνεται να ενδιαφέρεται να διατηρήσει τις δομές των διεθνών της σχέσεων όπως είναι, καθώς επωφελείται από το καθεστώς τους χωρίς να επενδύει πάρα πολλούς πόρους. Η βούληση της Ρωσίας ως προς τη διεθνή διπλωματική της θέση, υπόκειται πάντοτε σε άλλους περιορισμούς ή ευκαιρίες, οι οποίες μπορούν να εκπροσωπούνται από την

---

¹⁴ www.iefimerida.gr/news/29050/πούτιν-«η-αμερική-δεν-ψάχνει-για-συμμάχους-αλλά-για-υποτελείς» και www.naftemporiki.gr/story/892736/poutin-i-dusi-feretai-san-autokratoria-pros-upoteleis

παρουσία ή την απουσία άλλων μεγάλων δυνάμεων, οι οποίες επιδιώκουν τα δικά τους συμφέροντα στην περιοχή.

Όσον αφορά στη θέση της Αφρικής στην παγκόσμια διπλωματική σκηνή οι αλλαγές των τελευταίων ετών, που έχουν συντελεστεί τόσο σε εσωτερικό, όσο και σε εξωτερικό περιβάλλον, των χωρών της Αφρικανικής ηπείρου είναι αξιοσημείωτες. Όσον αφορά τις εσωτερικές αλλαγές, επενδυτικές εταιρείες του εξωτερικού, έχουν επενδύσει μεγάλα κεφάλαια στην Αφρικανική επικράτεια, έχοντας στο πλευρό τους, πολλούς δραστήριους αφρικανούς επιχειρηματίες οι οποίοι αναπτύσσουν μια επίσης εντυπωσιακή δραστηριότητα. Στην Αφρικανική Οικονομία, υπάρχουν πλέον μια σειρά αξιόλογων πολυεθνικών αφρικανικών εταιρειών, στον χώρο των οικονομικών υπηρεσιών και των τραπεζών (Equity Bank, Ecobank), στον τομέα του λιανεμπορίου (Soprite, Nakumatt), στο βιομηχανικό τομέα (Chandaria, Dangote), στο χώρο του χονδρεμπορίου (METL) και στον τομέα των τηλεπικοινωνιών (MTN), οι οποίες κατάφεραν την άντληση αξιοσημείωτων κεφαλαίων από τα αφρικανικά χρηματιστήρια στα οποία συμμετέχουν.

Όσον αφορά στο εξωτερικό περιβάλλον των χωρών της Αφρικής, η παρουσία νέων εμπορικών εταίρων όπως η Βραζιλία, η Ινδία και η Κίνα δείχνει την αλλαγή σελίδας των αφρικανικών κρατών, τα οποία πλέον αποκτούν διεθνή διπλωματική ισχύ με τη δυνατότητα διπλωματικών ελιγμών και επιλογών. Επιπλέον, οι ξένοι επενδυτές που ήρθαν στις αφρικανικές χώρες λόγω των υψηλών ρυθμών της οικονομικής τους ανάπτυξης, ενισχύουν τη θέση των Αφρικανικών κρατών ακόμα περισσότερο. Ως εκ τούτου, μια σειρά μεγάλων αλλαγών του εξωτερικού περιβάλλοντος σε συνδυασμό με τις θετικές εσωτερικές εξελίξεις έχουν βοηθήσει την Αφρική στο να ανακτήσει ένα μεγάλο μέρος της σημασίας της, για τις παγκόσμιες οικονομικές και γεωπολιτικές εξελίξεις. Ο δυναμισμός που αποπνέει πλέον η Αφρικανική ήπειρος τονίζει ότι η ευημερία της δεν προσδιορίζεται απαραίτητα από το παρελθόν της και πολύ περισσότερο από ορισμένα ενδογενή χαρακτηριστικά, καθώς φαίνεται ότι τα προβλήματα του παρελθόντος πλέον ξεπερνιούνται, λαμβάνοντας τη θέση τους οικονομικές ευκαιρίες και διπλωματικές συνεργασίες.

Παρά τις αξιοσημείωτες προοπτικές οικονομικής και επιχειρηματικής συνεργασίας που αναδύονται από τα Αφρικανικά κράτη, ο ρόλος της Ρωσίας ως αναπτυξιακού παράγοντα στην Αφρική, στο βαθμό που εμπλέκεται, λαμβάνει ελάχιστη δημόσια προβολή. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι σχεδόν απουσιάζει από το προσκήνιο και βρίσκεται πολύ πίσω από άλλες χώρες που κατέχουν έναν κύριο εξωτερικό ρόλο στην περιοχή. Μια τέτοια χώρα είναι η Κίνα, η οποία σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα κατάφερε να αναπτύξει και να εδραιώσει έναν πολύ σημαντικό ρόλο στην Αφρική¹⁵. Η προσέγγιση της Ρωσίας προς την αφρικανική κοινωνία θα μπορούσε να ενισχυθεί, ενώ η ρωσική διπλωματία θα πρέπει να αποκτήσει μία άλλη προοπτική, πιο ανοικτή, διορατική και συμμετοχική, με έναν κοινωνικό προσανατολισμό. Οι περισσότερες αλληλεπιδράσεις, τόσο κυβερνητικές όσο και επιχειρηματικές, φαίνεται να είναι γραφειοκρατικές, πίσω από κλειστές πόρτες και μακριά από τη δημόσια προβολή. Η Αφρική εξακολουθεί να γνωρίζει πολύ λίγα πράγματα για τη Ρωσία και αντίστροφα. Οι μεγάλες ρωσικές εταιρείες ενεργούν ουσιαστικά ατομικά, μεμονωμένα, εξυπηρετώντας τα δικά τους αποκλειστικά συμφέροντα. Θα πρέπει να γίνουν πολλά περισσότερα ώστε να συνδεθούν και να ενσωματωθούν τα εταιρικά συμφέροντα της επιχείρησης με τα αντίστοιχα εθνικά συμφέροντα, μέσω της εμπλοκής της κοινωνίας των πολιτών, με την ενίσχυση του ρωσικού προφίλ στην Αφρική ως ενός βασικού παράγοντα.

Εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένες προκλήσεις στις σχέσεις μεταξύ Ρωσίας - Αφρικής. Αποτελεί γεγονός ότι η ύπαρξη ενός μίγματος αρνητικών αντιλήψεων και ανεπαρκούς γνώσης σχετικά με το αναδυόμενο επιχειρηματικό δυναμικό έχει αντίκτυπο στην ανάπτυξη του μεταξύ τους εμπορίου. Επίσης, οι αφρικανικές χώρες συνδέονται στενά με τις δυτικές οικονομίες με τη γλώσσα, τον πολιτισμό και την ιστορία. Εκτός από τα γλωσσικά εμπόδια μεταξύ Ρωσίας και Αφρικής, εξακολουθούν να υπάρχουν αντιλήψεις σχετικά με την ασταθή πολιτική κατάσταση, την κακή διακυβέρνηση, την ποιότητα της διαχείρισης και των υπηρεσιών. Μέχρι στιγμής, η Ρωσία δεν διέθετε τα απαραίτητα μέσα δέσμευσης με τις αφρικανικές χώρες, όπως οι σύνοδοι κορυφής της Αφρικής, οι εξειδικευμένες ΜΚΟ, οι διμερείς διακυβερνητικές επιτροπές και οι ειδικοί φορείς οικονομικής συνεργασίας. Για παράδειγμα, ο αριθμός των διεθνικών επιτροπών

¹⁵ <https://www.capital.gr/forbes/3358066/ti-thelei-i-kina-apo-tin-afriki-ta-panta> και <https://www.kathimerini.gr/1052994/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/se-kinezika-xeria-h-ekmetalleysh-toy-ypedafoys-ths-afrikhs>

που έχει η Ρωσία με τις κυβερνήσεις των υποσαχάρων χωρών περιορίζεται σε δέκα (Αγκόλα, Γκάνα, Γουινέα, Ζιμπάμπουε, Κονγκό, Ναμίμπια, Νιγηρία, Σουδάν, Αιθιοπία και Νότια Αφρική). Η Ρωσία θα πρέπει να δημιουργήσει δεσμούς για την ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης πολιτικής που να εστιάζει στην Αφρική, αλλά και να αναπτύξει μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα για την αξιοποίηση των εκάστοτε ευκαιριών. Ωστόσο, υπάρχουν ρωσικές επιχειρήσεις που έχουν δείξει ενδιαφέρον για την Αφρική και έχουν κάνει μικρά βήματα, όπως για παράδειγμα το σχηματισμό της Συντονιστικής Επιτροπής για την Οικονομική Συνεργασία με τις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής (AfroCom) το 2009 υπό την προεδρία του Vladimir Dmitriev, προέδρου της Vnesheconombank, υπό την αιγίδα του ρωσικού Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου. Το 2011, η VEB Συνέβαλε στη δημιουργία του ρωσικού οργανισμού για την «Ασφάλιση Εξαγωγικών Πιστώσεων και Επενδύσεων (Export Credits and Investments - EXIAR)», το οποίο στοχεύει στη διευκόλυνση των δραστηριοτήτων των ρωσικών εταιρειών στην Αφρική, προστατεύοντας τις εξαγωγικές πιστώσεις από επιχειρηματικούς και πολιτικούς κινδύνους καθώς και επενδύσεις από πολιτικούς κινδύνους.

Η χαμηλή συνεργασία μεταξύ της Ρωσίας και της αφρικανικής ηπείρου έχει δύο κύριες αιτίες. Πρώτον, δεν υπήρξε ποτέ κάποιος ιστορικός δεσμός μεταξύ Ρωσίας και Αφρικής, όπως συμβαίνει με τα δυτικοευρωπαϊκά έθνη και δεύτερον, οι ρωσικές επιχειρήσεις δεν έχουν δει την Αφρική ως επιχειρηματικό προορισμό για μεγάλο χρονικό διάστημα. Παρόλα αυτά, η συμμετοχή της Ρωσίας στην Αφρική πρέπει να επικροτηθεί ως μια πρόσθετη ή εναλλακτική δύναμη εξισορρόπησης στις δυτικές και ασιατικές δυνάμεις. Το φτωχό και χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης της υποδομής στην Αφρική αποτελεί μια τεράστια πρόσθετη δυνητική επιχειρηματική ευκαιρία για τις ρωσικές κατασκευαστικές εταιρείες. Η παραγωγή ενέργειας και τροφίμων αποτελούν ορισμένους επιπλέον τομείς μέσω των οποίων η Ρωσία θα μπορούσε να αναπτυχθεί στην Αφρική. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών οι σύνοδοι κορυφής έγιναν ολοένα και συχνότερες και ο διαδραστικός διάλογος με τις αφρικανικές πολιτικές, επιχειρηματικές και πνευματικές ελίτ της αφρικανικής ηπείρου θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως γέφυρες για την τόνωση των μεταξύ τους σχέσεων. Αυτό που πραγματικά χρειάζεται η Ρωσία για την ανάπτυξη

της ως σημαντικός εξωτερικός παράγοντας είναι μια πολυεπίπεδη ατζέντα για την Αφρική.

Τέλος, όσον αφορά στον επηρεασμό της Ελλάδας από όλη την προσπάθεια διείσδυσης της Ρωσίας στην Αφρική, αξίζει να σταθούμε στον ενεργό ρόλο που έχει αναλάβει η Ρωσία στην πολύ πρόσφατη κρίση της Λιβύης, ο οποίος επηρεάζει τη Χώρα μας σε μεγάλο βαθμό, καθώς η Τουρκία που αμφισβητεί την υφαλοκρηπίδα της Κρήτης και την ΑΟΖ της Ελλάδας, ενδεχομένως να βρεθεί αντιμέτωπη με τα συμφέροντα της. Τα αποθέματα της Λιβύης σε πετρέλαιο είναι τα μεγαλύτερα στην Αφρική και κατατάσσεται ως η ένατη μεγαλύτερη παραγωγός στον κόσμο¹⁶. Αυτό και μόνο αρκεί, ώστε το ενδιαφέρον όλων των ισχυρών δρώντων του Διεθνούς Συστήματος, κατά συνέπεια και της Ρωσίας, να είναι στραμμένο πάνω στη λιβυκή κρίση και στην Αφρική γενικότερα.

---

¹⁶ <https://www.news247.gr/kosmos/petrelaio-livyis-o-chartis-katalaveis-endiaferontai-geitoniki-chora.7566482.html>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abubakar, A. A. (2009). Peacekeeping in West Africa: the Nigerian experience. Peace Support Operations in the New Global Environment: The Nigerian Perspective. Abuja: National Defence College.

Adomeit, H. (2011). Russia and its Near Neighborhood: Competition and Conflict within the EU. Natolin Research Paper 04/May 2011.

Akindele, R. A. (Ed.). (2003). Civil Society, Good Governance, and the Challenge of Regional Security in West Africa. African Strategic and Peace Research Group.

Alli, W. O. (2012). The role of Nigeria in regional security policy.

Angstrom, J. (2009). Book Review Essay: Transformative Learning through Globalization of World Politics: • John Baylis, Steve Smith and Patricia Owens (eds) *The Globalization of World Politics*, 4th edn. Oxford: Oxford University Press, 2008, 745 pp. ISBN 13-978-0-19-929777-1. *Cooperation and Conflict*, 44(2), 231-240.

Antonenko, O. (1999). Russia, NATO and European security after Kosovo. *Survival*, 41(4), 124-144.

Arkhangelskaya, A. A., & Shubin, V. (2013). *Russia-South Africa Relations: Beyond Revival*.

Arnson, C., & Sotero, P. (2012). *Brazil as a Regional Power: Views from the Hemisphere*. Woodrow Wilson International Center for Scholars.

Asmus, R. D. (2008). Europe's eastern promise: rethinking NATO and EU enlargement. *Foreign Affairs*, 95-106.

Ate, B. E., & Akinterinwa, B. A. (2011). Cross border armed banditry in the north east: issues in national security and Nigeria's relations with its immediate neighbours.

Bandeira, L. A. M. (2019). The Real Reasons of Washington's Intervention in Libya. In *The World Disorder* (pp. 99-111). Springer, Cham.

Barber, J. (2004). *Mandela's World: The International Dimension of South Africa's Political Revolution 1990-99*. Oxford, Cape Town and Athens: James Currey, David Philip and Ohio University Press.

Barmin, Y. (2017). *Russia in Libya: From Authoritarian Stability to Consensus Settlement*.

Barnett, M. (2005). Social constructivism. *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*, 251-270.

- Baylis, J., Owens, P., & Smith, S. (Eds.). (2017). *The globalization of world politics: An introduction to international relations*. Oxford University Press.
- Beck, M. (2006). *The Concept of Regional Power: The Middle East as a Deviant Case?*, German Institute of Global and Area Studies. Hamburg.
- Betz, J., & Taylor, I. (2007). *The Rise of (New) Regional Powers in Asia, Africa, Latin America*. German Overseas Institute & University of St. Andrews.
- Bitzenis Aristidis and Kontakos Panagiotis (2018). *International Conference on International Business*. ICIB 2017 & 2018.
- Blasi, J. R., Kroumova, M., & Kruse, D. (2018). *Kremlin capitalism: Privatizing the Russian economy*. Cornell University Press.
- Bothwell, A. (2011). *Can Canada Still Be Considered a Middle Power?*. Master's Thesis, University of Stellenbosch.
- Bremmer, I., & Charap, S. (2007). The siloviki in Putin's Russia: who they are and what they want. *The Washington Quarterly*, 30(1), 83-92.
- Burchill, S. (2005). *The national interest in international relations theory*. Springer.
- Burchill, S., & Linklater, A. (2009). Introduction: In *Theories of international relations*. *Theories of international relations*, 1-30.
- Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Nardin, T., Paterson, M., ... & True, J. (2013). *Theories of international relations*. Macmillan International Higher Education.
- Buzan, B. (2004). *The United States and the Great Powers: World Politics in the Twenty-First Century*. Wiley.
- Casier, T. (2018). *The different faces of power in European Union–Russia relations*. *Cooperation and Conflict*, 53(1), 101-117.
- Cerere, G. (2012). *INSTITUTE OF DIPLOMACY AND INTERNATIONAL STUDIES (IDIS) (Doctoral dissertation, Institute of Diplomacy and International Studies (IDIS), University of Nairobi)*.
- Chabal, P., & Green, T. (Eds.). (2016). *Guinea-Bissau: Micro-state to 'narco-state'*. Hurst.
- Chandler, D. (2010). *International state building: the rise of post-liberal governance*. Routledge.
- Charap, S. (2013). *Russia, Syria and the doctrine of intervention*. *Survival*, 55(1), 35-41.

- Clapham, C. (1996). *Africa and the international system: The politics of state survival* (Vol. 50). Cambridge University Press.
- Collier, P. (2008). Paths of progress in Africa. *World Policy Journal*, 25(3), 203-210.
- Connolly, D. R. (2016). *Toward Self Sufficiency?: Economics as a Dimension of Russian Security and the National Security Strategy of the Russian Federation to 2020*. Research Division, NATO Defense College.
- Copeland, D. C. (1996). Economic interdependence and war: A theory of trade expectations. *International security*, 20(4), 5-41.
- Copilaș, E. (2009). Revising realism; from scientism to a more empirical approach. *Revista Română de Studii Internaționale*, (1), 20-44.
- Danilovic, V., & Clare, J. (2007). Global power transitions and regional interests. *International Interactions*, 33(3), 289-304.
- Dillon, M., & Reid, J. (2009). *The liberal way of war: Killing to make life live*. Routledge.
- Ellis, S. (2012). *Season of rains: Africa in the world*. University of Chicago Press.
- Erenler, M. (2012). RUSSIA'S ARAB SPRING POLICY. *Bilge Strateji*, 4(6).
- Etounga-Manguelle, D. (1990). *L'Afrique a-t-elle besoin d'un ajustement culturel*. Editions Nouvelles du Sud, Paris, France.
- Facon, I. (2017). *Russia's quest for influence in North Africa and the Middle East*. Fondation Pour La Recherche stratégique.
- Flemes, D. (2010). *Regional Leadership in the Global System: Ideas, Interests and Strategies of Regional Powers*. Ashgate Publishing.
- Fordham, B. O., & Asal, V. (2007). Billiard balls or snowflakes? Major power prestige and the international diffusion of institutions and practices. *International Studies Quarterly*, 51(1), 31-52.
- Forsberg, T. (2014). Status conflicts between Russia and the West: Perceptions and emotional biases. *Communist and Post-Communist Studies*, 47(3-4), 323-331.
- Forsberg, T., Heller, R., & Wolf, R. (2014). Status and emotions in Russian foreign policy. *Communist and Post-Communist Studies*, 47(3-4), 261-268..
- Freedom House (2007) *Freedom in Sub-Saharan Africa*
- Freire, M. R. (2011). USSR/Russian Federation's major power status inconsistencies. In *Major Powers and the Quest for Status in International Politics* (pp. 55-75). Palgrave Macmillan, New York.

- Freire, M. R., & Heller, R. (2018). Russia's Power Politics in Ukraine and Syria: Status-seeking between Identity, Opportunity and Costs. *Europe-Asia Studies*, 70(8), 1185-1212.
- Fundira, T. (2012). Trade at a glance: the BRICS and Japan's with Africa.
- Gartzke, E. (1998). Kant we all just get along? Opportunity, willingness, and the origins of the democratic peace. *American Journal of Political Science*, 42, 1-27.
- Gilpin, R. (1981). *War and change in world politics*. Cambridge University Press.
- Gray, J. (2014). *Post-liberalism: Studies in political thought*. Routledge.
- Harrison, L. E. (2002). *Culture matters: How values shape human progress*. Basic books.
- Hayden, P. (2009). *Political evil in a global age: Hannah Arendt and international theory*. Routledge.
- Heller, R. (2012) 'Subjectivity Matters. Reconsidering Russia's Relations with the West', in Kanet, R. & Freire, M. (eds) *Russia and European Security* (Dordrecht, Republic of Letters Publishing).
- Heller, R. (2014). Russia's quest for respect in the international conflict management in Kosovo. *Communist and Post-Communist Studies*, 47(3-4), 333-343.
- Holland, A. (2015). *Energy and Geopolitics in the Eastern Mediterranean*. American Security Project.
- Holliday, I. (2006). Japan and the Myanmar Stalemate: Regional Power and Resolution of a Regional Problem. *Cambridge Core. Japanese Journal of Political Science*, 6 (3): 399-402.
- Houghton, D. P. (2007). Reinvigorating the study of foreign policy decision making: toward a constructivist approach. *Foreign policy analysis*, 3(1), 24-45.
- Jepperson, R. L., Wendt, A., & Katzenstein, P. J. (1996). Norms, identity, and culture in national security. *The culture of national security: Norms and identity in world politics*, 33, 34.
- Joffé, G. (2020). Where does Libya go now?. *The Journal of North African Studies*, 25(1), 1-7.
- Katz, M., & Fairfax, V. (2011). Russia and the Arab spring. *Russian Analytical Digest*, 98(6), 4-6.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1987). Power and Interdependence revisited. *International Organization*, 41(4), 725-753.

Kirchner, E.J., & Sperling, J. (2007). *Global Security Governance: Competing Perceptions of Security in the Twenty-First Century*. Taylor & Francis. p. 265.

Kudrin, A., & Gurvich, E. (2015). A new growth model for the Russian economy. *Russian journal of economics*, 1(1), 30-54.

Lamy, S. L. (2008). Contemporary mainstream approaches: neo-realism and neo-liberalism" Baylis. John–Smith, Steve–Owens, Patricia (red.) *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*, 4, 124-141.

Landsberg, C. (2006). *New Powers for Global Change? South Africa's Global Strategy and Status*. FES Briefing Paper 16.

Larson, D. W., & Shevchenko, A. (2014). Russia says no: Power, status, and emotions in foreign policy. *Communist and post-communist studies*, 47(3-4), 269-279.

LeMelle, G., & Stulman, M. (2008). *Africa Policy Outlook 2008*. *Foreign Policy in Focus*, 7.

Levy, J. S. (1983). *War in the Modern Great Power System* (Lexington. KY: University.

Marten, K. (2015). Putin's choices: explaining Russian foreign policy and intervention in Ukraine. *The Washington Quarterly*, 38(2), 189-204.

Marten, R., McIntyre, D., Travassos, C., Shishkin, S., Longde, W., Reddy, S., & Vega, J. (2014). An assessment of progress towards universal health coverage in Brazil, Russia, India, China, and South Africa (BRICS). *The Lancet*, 384(9960), 2164-2171.

Matusevich, M. (2009). Revisiting the Soviet Moment in Sub-Saharan Africa. *History Compass*, 7(5), 1259-1268.

Mikelis, K (2018). *Eurasian Integration: Ideological and Political Underpinnings*

Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. WW Norton & Company.

Medvedev, D. (2008). Interview with television channel Euronews. President of Russia website, www.president.kremlin.ru (accessed August 13, 2008).

Meyer, T., & de Sales Marques, J. L. (Eds.). (2018). *Multiple modernities and good governance*. Routledge.

Monaghan, A. (2016). Facing an Arc of Crisis. *Russia in Global Affairs*, 14(1), 53-61.

- Ploch, L. (2010). *Africa Command: US strategic interests and the role of the US military in Africa*. DIANE Publishing.
- Ralf, E. 2004. Regional hegemonies and the exercise of power in Southeast Asia: A study of Indonesia and Vietnam. Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Le Centre Sheraton Hotel, Montreal, Quebec.
- Rodkiewicz, W. (2018). Russia's Middle Eastern policy. Regional ambitions, global objectives.
- Rosato, S. (2003). The flawed logic of democratic peace theory. *American political science review*, 97(4), 585-602.
- Roselle, L. (2017). Strategic narratives and alliances: The cases of intervention in Libya (2011) and economic sanctions against Russia (2014). *Politics and Governance*, 5(3), 99-110.
- Sakwa, R. (2011). Russia's identity: Between the 'domestic' and the 'international'. *Europe-Asia Studies*, 63(6), 957-975.
- Samei, M. A. (2010). Public diplomacy in the age of regional media: winning the war of hearts and minds in the Middle East: Al-Jazeera and al-Hurra.
- Sasana, H., & Ghozali, I. (2017). The impact of fossil and renewable energy consumption on the economic growth in Brazil, Russia, India, China and South Africa. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 7(3), 194-200.
- Sieff, M. (2008). Africa: many hills to climb. *World Policy Journal*, 25(3), 185-195.
- Silka, D. N. (2014). On priority measures for creating the basis for the development of the Russian economy. *Life Science Journal*, 11(7s), 310-313.
- Silva, C. (2016) 'Russia Military Spending: Moscow Spends Big On Weapons As Poverty Rate Grows', *International Business Times*, 10 April.
- Silverstein, K. (2002). US OIL POLITICS IN THE " KUWAIT OF AFRICA" The Bush Administration, urged by the oil industry, has embraced a corrupt regime. *NATION-NEW YORK-*, 274(15), 11-20.
- Sjöstedt, R. (2007). The discursive origins of a doctrine: Norms, identity, and securitization under Harry S. Truman and George W. Bush. *Foreign Policy Analysis*, 3(3), 233-254.
- Smith, S. M., Dunne, T., & Kurki, M. (Eds.). (2010). *International Relations Theories: discipline and diversity* (pp. 1-13). Oxford: Oxford University Press.
- Snyder, J. (2004). One world, rival theories. *Foreign policy*, (145), 52.
- Sutch, P., & Elias, J. (2007). *International relations: the basics*. Routledge.

Switzer, T. (2016). Future challenges for Australia's alliance with the United States. *United Service*, 67 (2), 9.

Taylor, S. (2015). The warming business climate in Africa. *Current History*, 114 (772), 163-166.

Trenin, D. (2006). Russia leaves the West. *Foreign Aff.*, 85, 87.

Trenin, D. (2013). *The Mythical Alliance. Russia's Syria Policy*, Carnegie Papers, February (Moscow, Carnegie Moscow Center).

Tsygankov, A. P. (2005). Vladimir Putin's vision of Russia as a normal great power. *Post-Soviet Affairs*, 21(2), 132-158.

Tsygankov, A. P. (2014). The frustrating partnership: Honor, status, and emotions in Russia's discourses of the West. *Communist and Post-Communist Studies*, 47(3-4), 345-354.

Tsygankov, A. P. (2019). *Russia's foreign policy: change and continuity in national identity*. Rowman & Littlefield.

Tsygankov, A. P., & Tarver-Wahlquist, M. (2009). Duelling honors: power, identity and the Russia–Georgia divide. *Foreign Policy Analysis*, 5(4), 307-326.

Volgy, T. J., Corbetta, R., Grant, K. A., & Baird, R. G. (2011b). Major power status in international politics. In *Major powers and the quest for status in international politics* (pp. 1-26). Palgrave Macmillan, New York.

Volgy, T., Corbetta, R., Grant, K., & Baird, R. (Eds.). (2011a). *Major powers and the quest for status in international politics: Global and regional perspectives*. Springer.

Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International organization*, 46(2), 391-425.

Wohlforth, W. C. (2009). Unipolarity, status competition, and great power war. *World politics*, 61(1), 28-57.

Yoroms, G. (2010). Nigeria and the challenges of trans-national security In *West Africa*.

Κουσκουβέλης, Η. (2007) *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.

Κουσκουβέλης, Η. (2000) *Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική, Θεωρία Διεθνών Σχέσεων στον Ψυχρό Πόλεμο*. Αθήνα: Ποιότητα.

Χουλιάρης, Α. & Πετρόπουλος, Σ. (2015) *Η Αφρική και οι άλλοι*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

“Sisi, King of Saudi Arabia meet to discuss Middle East crisis” in alawaba news.

<https://www.alawaba.com/news/sisi-king-saudi-arabia-meet-middle-east-crisis-596146>

“Egypt’s Sisi says independence for Iraq’s Kurds would be ‘catastrophic’” in Reuters, Jul 6, 2014. <http://www.reuters.com/article/2014/07/06/us-egypt-sisi-kurds idUSKBN0FB0UY20140706>

Patrick Kingsley, “Egypt should consider military action in Libya, says senior statesman”, <http://www.theguardian.com/world/2014/aug/04/egypt-consider-military-action-libya-amr-moussa>

Simona Sikimic, “Unidentified plane over Libya re-ignites talk about military intervention” in Middle East Eye August 21 2014, <http://www.middleeasteye.net/news/unidentified-plane-over-libya-re-ignites-chatter-about-military-intervention-1913173043>

<https://www.skai.gr/news/world/apovasi-stin-afriki-etoimazei-o-vlantimir-poutin>

<https://www.iefimerida.gr/kosmos/libyi-ethese-se-ishy-ti-symfonia-me-tin-toyrkia>

<https://www.in.gr/2019/12/03/politics/ti-kryvei-telika-symfonia-tourkias-livyis-megalo-paixnidi-sti-notioanatoliki-mesogeio/>

<https://www.tanea.gr/2019/12/20/world/i-tourkia-mpainei-olo-kai-pio-vathia-sto-xaos-tou-livykou-emfyliou/>

<https://www.protothema.gr/blogs/basilis-politis/article/958436/livui-o-emfulios-polemos-kai-i-elliniki-aoz/>

https://www.ethnos.gr/kosmos/81200_rosoi-analytes-ta-toyrkika-strateymata-tha-ittithoyn-sti-libyi-vid

https://www.efsyn.gr/kosmos/227064_apostoli-strateymaton-sti-libyi-anakoinose-o-erntogan

https://www.efsyn.gr/kosmos/afriki/226945_guardian-2000-syroys-antartes-stelnei-i-toyrkia-sti-libyi

https://www.ethnos.gr/kosmos/81200_rosoi-analytes-ta-toyrkika-strateymata-tha-ittithoyn-sti-libyi-vid

<https://www.newsbeast.gr/world/arthro/5535324/i-proti-synodos-koryfis-rosias-afrikis-kai-oi-filodoxies-toy-vlantimir-poytin>

<https://www.newsbeast.gr/world/arthro/5550762/i-rosia-diagrafei-to-chreos-tis-athiopias-kai-etoimazei-apovasi-stin-afriki>

<https://gr.euronews.com/2019/10/30/rosia-nea-epoxi-stis-sxeseis-rosias-kai-afrikis>

<https://www.liberal.gr/apopsi/i-rosia-kanei-apobasi-stin-afriki/272006>

<https://carnegieendowment.org/2019/10/16/late-to-party-russia-s-return-to-africa-pub-80056>

<https://carnegieendowment.org/2019/10/22/is-russia-seizing-its-moment-in-africa-pub-80089>

<https://howmuch.net/articles/worlds-biggest-crude-oil-reserves-by-country>